

KAN VI LITA PÅ TV

deal-verklighet-kontroll

Folke Johansson
och Terry Carlbom

Studier och debatt

Kan vi lita på TV?

*Kan
vi lita på
TV?*

Ideal — verklighet — kontroll

*FOLKE JOHANSSON
och TERRY CARLBOM*

Studieförbundet Näringsliv och Samhälle

Studier och debatt

utges av Studieförbundet Näringsliv och Samhälle

Sköldungagatan 2 • Stockholm Ö • Telefon 23 25 20 • Postgiro 35 62 60

Nr 2 1966 • 14:e årg.

Tryckt hos Gernandts Boktryckeri AB, Stockholm 1966

SNS — STUDIEFÖRBUNDET NÄRINGSLIV OCH SAMHÄLLE är en ideell sammanslutning av enskilda personer inom svenskt näringsliv, fristående från politiska partier och intresseorganisationer. Genom vetenskaplig forskning, konferenser samt studier och debatt i lokala grupper vill SNS sprida kunskap om ekonomiska och sociala förhållanden, stimulera till positiva insatser i arbets- och samhällsliv och till individuella ställningstaganden i den allmänna debatten.

Innehåll

FÖRORD	7
INLEDNING	9
Problemets 9 — Skriftens syfte 10 — Disposition 11	
1 KONTAKTEN MED KONSUMENTEN	13
Ett massmedieinstitut 15	
2 SAMHÄLLSKONTRAKTET OCH DET OPARTISKA IDEALET	17
Uttolkarna 21	
3 OPARTISKHETENS INTERNA DIMENSIONER ...	27
Resurserna 27 — Rolförväntningar 29 — Det okontrollerade tyc- kandet 31 — Samhällsrapporteringen 33 — Helhetsbalansen 35 Rekrytering och utbildning 38 — Medarbetare och företagspo- litik 40	
4 OPARTISKHETENS EXTERNA DIMENSIONER ...	43
Samhällskritiken 43 — Opinionspartiskheten 47 — Partsrepresen- tationen 50 — Redigeringen 52 — Individens som part och som objekt 56 — Genmälesrätten 58	
5 SAMHÄLLSKONTROLLEN	61
Pressen 61 — Intressegrupperna 66 — Radions opinionsnämnd 68 — Radioombudsman 71 — Juridiskt och etiskt ansvar 73 — På- följder 75	
6 ELEMENT I ETT NYTT SAMHÄLLSKONTRAKT ..	78
Programkonkurrens 78 — Intentioner och ideal 79 — Radioche- fens ansvar 82	
7 FÖRSLAG	86
Förslag gällande statsmakterna 86 — Förslag gällande program- företaget 89	

Bakgrundsmaterial

KOMMUNIKATIONSPROCESSEN OCH TV	93
Processens grunder och villkor 93 — Schema för kommunikationsprocessen 96 — Den osäkra effekten 100 — Forskningsfältet 102 — Den outhärliga bevakningen 103	
PROGRAMBEDÖMNINGEN	105
Att mäta kvalitet 105 — Provedömningar 107 — Analysschemat 108 — Programbedömning 109 — Kommentar 112	
RADIONÄMNDEN	121
Verksamheten 1963—1964 121 — Skrivelserna till radionämnden rörande TV-program 124	
BILAGOR	131
Bolagsordning för Sveriges Radio Aktiebolag 131 — Överenskommelse mellan svenska staten och Sveriges Radio Aktiebolag angående rundradions programverksamhet 134 — Regler för programverksamheten vid Sveriges Radio 139 — Arbetsordning för Sveriges Radio 149 — Instruktion för radionämnden 155 — Arbetsordning för radionämnden 156 — Aktieägaravtal 158 — Förteckning över aktieägare i Sveriges Radio Aktiebolag 162 — Radioutredningens förslag till stadgar för Stiftelsen Sveriges Radio 164 — PK:s publiceringsregler 172	

Förord

Den allmänna bevakningen av TV:s programverksamhet har i stor utsträckning dominerats av snabbt uppblossande debatter om "övertramp" i form av skjutjärnsjournalistik, partiskhet o.d. Debatterna har avklingat i takt med att de händelser som föranlett dem har mist sin aktualitet. I förvånansvärt liten omfattning har de lett till att man tagit upp principdiskussioner kring de allmänna förutsättningar, de principiella och programpolitiska värderingar, som ligger till grund för TV:s verksamhet.

Behovet av en grundligare diskussion om ideal och verklighet i svensk TV aktualiseras i hög grad av två propositioner som är att vänta till höstriksdagen 1966: dels ett förslag om radioansvarighetslag, dels en proposition i anslutning till 1960 års radioutrednings betänkande om "Radions och televisionens framtid i Sverige".

En arbetsgrupp inom SNS har sysslat med dessa centrala frågor kring TV:s ställning och roll i samhället. Ordförande har varit Folke Johansson, politisk redaktör, UNT, och sekreterare fil. lic. Terry Carlbom, Uppsala. Övriga deltagare: redaktör Rune Blomkvist, LO, redaktör Roland Ekström, TCO, direktörsassistent Gunnar Högberg, SAF, SNS förre verkställande direktör Karl-Fredrik Km Karlsson, utbildningschef Olle Lindgren, Sveriges Radio AB, civilekonom Harald Lund, AB Elektrolux, redaktör Manfred Nilsson, LO, direktör Arne Thimerdal, RLF, direktör Stina Thyberg, Sveriges Industriförbund och direktör Carl-Henrik Winqwist, Winqwist Utredningsbyrå.

Under våren 1966 uppdrogs åt Folke Johansson och Terry Carlbom att utarbeta en skrift i syfte att analysera de främsta programpolitiska frågorna. De hade därvid frihet att utnyttja det material som arbetsgruppen sammanställt och de synpunkter som framkommit under dess diskussioner. Johansson och Carlbom ansvarar dock ensamma för skriftens innehåll.

Det är SNS förhoppning att denna bok skall bidra till att förnya debatten kring TV:s programpolitik och samhällets kontroll över TV, dels genom de konkreta förslag författarna framlägger, dels genom det omfattande bakgrundsmaterial som här för första gången presenteras i samlad form.

Stockholm i september 1966.

Göran Albinsson
Verkst. direktör i SNS

Inledning

Problemet

”Kan vi lita på läkemedelsindustrin?” kallades ett TV-program som sändes 1963 och som handlade bl.a. om priserna på läkemedel och om läkemedelsindustrins reklamkostnader. Programmet betraktades av näringslivet som ett direkt angrepp på en industribransch och gav anledning till en häftig kritik mot TV. Med stöd av Sveriges Industriförbund sammanställde läkemedelsindustrin en utförlig anklagelseskrift, som överlämnades till Sveriges Radio och även blev föremål för publicitet. Det gjordes gällande att programmet innehöll osakligheter och var partiskt redigerat och följaktligen gav en missvisande bild av de beskrivna förhållandena.

De TV-medarbetare som sammanställt programmet tillbakavisade indignerat beskyllningarna i en motskrift och genom egna inlägg och intervjuer i pressen. Den offentliga kritiken och industrins uppvaktning hos radioledningen gav emellertid till resultat att det gjordes ytterligare ett program om läkemedelsindustrin. I detta fick företrädare för industrin i utfrågningens form tillfälle att inför TV-publiken bemöta det första programmet. Följden blev en reaktion internt inom Sveriges Radio mot företagsledningen, som ”gav efter för påtryckningar” när den föranstaltade om ett nytt program.

Programmen om läkemedelsindustrin gav upphov till en av de hetsigaste kontroverser som förekommit mellan svensk TV och dess olika intressenter. Vi skall inte försöka analysera eller bedöma just dessa två program och tänker inte heller diskutera några skuldfrågor. Men det som hände är en god illustration till vissa av de frågor vi i denna skrift ämnar ta upp till principiell behandling.

Hur skall TV bete sig i förhållande till konsumenterna — publiken? Vilka normer bör ett medium med televisionens centrala ställning och slagkraft följa? Skall TV vara uppfostrande och opinionsbildande eller skall den vara enbart speglande och neutral? Får TV-medarbetarna aldrig tycka, dvs. framföra åsikter eller låta egna värderingar inverka på programmen?

Hur bör TV bete sig mot olika partsintressen som med eller utan egen förskyllan kommer inför offentligheten via TV-kameran? Ordet partsintresse är därvid taget i vidaste tänkbara bemärkelse och innefattar traditionella parter som det enskilda näringslivet, fackföreningsrörelsen och andra intressegrupper, liksom ideologier och tankeriktningar som kanske inte ens har någon organisatorisk uppbackning. Hur skall avvägningen ske mellan partsintressenas krav på icke-inblandning och konsumentintressets krav på information? Problemet kompliceras av att det ofta är svårt att dra en gräns mellan partsintressen och konsumentintressen. Grupptillhörigheter och intressen korsar varandra i ett invecklat mönster.

I TV-programmen förekommer ofta enskilda personer som inte tillhör TV-personalen. Hur skall dessa kunna garanteras skydd för personlig integritet?

Skriftens syfte

Frågor av den typ som här exemplifierats har ägnats förhållandevis liten del av 1960 års radioutrednings betänkande "Radions och televisionens framtid i Sverige" (*SOU 1965:20*). Föreliggande skrift är inte primärt avsedd att utgöra en kommentar till eller polemik mot utredningens betänkande. Snarare är den tänkt som ett slags komplement. Vi anser det nämligen angeläget att de programpolitiska principerna ägnas betydligt mer uppmärksamhet och debatt än som varit fallet i betänkandet, allra helst som remissinstanserna endast i ringa utsträckning uppehåller sig vid dessa frågor. Vi har formulerat synpunkter och förslag mot

bakgrund av en systematisk genomgång av programplaneringens olika faser. På några punkter har vi redovisat ett utförligare underlagsmaterial i förhoppning om att kunna stimulera en kvalificerad debatt. Vår allmänna intresseinriktning har gjort det naturligt för oss att i särskild grad uppmärksamma frågor som rör TV:s samhällsbevakning och att hämta våra praktiska exempel från denna ämnessektor.

Skriften kretsar kring televisionens problem. TV är ju vårt nyaste och slagkraftigaste etermedium och spelar på många fler dimensioner än ljudradion. I tillämpliga delar gäller givetvis våra resonemang även för ljudradion.

Disposition

Boken har uppdelats i två huvudavsnitt. Det första, kapitlen 1—7, omfattar den egentliga analysen av TV:s programpolitik med konkreta reformförslag. I det andra avsnittet har samlats diverse bakgrundsmaterial: dels vissa resultat av SNS-gruppens arbete, dels de grundläggande dokumenten för Sveriges Radios programverksamhet.

I *kapitel 1* redogör vi för vår syn på konsumentens-tittarens ställning. — *Kapitel 2* behandlar det avtal som har slutits mellan staten och Sveriges Radio; den del som främst intresserar oss här är naturligtvis riktlinjerna för programpolitiken. Vidare redovisas radioledningens syn på opartiskhetsbegreppet. Kapitlet avslutas med ett referat av den diskussion som förts kring detta begrepp. — I *kapitlen 3 och 4* diskuteras vad vi har kallat ”opartiskhetens interna och externa dimensioner”. Med interna dimensioner avser vi företeelser som är centrerade inom Sveriges Radio, mestadels åtkomliga för justeringar på administrativ väg; med externa dimensioner menar vi huvudsakligen sådana som sammanhänger med programföretagets kontakter utåt med allmänhet och intressegrupper. — *Kapitel 5* handlar om samhällskontrollen, dvs. den mer eller mindre medvetna och följdriktiga kontroll som

utövas av press och publika intressegrupper. Vidare diskuteras radions opinionsnämnd. Bland förslagen i kapitlet kan nämnas ett om radioombudsman. Kapitlet avslutas med en genomgång av formerna för radions juridiska och etiska ansvar och av påföljderna för brott mot givna regler. — *Kapitel 6* har ägnats åt en redovisning av synpunkter på ett nytt samhällskontrakt. — I *kapitel 7*, som avslutar bokens första huvudavsnitt, sammanfattas de förslag som har framkommit under den löpande skrivningen.

I Kontakten med konsumenten

Vår utgångspunkt är att Sveriges Radio är en producent av tjänster. Liksom vi kräver att restauranger, tvättinrättningar, flygbolag och andra som tillhandahåller tjänster skall anpassa sig till konsumenternas krav och önskemål, bör även radioledningen göra detta. Det stora problemet är emellertid att det på TV-marknaden råder monopol. Därav följer att konsumenterna inte har möjlighet att genom sina val mellan olika produkter avslöja sina preferenser. Vad som än produceras blir i stor utsträckning föremål för konsumtion. För producenten innebär en sådan ordning att han — om han är besjälad av en vilja att anpassa sig till konsumentintressena — måste finna andra vägar än de konventionella marknadsmekanismerna att registrera konsumenternas önskemål.

Endast i begränsad utsträckning skulle en överenskommelse mellan statsmakterna och ensamrättsföretaget Sveriges Radio påverkas av att det nuvarande monopolet ersattes med ett duopol, dvs. att man hade att räkna med två i viss mån konkurrerande programproducerande enheter med tillgång till var sin TV-kanal. Inte ens ett fristående kommersiellt TV-företag skulle med de förutsättningar som diskuterats här i Sverige ge en mycket anorlunda konkurrenssituation. Ingen förefaller sålunda att vilja ge ett dylikt företag full frihet att anpassa sin programverksamhet efter tittarfrekvenser för olika program och programformer. I de två mer detaljerat utformade förslag till svensk kommersiell TV som presenterats — TV-främjandets *Licensfritt TV 2* (överlämnat till kommunikationsministern i oktober 1963) och folkpartiets *I stället för monopol* (förelagt 1966 års landsmöte) — förutsätts att samma krav på programstandard och variation

i programutbudet ställs på den kommersiella televisionen som på Sveriges Radio. Båda skulle i det hänseendet vara bundna av i stort sett likalydande kontrakt.

Det kan påpekas att även om man hade ett mycket stort utbud av olika TV-program vore det svåra problem förknippade med att "ge konsumenterna vad konsumenterna vill ha". Det främsta skälet härtill är att TV-programmen ju har karaktären av fria nyttigheter. Vill man tillämpa vad som skulle kunna kallas ett marknadssystem på televisionens område, är man hänvisad till någon form av "mynt-TV", där konsumenten betalar ett pris som varierar med de olika program som han själv väljer att se.

Den kommersiella televisionens eventuella för- och nackdelar ligger utanför denna skrifts ämnesområde. Här skall endast konstateras att förhållandet mellan producent och konsument i väsentliga avseenden är likartat i fråga om å ena sidan offentlig service-TV och å andra sidan kommersiell TV, såsom man tydligen tänkt sig den senare här i Sverige.

I sin diskussion av etermediernas "målsättningar, uppgifter och problem", som rubriken lyder på det programpolitiska avsnittet, framhåller radioutredningen att en TV av allmän servicekaraktär har till uppgift att tjäna samhällets intressen och publikens önskemål. Ansvaret gentemot samhället betraktas inte som något allvarligare problem. Däremot anser utredningen ansvaret gentemot publiken innebära någonting mer komplicerat, "eftersom publiken varken har möjlighet att formulera sina krav på ett samlat och entydigt sätt, såsom samhället kan göra det, eller utkräva ett ansvar i den mån etermedierna inte motsvarar vad man väntar sig av dem". Desto viktigare är det då, fortsätter utredningen, att dessa medier ges en sådan yttre ställning och sådana ekonomiska resurser, att de likväl kommer att arbeta på det sätt som ansvaret gentemot publiken kräver.

Utredningens förslag måste tolkas så, att Sveriges Radio på egen hand skulle ha att företräda både producent- och konsumentintressen. Enligt vår principiella syn ter sig ett sådant förhållande som mycket otillfredsställande. Sveriges Radio har visserligen möjlighet att genom de publikundersökningar och den

forskning som bedrivs i företagens regi skaffa sig informationer om publikens reaktioner och önskemål. Detta är givetvis väsentligt, men för det första är dessa undersökningar inte offentliga och kan sålunda endast "tolkas" och användas av programföretaget självt. Utomstående har inga möjligheter att kontrollera eller diskutera resultaten. För det andra finns det ingen som helst bestämmelse om att företaget i något hänseende måste ta hänsyn till de konsumentintressen som man kan få fram på nämnt sätt.

Vill man skapa så goda förutsättningar som möjligt för ett konsumentinflytande på en offentlig service-TV eller på en TV som har likartade krav på sig, så blir ett av problemen uppenbarligen hur man skall skaffa sig en detaljerad och användbar bild av konsumenternas efterfrågan. Har man ett monopol eller ett duopol blir uppenbarligen konsumenternas önskemål, sådana de avspeglar sig i publikfrekvensen för olika program och programformer, rätt ointressanta på grund av de begränsade valmöjligheterna. Det gäller därför att bygga upp en verksamhet med publikundersökningar som är så utformad att den i någon mening kan sägas avslöja konsumenternas preferenser olika program, olika programtyper och olika ämnen emellan.

Ett massmedieinstitut

För att publikundersökningarna skall få mer offentlighet och större bredd bör de förläggas till ett helt fristående institut, som naturligtvis arbetar i nära kontakt med Sveriges Radio men gör detta på eget ansvar och under offentlig kontroll. Det bör bli möjligt att skapa ett betydligt finare instrument även för kvalitativa innehållsanalyser och att få fram mera nyanserade mätmetoder för publikens värderingar och reaktioner än vad man hittills haft att tillgå. Och ju mer man vet om publikens önskemål, desto bättre blir förutsättningarna att låta ett indirekt konsumentinflytande göra sig gällande på programverksamheten.

Det finns en rad andra angelägna uppgifter som ett massmedieinstitut med fördel skulle kunna koordinera med publikundersökningarna. Dit hör bl.a. en samordning av forskningen på masskommunikationsområdet och tillgodoseendet av dokumentationsbehovet. Om inte särskilda skäl talar för en dubbling, anser vi att den avdelning inom Sveriges Radio, som nu sysslar med publikundersökningarna, skulle kunna bilda stommen till ett fristående institut. Självklart kvarstår dock behovet av expertis av detta slag inom Sveriges Radio.

Utan att på detta stadium närmare gå in på den utbildning i mediateknik som institutet bör ägna sig åt, får man förutsätta att kommunikationsprocessens olika stadier blir föremål för systematiska studier. I synnerhet gäller det att skapa normer för redaktionernas nyhetsurval samt att söka metoder för att gradera inslag i rutan med avseende på såväl syfte som effekt och på såväl avsedd som uppnådd opartiskhet.

De områden som vi finner det särskilt angeläget att beakta vid en vidare utveckling av publikundersökningarna är alltså de som hänför sig till de kvalitativa sidorna av programverksamheten. I kapitlet om programbedömningen (s. 105) redovisas några försök att ringa in vissa av de faktorer som den av SNS tillsatta arbetsgruppen har funnit väsentliga vid sitt studium av TV. Trots att vi kanske mera har lokaliserat svårigheterna än funnit lösningarna vid våra programstudier och diskussioner, torde materialet peka på vissa möjligheter att skapa förutsättningar för en systematisk bedömning av TV-program med avseende på allmänna värderingar, bl.a. beträffande inslag av partiskhet. Liknande metoder borde även kunna utvecklas för speciella publikundersökningar för att få en bild av i vad mån nyanser, som specialpreparerade bedömare kan registrera, även uppmärksammas av tittarna i allmänhet.

Allt som allt skulle ett sådant massmedieinstitut inte bara bidra till att kännedomen om publikens reaktioner och önskemål blev bättre, utan också skapa större möjligheter att diskutera på vilket sätt programföretaget — eller programföretagen — skulle kunna motsvara de krav man vill ställa på en offentlig service-TV.

2 Samhällskontraktet och det opartiska idealet

De grundläggande principiella riktlinjerna för TV finns fastlagda i överenskommelsen mellan svenska staten och Sveriges Radio aktiebolag angående rundradions programverksamhet. Denna överenskommelse, som i fortsättningen kallas *samhällskontraktet*, undertecknades för staten och Sveriges Radio den 15 maj 1959 (se bilaga, s. 134). Den utgör en utbyggnad av och ersättning för en tidigare överenskommelse mellan regeringen och det dåvarande Aktiebolaget Radiotjänst från 1947.

Att vi i det följande ägnar samhällskontraktet ett så stort intresse beror på att vi anser det angeläget att det enda officiella dokument som innehåller normer för Sveriges Radios programverksamhet redovisar och återspeglar de ställningstaganden och värderingar som ligger till grund för överenskommelsen så riktigt och entydigt som möjligt. Behovet är också stort av en fastare grund för en offentlig debatt om televisionens mål och verksamhet. Eftersom samhällskontraktet reglerar ett mellanhavande mellan regeringen och Sveriges Radio har det aldrig varit föremål för riksdagens prövning. Detta förhållande kan principiellt och praktiskt motiveras. Däremot finns det ingen rimlig anledning att undvika en allmän debatt om samhällskontraktets lämpliga utformning.

Samhällskontraktet kompletteras internt inom Sveriges Radio av en regelsamling, *Regler för programverksamheten vid Sveriges Radio*. Regelsamlingen består av tre delar. Den första innehåller en utläggning av vissa allmänna regler, som i princip gäller för hela programverksamheten. Denna del, som är den väsentliga för resonemangen i denna skrift, återges i bilaga på s. 139. Den andra delen består av specialregler för vissa områden av pro-

gramverksamheten som utarbetas och fylls på undan för undan. Sådana regler finns t.ex. för tillämpning inom rundradion av Publicistklubbens publiceringsregler för pressen, vidare finns det en särskild samling ”regler mot reklam” i radio och TV och särskilda regler för program rörande politik och konsumentupplysande program.

Sveriges Radio tillförsäkras enligt samhällskontraktet ensamrätt att bestämma vilka rundradioprogram som skall utsändas över svenska sändare. Programverksamheten skall bedrivas under beaktande av ljudradions och televisionens centrala ställning i landets kultur- och samhällsliv (§ 4). I denna paragraf anges också bl.a. att saklighet och opartiskhet skall iakttas vid programmets utformning, att programmen skall meddela upplysning om nuets händelser och lämna allmänheten orientering rörande viktigare kultur- och samhällsfrågor, att olika intresseriktningar inom religion, musik, teater, konst, litteratur och vetenskap i skälig omfattning skall tillgodose, och att programmen skall skänka god förströelse och underhållning. Det heter vidare i samhällskontraktet att ”bolaget skall sträva efter bästa möjliga samarbete med kulturella och sociala institutioner och sammanslutningar, särskilt sådana för religion, musik, teater, konst, vetenskap, undervisning och folkbildning, samt med företrädare för statlig och kommunal verksamhet och för landets näringsliv”. Program eller programinslag, där mot betalning eller vederlag i annan form kommersiell reklam medgives, må icke förekomma, och bolaget svarar för att programmen ej kränker enskild rätt. Bolagets programverksamhet skall granskas av en särskild nämnd, radionämnden, som utses av Kungl. Maj:t. Om det finns skäl att anta att bolaget brustit i sina åligganden enligt samhällskontraktet skall frågan hänskjutas till tre utredningsmän, utsedda enligt skiljemanalagen. Om deras utredning ger anledning därtill, kan regeringen — i varje fall teoretiskt — skilja bolaget från programverksamheten.

De principiella riktlinjerna för programverksamheten i stort är att den skall bedrivas under beaktande av ljudradions och televisionens centrala ställning i landets kultur- och samhällsliv, att

olika intresseriktningar skall tillgodoses och att programmen skall skänka god förströelse och underhållning.

I de stadgar som radioutredningen har föreslagit skall bli gällande om Sveriges Radio AB efter utredningens vilja ombildas till en stiftelse, återfinns vissa av dessa riktlinjer i lätt bearbetad form. I § 7 heter det således att Sveriges Radios verksamhet skall bedrivas under beaktande av den allmänna rundradions centrala ställning i landets kultur- och samhällsliv samt att den skall präglas av saklighet och opartiskhet. De programpolitiska riktlinjerna finns i övrigt i huvudsak i § 15:

”Programmen skall vara omväxlande till karaktär och innehåll, tillgode önskemål från olika större och mindre grupper i samhället och bereda frågor av kontroversiell natur erforderligt utrymme. De skall bl.a. meddela upplysning om nuets händelser, orientera om viktiga kultur- och samhällsfrågor och stimulera till debatt kring dessa ämnen samt skänka god förströelse och underhållning.

Programmen skall utformas på ett för allmän rundradio lämpligt sätt.

På grundval av dessa stadgar skall Sveriges Radio utfärda särskilda regler för hur programmen skall anordnas (programregler).”

Det kan noteras att utredningen i sitt förslag rensat ut de speciella ”intresseriktningar”, religion, musik, teater, konst, litteratur och vetenskap, som nämns i samhällskontraktet. Ett motiv för denna åtgärd torde vara att man vill undvika att genom en sådan uppräknings lämna utrymme för slutsatsen att andra områden inte bör tillgodoses ”i skälig omfattning”. Med formuleringen ”bereda frågor av kontroversiell natur erforderligt utrymme” har utredningen uppenbarligen velat slå fast att kravet på opartiskhet inte får ge anledning till att man undviker sådana frågor av rädsla för att dra på sig kritik.

Kraven på saklighet, opartiskhet och lämplig form karakteriseras i ”Regler för programverksamheten vid Sveriges Radio” som centrala punkter i samhällskontraktet. Den uppfattningen delas av radioutredningen, som i sitt förslag till stadgar har brutit ut de två förstnämnda kraven och fört in dem i en särskild paragraf tillsammans med satsen att ”Sveriges Radios verksamhet skall bedrivas under beaktande av den allmänna rundradions centrala

ställning i landets kultur- och samhällsliv". Denna paragraf förklaras av radioutredningen vara av "grundläggande betydelse inte blott för programmen utan för Sveriges Radios hela verksamhet".

Kravet på saklighet bereder inte programskrivarna så stora tolkningsbekymmer. Det innebär enligt programreglerna i främsta rummet att påståendena skall vara sanna och att ämnesval och framställning skall ta sikte på det som är väsentligt. (Självklart som detta kan synas, borde det likväl i detta sammanhang klarare framgå att man också måste undvika framställningar där man genom ett skevt eller ofullständigt urval av i och för sig sanna påståenden ger ett program ett missvisande innehåll. Korrekt information men ett skevt ämnesurval kan vilseleda, lika mycket som en kontinuerlig och ensidig inriktning på bestämda företeelser kan förrycka proportioner i vår uppfattning om dessas utbredning och betydelse i samhällslivet.)

Inte heller uttrycket "lämplig form" anses av allt att döma lämna så stort spelrum för skilda tolkningar. Programreglerna erinrar om att det i överenskommelsen heter att programmen skall vara omväxlande till karaktär och innehåll samt ägnade att vidmakthålla och stärka allmänhetens intresse för rundradio.

Det heter vidare i regelsamlingen:

"Här spelar in vad som i dagligt tal kallas det 'radiomässiga' och 'TV-mässiga'. Programmen skall hållas på hög nivå efter sin art och samtidigt vara tillgängliga för de kategorier de vänder sig till.

Termen 'i lämplig form' kan också tolkas som en uppmaning till samtliga medarbetare att sikta mot nya programvarianter och för radio och television särskilt lämpade framställningssätt."

Om saklighet och lämplig form således uppfattats som relativt enkla begrepp, har kravet på opartiskhet ansetts medföra desto större komplikationer. Med några exempel från Sveriges Radios programregler, radioutredningens betänkande och synpunkter framförda av personer med nära anknytning till Sveriges Radio skall den tolkningsförskjutning som ägt rum från något som närmast skulle kunna betecknas som objektivitet eller neutralitet till en mera uppluckrad uppfattning illustreras.

Kravet i programreglerna på opartiskhet förklaras i första hand innebära att Sveriges Radio själv inte får ta ställning i några kontroversiella frågor (med vissa speciella undantag, nämligen då det gäller demokratiska och andra likartade värden). I andra hand anses kravet på opartiskhet innebära att olika åsiktsriktningar får komma till tals i programmen och balanseras på ett rättvist sätt. Men man drar inte slutsatsen att alla parter måste vara företrädare i ett och samma program — det väsentliga anses vara att kravet på opartiskhet tillgodoses ”inom ramen för programverksamheten i dess helhet”. Som stöd för den tesen anges ett uttalande av programledningen i en promemoria år 1948:

”Kravet på opartiskhet kan i vissa fall icke tillämpas på de enskilda programslagen utan måste gälla programverksamheten i dess helhet. Då det gäller sådana frågor av stor kulturell och samhälls- belysning, där delade meningar föreligger, är det angeläget att dessa behandlas objektivt och ges en så allsidig belysning som möjligt. Detta kan ske därigenom att frågan behandlas i en diskussion eller på så sätt att företrädare för olika åsikter framför dessa vid skilda tillfällen.”

Vid tillämpningen av dessa riktlinjer, tilläggs det i regelsamlingen, bör beaktas att kravet om samtidig eller inom en relativt kort tidrymd balanserad partsrepresentation blir större ju mer kontroversiellt ett program förutsätts vara.

Uttolkarna

Programreglernas krav på opartiskhet har diskuterats livligt av Sveriges Radios medarbetare både internt och i den offentliga debatten. Bara några få exempel från den debatten kommer att återges här för att belysa de problem som uppstår vid tolkningen.

Mest pregnant i sin syn på programreglerna kan Herbert Söderström tyckas vara. I sin och Lars Ags bok *Samhällskritik i radio och TV* (Bonniers 1963), skriver han att ”det inbjuder både till förargelse och löje när bestämmelser för estetiska, moraliska och intellektuella verksamheter som programproduktion i

'rundradio' skall sättas på pränt i paragrafer och moment". Vidare ställer han frågan om radion kan vara saklig och objektiv. Svaret är nej, fortsätter han.

"Men detta korta konstaterande kräver samtidigt ett relativt stort utrymme för förklaringar. Själva den omständigheten, att man måste förse en så självklar slutsats med så många förklaringar, är en bekräftelse på den officiella förljugenheten. Det finns inget så tacksamt som att inför stora församlingar med patos förklara hur väsentlig radions opartiskhet är och hur energiskt radiofolk strävar för att upprätthålla den. Det finns heller ingenting så svårt som att hävda motsatsen, dvs. hur omöjligt det är att upprätthålla kravet på producentens opartiskhet."

Kritikerna har, påpekar Söderström, överfört kravet på opartiskhet hos radion som företag till att avse den enskilde producenten i ett enskilt program, vilket ju inte är alldeles detsamma.

Karl-Erik Lundevall, representativ företrädare för radioledningen, har i flera sammanhang utvecklat ledningens åsikter i fråga om programreglerna. I en redogörelse, "Regler för program om politik" i *Sveriges Radios Årsbok 1962*, berör han svårigheterna att upprätthålla kravet på opartiskhet. Men, framhåller Lundevall, även om regeln ibland är oklar till sin innebörd, så måste det alltid hos Sveriges Radio och dess anställda finnas en strävan att vara opartiska, dvs. konsekventa i sin tolkning och tillämpning av regeln. Att medarbetarna i Sveriges Radio normalt inte får uttrycka egna åsikter eller på annat sätt ta ställning i kontroversiella frågor kan emellertid medföra problem av mera personlig art, men med betydelse även för programverksamheten, framhåller Lundevall. "Med all rätt begärs det av en radioman att hans framträdande i program skall präglas av ett personligt engagemang. Men huru skall han kunna uppnå detta, om han är förbjuden att offentligen ge uttryck åt det som djupast angår honom?" Sveriges Radios anställda måste ju dagligen och stundligen göra kvalitetsbedömningar, välja ämne, medverkande och programform, ställa frågor vid intervjuer etc. Det som därvid görs är självfallet ofta i viss mån subjektivt betingat och kan gynna eller missgynna en part, medger Lundevall.

I en artikel i *Tiden* om "Radions frihet och ansvar" (1963:5) för Lundevall fram åsikten att de allvarligaste attackerna mot informations- och yttrandefriheten i radion är de som innebär krav på en alltför snäv tolkning av regeln om opartiskhet. Därigenom skulle den nyhetstjänst och orientering om viktigare kultur- och samhällsfrågor, som Sveriges Radio enligt samhällskontraktet är skyldig att ge, kunna bli så ofullständig och snedvriden att den blev direkt osaklig, eller så otymplig till sin utformning att den vore av ringa eller intet värde för allmänheten. I en senare artikel i *Sveriges Radios Årsbok 1964* konstaterar Lundevall att det knappast finns någon i alla avseenden invändningsfri definition på opartiskhet. Regeln om opartiskhet måste tolkas med hänsynstagande till tekniska och andra praktiska förhållanden, framhåller han.

Frågan om opartiskhet behandlas också av TV-reportern Åke Ortmark i *Svensk Sparbankstidskrift* (1965:1) under rubriken "Är den ekonomiska informationen i Radio och TV objektiv?" Uttrycken objektiv, opartisk och saklig används alltför ofta på ett aningslöst sätt, menar han.

"Ibland kan det förefalla som om kravet vore att den monopolanställda skulle fungera som någon sorts neutral robot, vilken — utan påverkan av känslor, intressen, smak, måndagshumör, mediets karaktär, journalistisk tradition, recensenter, sympatier, antipatier, påtryckningar, chefer, underlydande, lyssnare, och tittare — är kapabel att servera allmänheten en på olympisk höjd kreerad objektiv produkt.

Sådana robotar existerar inte. Reportern kan aldrig uppträda oberoende av sin arbetsmiljö, sitt medium, sin publik — eller sin egen personlighet. Det är krafter av många olika slag som påverkar reportern och hans arbetsresultat."

Ortmark betvivlar därför det meningsfulla i att fordra "objektivitet" av programmatten. Även om objektiviteten är en fiktion, så är det emellertid fullt möjligt för programmatten att eftersträva opartiskhet i den meningen att han söker undvika medvetna ställningstaganden som konsekvent gynnar en grupp, menar han.

Den förändring i synen på begreppen opartiskhet och objektivitet som har skett illustreras i en artikel av Rune Sjödén i Sveriges Radios personaltidning *Antennen* (december 1964). Radios och televisionens samhällskritiska verksamhet har intensifierats under senare år, framhåller han. "Den kritiska bevakningen tenderar att bli skarpare och spänna över allt vidare fält. Positionerna har flyttats fram." Sjödén undviker att svara kategoriskt på frågan vilka som har drivit på denna utveckling, men han pekar på den roll som producenternas egna initiativ har spelat:

"Framgången med program av typen strövtåg, stormarna kring skjutjärnsjournalistiken m.m. har resulterat i ett klart ställningstagande från ledande håll för en hårdare samhällsbevakande och -kritisk linje i programverksamheten."

Mot denna bakgrund efterlyser Sjödén en klar "policy" hos Sveriges Radio.

Samma konstaterande beträffande utvecklingen av TV:s samhällsbevakning som görs av Rune Sjödén kommer också *1960 års radioutredning* fram till i sitt betänkande. Utredningen noterar de ökande "samhällskritiska" inslagen i Sveriges Radios programverksamhet och förklarar:

"Termen täcker en kritisk granskning inte bara av offentliga organ utan även av företag, intresseorganisationer, ideella rörelser m.m. En mera systematisk verksamhet av detta slag har först under senare år växt fram inom svensk radio och television."

Strävan att iaktta objektivitet och opartiskhet är inte tillräcklig som riktpunkt för programverksamheten på det politiska området i vidare mening, framhåller utredningen också följdriktigt.

"Den debatt som har förts under senaste åren har påvisat en rad problem som i vissa fall synes göra en fullständig opartiskhet omöjlig. Sålunda kan det göras gällande om nästan varje omstridd fråga, att enbart den omständigheten att publicitet uppstår omkring den tenderar att gynna en viss part eller meningsriktning gentemot annan. Detta gäller

även om de enskilda inslagen i denna publicitet, däribland i radio och TV, är fullt sakliga och korrekta. Inte heller kan det förnekas att det får stor praktisk betydelse om en viss fråga behandlas upprepade gånger på bästa sändningstid under en viss period eller endast berörs i förbigående.”

Sveriges Radio kan emellertid inte undvika detta problem genom att avstå från att beröra sådana frågor, säger utredningen. Det ansvar som radion och televisionen har för samhällsinformationen och opinionsbildningen pekar tvärtom i riktning mot ett starkare engagemang än det hittillsvarande i frågor av detta slag, menar man.

”Någon enkel lösning på problemet om opartiskhet finns sålunda inte. Sveriges Radio måste i stället ständigt tillse, att dess totala verksamhet över en längre tid inom det politiska området inte tenderar att gynna någon meningsriktning framför andra. Man måste sålunda av företaget kräva, att det alltfört rekryterar sina politiska medarbetare med omsorg och att dessa avstår från att aktivt delta i partipolitisk verksamhet.”

Sammanfattningsvis skulle vi för vår del vilja hävda att det politiska området endast är ett av många där partiskhet kan bli aktuell. Ser man publiken i hela dess komplicerade helhet, borde det framstå som klart att dess gemensamma intresse måste vara att få en objektiv, dvs. icke vilseledande, information. På den punkten borde det inte råda några större meningsskiljaktigheter. Men samtidigt kan man inte underlåta att diskutera TV:s villkor när det gäller att insamla, bearbeta och förmedla denna information.

När vi i det följande tar upp kravet på opartiskhet syftar vi till att söka konkretisera vad detta lämpligen bör förutsättas innebära för TV:s praktiska verksamhet. Man kan diskutera opartiskhet i den enskilde programmannens uppträdande i TV-rutan, i planeringen före och kring ett program, vid val av medverkande etc. Opartiskheten kan ställas mot andra krav som TV har att ta hänsyn till, t.ex. saklighet, informationsvärde, TV-mässighet, journalistisk ambition och personligt engagemang. Det är dessa relationer vi åsyftar när vi talar om ”opartiskhetens dimensioner”.

Denna genomgång kommer att leda fram till vissa önskemål om samhällskontraktets utformning. Detta i sin tur syftar till att skapa ett bättre underlag för en bedömning av hur TV verkligen uppfyller sina förpliktelser i enlighet med riktlinjerna för verksamheten och sina förpliktelser som allmänt service-företag.

3 Opartiskhetens interna dimensioner

För att lättare kunna handskas med opartiskhetens dimensioner har vi delat upp dem i en intern och en extern grupp. Utan att lägga stor vikt vid gränsdragningsproblem avser vi med det första uttrycket företeelser som är centrerade inom Sveriges Radio, mestadels åtkomliga för justeringar på administrativ väg. Med externa dimensioner menar vi huvudsakligen sådana som sammanhänger med programföretagets kontakter utåt med allmänhet och intressegrupper.

Resurserna

En grundläggande materiell förutsättning för opartiskhet är självfallet att programföretaget har en viss mängd konkreta resurser till sitt förfogande. Omfattningen av dessa resurser måste emellertid avpassas med hänsyn till de uppgifter som ålagts programföretaget. I samhällskontraktet heter det att etermedierna dels skall meddela upplysning om nuets händelser och orientera om viktiga kultur- och samhällsfrågor, dels skänka underhållning och förströelse. Däremot står det ingenting om programutbudets kvantitativa omfattning, och inte heller något om hur utbudet skall fördelas mellan olika sektorer av programverksamheten. Med talet om att konst, teater m.m. skall övervakas "i skälighets omfattning" är det visserligen troligt att man velat skapa ett slags minimigaranti för "kulturen", men i praktiken har man på detta område som på alla andra helt fått överlämna åt programföretaget att avgöra utbudets kvantitativa omfattning.

I detta ligger ingenting förvånande. Man kan knappast ens teoretiskt ange hur ett optimalt varierat utbud skulle se ut, även om man kan peka på möjligheterna att med förbättrade publikundersökningar få fram mera detaljerade fakta om konsumentönskemålen. Svårigheten ligger i att det inte bara är en fråga om att fastställa publikönskemålen beträffande olika ämnen för att få fram något lämpligt förhållande mellan den tid som bör ägnas åt balett jämfört med samhällsprogram. Mycket, ja kanske allt, hänger ju på kvaliteten. Med de många olika intressen varje individ har, kommer han mycket ofta att föredra en kvalitetsprodukt som rör ett ämne längre ned på hans preferensskala framför att se dåliga program om ämnen som egentligen skulle ha intresserat honom mera.

Nu vill kanske någon hävda att en programprodukts kvalitet är en svårbestämbar och svårämätbar egenskap, en funktion också av olika värderingar hos olika individer. Men även om detta är sant, utesluter det inte en långtgående samstämmighet om vilka krav man erfarenhetsmässigt kan ställa på ett programinslag. På så sätt kan begrepp som standard och kvalitetsnivå ändå få ett meningsfullt innehåll.

Går vi då vidare till förutsättningarna för denna kvalitetsnivå, så vet vi att bristande personella, ekonomiska och tekniska resurser ger ett mycket påtagligt utslag ifråga om saklighet, opartiskhet och form. Sannolikheten för bättre kvalitet ökar om producenten har önskade resurser till förfogande. Omvänt kan det sägas att tillräckliga resurser undanröjer åtminstone *en* anledning till otillfredsställande resultat. Här skulle vi kunna formulera en "omvänd resursregel": brist på resurser bör inte generellt kunna anföras till försvar för att mediet bryter mot de centrala normer som finns angivna i samhällskontraktet. Det måste vara programföretagets uppgift att inom ramen för sina resurser planera verksamheten så att kraven på saklighet, opartiskhet och lämplig form kan uppfyllas.

Slutligen skall vi exemplifiera vad "tillräckliga resurser" konkret kan innebära. I Sveriges Radios sakliga och innehållsrika remissyttrande över radioutredningens betänkande påpekas att en

upprustning av samhällsprogrammen till vad utredningen ansett önskvärt skulle innebära antingen betydligt ökade resurser eller att andra programområden får stå tillbaka i motsvarande grad. Som ett mått på personalbehovet nämns t.ex. att en arbetsmarknadsbevakning i TV motsvarande den som sker i radions krönikor skulle kräva åtta à tio producenter, två à tre filmteam jämte redigeringspersonal. Motsvarande resurskrav kommer att anmäla sig för varje utbyggnad av exempelvis samhällsbevakningen, framhålls det.

Givetvis måste det vara till nackdel för balansen i TV:s programverksamhet om man på grund av alltför begränsade resurser måste göra ett mycket snävt urval vid nyhetsbedömning och reportageplanering — såväl ämnesmässigt som geografiskt. Resurskraven måste ställas i relation till samhällsbevakningens kvantitativa omfattning — men samtidigt kommer man inte ifrån att också höga kvalitativa anspråk på bl.a. saklighet, opartiskhet och rättssäkerhet måste få påverka kostnaderna.

Rollförväntningar

En viktig fråga, inte minst när det gäller de nyhets- och samhällsorienterande programmen i TV, är vilka "roller" TV tilldelar sina medarbetare och andra medverkande personer. Det torde vara ofrånkomligt att det hos publiken skapas vissa rollförväntningar, som knyts till speciella personer när de uppträder ofta i TV-rutan. Sålunda förefaller det högst rimligt att föreställa sig att en nyhetsuppläsare i TV-Aktuellt liksom radions nästan traditionella "TT-röst" får en mycket stark auktoritet och uppfattas i det närmaste som sakligheten och objektiviteten personifierad.

Detta gör att det bör vara av stor betydelse att programföretaget undviker att alltför mycket flytta medarbetare från funktion till funktion. Även om man ställer kraven på saklighet och opartiskhet generellt, kan naturligtvis publikens förväntningar skapa komplikationer. En nyhetsuppläsare torde således som in-

tervjuare i ett kontroversiellt ämne kunna ge ett programinslag helt annan karaktär än det skulle ha fått om frågorna ställts av någon av TV:s specialmedarbetare på exempelvis det politiska området. Ännu mer tilltrasslade resultat av rollförväntningar kan skapas genom att en nyhetsuppläsare plötsligt uppträder som exempelvis utrikeskommentator eller samhällsreporter.

Givetvis avser vi inte med dessa anmärkningar att TV-medarbetarna måste vara fastlåsta vid sina roller — den tendensen lär i vissa fall redan nu vara alltför starkt markerad — men det är angeläget att förflyttningar inom företaget går till på ett sådant sätt att publiken får tid att anpassa sina rollförväntningar när medarbetarna ”byter skepnad”. Helt förkastligt är naturligtvis att en medarbetare uppträder exempelvis som nyhetsuppläsare och utrikeskommentator eller samhällsreporter i ett och samma nyhetsprogram.

I en del fall använder sig TV av mer eller mindre tillfälligt engagerade kommentatorer för vissa specialområden. Detta kan i och för sig vara både nödvändigt och önskvärt, eftersom det vore orimligt att begära att den fasta personalstaben skall behärska alla ämnen. Men även inom ämnesområden, där TV har egen sakkunnig personal, kan det vara till fördel både för den sakliga belysningen och opartiskheten att personer från andra verksamhetsområden medverkar. Mycket talar för att sådana möjligheter i framtiden kommer att bli än mer utnyttjade. Därvid måste man emellertid ha i minnet att skillnaden mellan ”utomstående” och anställd kanske inte alltid är klar för publiken. Det är knappast troligt att TV-tittare i allmänhet betraktar exempelvis Victor Vinde på ett annorlunda sätt än Henry Christensson eller räknar med att de militära experter, som ibland medarbetar i TV-Aktuellt, representerar ett mindre opartiskt sätt att se på frågorna än TV:s nyhetsuppläsare. Därför bör det vara självklart att tillfälliga medarbetare, som inte presenteras som och framträder som parts- eller intresserepresentanter, åläggs att iaktta samma krav på saklighet och opartiskhet som TV:s fasta medarbetare. I den mån de engageras för att uttrycka sina egna meningar inställer sig med samma självklarhet kravet på balans

genom att även andra åsiktsriktningar blir företrädda på det sätt som programreglerna föreskriver. Detta gäller naturligtvis inte endast Aktuellt, Fokus och liknande aktualitetsprogram utan också exempelvis speciella samhällsprogram och konsumentupplysande program.

Det okontrollerade tyckandet

Kravet på att det journalistiska arbetet skall skötas så, att det skapar förtroende för det som meddelas i radio och TV, har täckning i samhällskontraktet, påpekas det i de specialregler som Sveriges Radio utformat på grundval av Publicistklubbens publiceringsregler. Nyheterna i kommunikéerna skall presenteras ”korrekt, nyktert och objektivt”, heter det. Detta förklaras även gälla för program där reportage, kommentarer, längre referat och intervjuer görs i anslutning till och med anledning av nyhetsmeddelandena. Det heter vidare:

”I dylika program — exempelvis Dagens Eko, TV-Aktuellt, Journalen, I brännpunkten, Apropå etc. — skall huvudsynpunkten vara att tillföra programmet väsentligt stoff, som ytterligare kan belysa de frågor som behandlas från allmänt sakliga eller journalistiska utgångspunkter. Sveriges Radio får inte presentera stoffet på sådant sätt att programpunkten får formen av en redaktionellt utformad meningstrytting.”

Någon automatisk kontroll ”utifrån” av att TV iakttar dessa regler förekommer inte. Radionämnden är visserligen fri att inte bara efter anmälan utan också på eget initiativ påpeka och behandla avsteg från reglerna, men eftersom nämnden inte har någon som helst kontinuerlig programbevakning och inte heller resurser att följa verksamheten ens i stort, är dess reaktioner ytterst sporadiska.

Trots allt kan man väl dock säga att det förekommer en viss kontroll, såväl internt som från radionämndens sida och från andra massmedier, av programinslag som mera allmänt betraktas

som kontroversiella eller känsliga på något sätt. Däremot finns det programtyper och inslag som på grund av sin specialkaraktär många gånger blir ytterligt bristfälligt eller inte alls bevakade och där verksamhetens överensstämmelse med samhällskontraktet och programreglerna således inte blir prövad.

Ett exempel på ett praktiskt taget "okontrollerat tyckande" kan hämtas från sportens område. Här accepteras väl rätt allmänt att även TV:s egna medarbetare gör kommentarer och värderingar. Idrotten skiljer sig i det avseendet från en hel del andra områden av samhällslivet. Det anses vara fullt legitimt om Putte Kock talar om att han tycker att Nacka Skoglund är bra eller dålig, medan det otvivelaktigt skulle väcka en storm av indignation om Lars Orup kom med liknande personliga värderingar av hr Erlanders eller hr Ohlins insatser. Men även idrottsmän, idrottsledare och idrottsdomare kan ju vara känsliga för alltför onyanserade omdömen. I sådana avseenden måste naturligtvis samhällskontraktets krav på opartiskhet och programreglernas krav på personlig hänsyn gälla i fråga om idrott såväl som i andra sammanhang.

Speciell uppmärksamhet borde TV ha anledning att ägna den chauvinism som frodas inom idrotten. Det är troligt att ett stänk av denna chauvinism många gånger kan krydda landskampsreferatet, men här har ett sådant massmedium som TV onekligen utomordentliga möjligheter att verka "fostrande utan pekpinne", för att använda radioutredningens terminologi, samtidigt som man uppfyller samhällskontraktets krav på opartiskhet. Det är desto viktigare som chauvinismen inte alltid är av det helt oskyldiga eller oförargliga slaget. Ett relativt färskt exempel är de beskyllningar som framfördes i TV-Aktuellt mot de finländska domarna i gymnastiklandskampen Sverige—Finland tidigt på våren 1966. I en intervju med en svensk spelare provocerade TV-medarbetaren fram ett uttalande om att de gästande domarna dömde till sina landsmäns fördel. Enligt uppgifter i pressen gjorde både de svenska och de finländska domarna på det sättet. Oberoende av hur det förhöll sig var det anmärkningsvärda att varken de beskyllda eller över huvud taget någon företrädare för

den finländska truppen fick något tillfälle till kommentar eller bemötande.

Liksom sporten går de rena underhållningsprogrammen ofta fria från en granskning vad gäller saklighet och opartiskhet. Nu vill vi ingalunda sätta censuren på Hasse Alfredssons "ringare" eller "folkpensionär", men det kan vara skäl att rent allmänt understryka det krav på omdöme som måste ställas på dem som har ansvar för denna sektor av TV:s programverksamhet. Det kravet kan inte bli mindre för att eventuella "övertramp" här sker inför en oförberedd publik. Vad man måste fordra är framförallt att TV själv på detta område iakttar en sträng återhållsamhet när det gäller "tyckande". Det kan alltså sägas föreligga en viss skillnad mellan om TV producerar ett underhållningsprogram i egen regi eller om det framgår att det är ett köpt program, t.ex. en Kar de Mumma-revy, en Povel Ramel-show etc., där åsikterna associeras med en känd författare. Liknande kan förhållandet vara, som i fallet Hasse Alfredsson, när personen kan sägas vara ett slags "varumärke". Men givetvis fritar inte heller ett sådant arrangemang TV från all ansvarighet för vad som sänds.

Detta är bara några få exempel på vad vi avser med det "okontrollerade tyckandet" i TV. En idog TV-tittare kan säkert finna många tillfällen till anmärkningar i de mest skilda sammanhang. I de flesta fall rör det sig emellertid säkerligen om relativt oskyldiga företeelser. Men det kan finnas skäl för Sveriges Radio att internt följa alla olika områden av programverksamheten med vaksamhet, och det kan också finnas skäl att uppenbara övertramp ibland dras fram i rampljuset, även om de inte uppmärksammas genom spontana "folkstormar".

Samhällsrapporteringen

En alltför snäv tolkning av regeln om opartiskhet skulle enligt Karl-Erik Lundevall medföra att den nyhetstjänst och orientering om viktigare kultur- och samhällsfrågor, som Sveriges Radio

i enlighet med samhällskontraktet är skyldig att ge, blev ofullständig och snedvriden eller så otymplig till sin utformning att den blev till ringa eller intet värde för allmänheten.

I första hand är det väl här en fråga om vad man lägger för innebörd i begreppet opartiskhet. Om man menar att den TV-personal som gör programmet skall avstå från att ta ställning för en sak eller en part i en kontroversiell fråga, har vi svårt att se vilka praktiska och tekniska hinder som skulle motivera avsteg från regeln. Skäl sådana som att det inte gick att få tag på någon företrädare för endera parten eller att programmet skulle ha blivit för långt om man också hade refererat den andra sidans åsikter är ohållbara. Och naturligtvis är det en fullständigt ovidkommande fråga vem som intervjuaren eller producenten anser ha den rätta uppfattningen. Här måste regeln vara utan undantag. TV-personalens uppgift är att skaffa fram och presentera fakta.

Invändningen att fakta kan gynna en part och missgynna en annan är naturligtvis alldeles riktig. Men den kan bara ha med opartiskhetsbegreppet att göra i den mån dessa fakta presenteras på ett sådant sätt att det kan sägas strida mot regeln att TV i sin framställning inte bör ta ställning för eller mot en part. Vad den TV-anställda har att göra är att se till att den bild han ger i ett sådant fall är opartisk i den meningen att materialets sanningshalt är kontrollerad och att redovisningen är så fullständig att ingen missgynnas av att t.ex. vissa uppgifter blir utelämnade.

Exempel på ett område där det är mycket svårt att kontrollera sanningshalten är TV-Aktuellts utrikeskommentarer. Bristen på kontrollmöjligheter på den punkten har emellanåt uppmärksammats i den allmänna debatten. Men frånvaron av källhänvisningar och bristfälliga möjligheter till kontroll av saklighet och opartiskhet gör att kritikerna av TV:s utrikesbevakning eller av vissa inslag i den ofta själva rör sig på osäker mark. Från Sveriges Radios sida har man gjort försök med att bl.a. genom bättre källhänvisningar ge utrikesmaterialet mindre karaktär av personliga kommentarer, men det har i praktiken visat sig bli tyngande för framställningen. Med hänsyn till det ökande intresse man kun-

nat konstatera för dessa nyheter och rapporter är det otvivelaktigt en angelägen fråga att söka skapa bättre möjligheter till balans och kontroll även i fråga om utrikesmaterialet, allra helst som man ofta även här rör sig med ett i den svenska debatten kontroversiellt stoff. Någon anledning att undanta utrikesmaterialet från kraven på saklighet och opartiskhet finns självfallet inte.

Vi har över huvud taget inte kunnat finna något exempel på att avsteg från regeln om opartiskhet i princip skulle vara en nödvändighet för att kunna ge en tillfredsställande nyhetsförmedling. Däremot är vi självfallet medvetna om att det i den praktiska vardagsrutinen kan vara omöjligt att helt undvika övertramp. En viss tolerans bör här kunna finnas när det gäller sådana övertramp som kan vara en följd av pressande arbetsförhållanden, kravet på snabba beslut i svåra omdömesfrågor. En förutsättning är dock att det inte kan riktas generella anmärkningar mot TV:s arbetsrutin eller mot att otillräckliga ekonomiska och tekniska resurser står till medarbetarnas förfogande.

Det finns naturligtvis inte heller något skäl att på förhand sätta regeln ur spel för vissa situationer.

Helhetsbalansen

Det finns en tendens både hos enskilda medarbetare i Sveriges Radio och andra att tänja formuleringen i programreglerna att kravet på opartiskhet i vissa fall inte kan tillämpas i de enskilda programinslagen utan måste gälla "programverksamheten i dess helhet" på ett sådant sätt att opartiskhetskravet riskerar att förlora en väsentlig del av sin innebörd. Lösryckt inbjuder denna formulering onekligen till kautschuktolkningar. Det måste vara av vikt att slå fast att uttrycket är oskiljaktigt förenat med den fortsatta förklaringen:

"Då det gäller sådana frågor av stor kulturell och samhällsig betydelse, där delade meningar föreligger, är det angeläget att dessa behandlas objek-

tivt och ges en så allsidig belysning som möjligt. Detta kan ske därigenom att frågan behandlas i en diskussion eller på så sätt att företrädare för olika åsikter framför dessa vid skilda tillfällen.”

Givetvis kan en regel av detta slag också förmodas ge argument för framstötningar från grupper och enskilda, som anser sig utsatta för en partisk behandling av TV. Förklaringen att företrädare för olika åsikter bör kunna få framföra dessa vid skilda tillfällen kan ses både som en negativ och en positiv regel. Antingen kan den användas enbart som ett försvar för utebliven partsrepresentation eller också kan den av en part som anser sig förbisedd tas till intäkt för krav på genmäle eller ett nytt program.

Inom Sveriges Radio förefaller den förstnämnda regeltolkningen vara den förhärskande. Med en viss stolthet hävdar företaget sin motståndskraft mot ”påtryckningar” utifrån. En sådan attityd är emellertid försvarlig endast om TV själv i sin programverksamhet och planering konsekvent söker skapa den balans som kravet på opartiskhet förutsätter. Med det arbetssätt som förekommer och den ansvarsfördelning som råder i fråga om själva programproduktionen torde det emellertid vara praktiskt taget omöjligt att göra en alltigenom medveten avvägning. Vad TV möjligen kan hävda i det fallet är att det ändå sker ett slags automatisk utjämning i det långa loppet. Några garantier för att så sker finns emellertid inte. I vissa frågor kan det lika väl tänkas att bristen på balans blir ändå mer accentuerad under en längre period.

Eftersom uttalandet om balans i programverksamheten i dess helhet fått en framträdande plats i Sveriges Radios programregler och otvivelaktigt också blivit något av en central tes i uttolkningen av samhällskontraktet, borde det vara angeläget, inte minst för den nuvarande radioledningen, att klara ut eventuella misstolkningar. Med balans i programverksamheten i dess helhet skall givetvis inte förstås att en medarbetare kan tillåta sig att uppträda partiskt eller utan vidare underlåta att ge en så riktig och fullständig framställning av sitt ämne som omständigheterna medger. Över huvud taget bör uttalandet inte rimligen kunna

användas som ett försvar för bristande ambition att iaktta saktighet och opartiskhet.

Programreglernas tal om helhetsbalans finner vi inte omotiverat eller orimligt i och för sig. Det är självklart att radio och TV inte i varje program kan behandla ett ämne fullständigt uttömmande eller låta alla tänkbara parter och intressen komma till tals. Men i den mån vissa fakta medvetet utelämnas eller någon part inte blir företrädd, måste det samtidigt i planeringen finnas utrymme för komplettering i senare likvärdigt sammanhang. I regelbundet återkommande program av typen Aktuellt, Fokus eller Nu bör en sådan balansering på längre sikt kunna ske i former som tillfredsställer kravet på opartiskhet. Det bör vara möjligt t.ex. att presentera regeringens syn på en politisk fråga vid ett tillfälle och låta oppositionen komma till tals vid ett annat eller att intervjua arbetsgiversidan i ett program och arbetstagar-sidan i ett annat, om det finns praktiska skäl för detta. Men en sådan uppdelning på flera program befriar givetvis inte TV:s personal från att iaktta opartiskhet vid framträdande i och presentation av de enskilda programmen.

En ytterligare omständighet som omöjliggör "balans i programverksamheten som helhet" som enda arbetsprincip, är att det aldrig är samma publik och ofta inte ens samma kategori av TV-tittare som ser två olika program vid skilda tidpunkter. Ju mer artskilda de program är som skall balansera varandra, desto mera diskutabel blir tillämpningen av principen om helhetsbalans. Ett specialprogram om författningsfrågan, producerat av samhällsredaktionen, kan inte utan vidare anses uppväga ett inslag kring samma ämne i TV-Aktuellt, om de båda programmen innehåller skilda partiska ställningstaganden.

Ett samtidigt effektivt och acceptabelt utnyttjande av möjligheterna att skapa balans i programverksamheten måste förutsätta ett stort mått av kontinuitet och planmässighet inte bara i schemauppläggnings utan även i programmets utformning under en längre tid.

Rekrytering och utbildning

Radioutredningen förklarar sig i stort sett nöjd med Sveriges Radios rekrytering av nya medarbetare och principerna för denna. Man vill dock ha "en betryggande provtjänstgöring", innan medarbetare eventuellt blir fast anställda. Alternativt anser man att programpersonal till en början kunde erbjudas t.ex. ettårskontrakt. Det viktigaste är dock inte formerna, menar utredningen, utan "att man verkligen tillvaratar möjligheten till en noggrann prövning". Man understryker också vikten av att lediga tjänster systematiskt annonseras ut.

På den första punkten vill vi gärna instämma med radioutredningen: det bör vara av värde att Sveriges Radio har möjligheter att pröva en aspirant före en fast anställning. En sådan provotid kan motiveras av yrkets speciella krav. Men det kan också vara motiverat att ge den anställningssökande tillfälle att bedöma om hon eller han finner sig tillrädda med företagets villkor, med de krav som samhällskontraktet och programreglerna ställer, bl.a. i fråga om arbetssätt och personligt uppträdande i programmen.

En viss tveksamhet anser vi vara motiverad mot radioutredningens starka betonande av möjligheterna att utnyttja "utomstående" personal för att hålla nere den fasta medarbetarstabens I längden tror vi det blir nödvändigt, inte minst från de synpunkter vi här behandlar, att ställa stora krav på yrkeskunnande och förtrogenhet med mediet på dem som skall delta i det direkta programskapandet. Kretsen av "utomstående" med sådana kunskaper torde även framdeles komma att vara relativt begränsad.

Det bör vara alldeles självklart att Sveriges Radio inte får låta sin rekrytering bestämmas av de sökandes partitillhörighet. Inte heller finns det fog för "partsrepresentation" bland TV:s fasta personal i andra sammanhang, t.ex. fackliga eller religiösa. Det bör emellertid understrykas att en politisk åskådning eller en anknytning till någon annan intressegrupp i samhället kan vara av stort värde för den medarbetare som i sitt arbete uppfyller de krav på saktighet, opartiskhet, etc. som samhällskontraktet och programreglerna ställer.

Radioutredningen har i sitt avsnitt om Sveriges Radios anställningspolitik gjort några reflexioner i anslutning till den kritik "som har riktats mot att viktiga befattningar som t.ex. intervjuare och kommentatorer i radio och TV anförtrotts mycket unga personer, vilka uppenbarligen har alltför begränsad erfarenhet". Detta skiljer sig från praxis i de flesta andra radioföretag, anmärker utredningen och fortsätter:

"Det är inte ägnat att öka allmänhetens förtroende för rundradion, om känsliga uppgifter där det personliga omdömet spelar en stor roll anförtros åt personer som inte är och inte heller synes vara vuxna sin uppgift. Detta berör såväl frågor om 'skjutjärnsjournalistik' som om politisk och annan åskådningsmässig opartiskhet, vilka båda förut diskuterats. Sveriges Radio bör därför eftersträva att i dylika sammanhang — alltså främst då den medverkande 'syns' utåt — söka använda personer som uppnått en viss grad av mognad, och som har en betydande kunnighet, erfarenhet och vederhäftighet."

Begränsningen av kraven på mognad, kunnighet, erfarenhet och vederhäftighet till medarbetare som förekommer direkt i bildrutan som intervjuare eller kommentatorer förefaller en smula egendomlig — i och för sig är sådana egenskaper naturligtvis synnerligen önskvärda i fråga om all personal som har med programverksamheten att göra. Med ett bättre fungerande ansvarighets-system inom Sveriges Radio — exempelvis av den typ som vi skisserar — vore det mera naturligt att ställa de största kraven av detta slag på de ansvariga medarbetarna, programchefer, producenter och motsvarande, och ge dessa reell bestämmanderätt i relation till ansvarigheten över programmets utformning, däri inbegripet också intervjuares och kommentatorers framträdande inför TV-tittarna.

Sveriges Radios ensamrätt gör att företaget har en helt dominerande ställning i fråga om praktisk utbildning av redaktionell TV-personal. Även om man kan ha anledning förmoda att det efter hand kommer att skapas nya utbildningsformer för verksamhet inom massmedierna vid våra universitet och journalistinstitut, lär man kunna utgå ifrån att den interna utbildningen inom TV kommer att ha kvar sin stora betydelse. Det är därför

viktigt att denna utbildning byggs ut och i väsentliga avseenden görs obligatorisk för vissa personalkategorier, t.ex. producenter, reportrar och mera fast engagerade deltidsanställda med viktiga funktioner i programverksamheten. Över huvud taget bör TV-numera ha passerat amatörstadiet och kunna uppfylla de elementära krav publiken har att ställa på yrkeskunnighet, erfarenhet och kännedom om mediets karaktär och speciella egenskaper.

Medarbetare och företagspolitik

Reportern kan aldrig uppträda oberoende av sin arbetsmiljö, sitt medium, sin publik — eller sin egen personlighet. Att TV-medarbetaren såsom Åke Ortmark påpekar inte är någon "neutral robot" är självklart. Men det är å andra sidan inte heller en domare, nämndeman, kronofogde eller lärare eller en byråsekreterare i riks försäkringsverket, vilket inte hindrar att vi överallt har normer och regler för hur olika befattningshavare skall bete sig i sina yrkessituationer. Givetvis är det skillnad på yrken och situationer. Journalistiken är en skapande verksamhet och förutsätter ofta ett stort mått av inlevelse och fantasi om journalisten skall lyckas förmedla sitt budskap till läsarna, radiolyssnarna eller TV-tittarna.

Att snöra in en sådan verksamhet i ett alltför snävt regelsystem kan för TV:s del verka förödande på programskapandet och göra programmen opersonliga och oengagerade. Det kan hävdas att medarbetaren i TV måste ha tillräckligt utrymme för sin "personlighet" om han skall kunna göra bra program. Men detta behöver inte på något sätt vara liktydigt med att sådana egenskaper hos programmen som uttrycken saklighet och opartiskhet symboliserar måste ges ett mindre värde eller vara omöjliga att upprätthålla.

Här är det närmast fråga om vilken anda som råder inom företaget och i dess förhållande till publik och intervjuade. Det talas ibland med en viss nedlåtenhet eller lätt förakt om "farbror Sven-

andan" i den gamla ångradion. Men vad man än kan påstå om den delvis primitiva programverksamheten under radions första decennier — personlighet saknade den sannerligen inte. Nu tänker vi ingalunda ställa upp den radioepoken som något ideal för det moderna samhällets TV. Vi vill bara påpeka att mediet inte drivs av några obevekliga lagar utan självt kan skapa den personliga anda och stil man vill ha. För detta är det emellertid inte nog med regler och föreskrifter — sådana är endast rāmärken inom vilka personligheten har att röra sig.

Grunden för TV:s "personlighet" måste vara en allmän syn på företaget och dess verksamhet som omfattas av alla programansvariga — dvs. det som Rune Sjödén efterlyser i den tidigare omnämnda artikeln "Har vi någon programpolitik?" i personaltidningen *Antennen*. Vad Sjödén menar med programpolitik är "ett system av värderingar eller ett genomtänkt ställningstagande från företags sida till vad som skall sändas i våra medier, till fördelningen mellan olika ämnen eller programtyper och till de enskilda programmens utformning och innehåll". Programverksamheten är så komplicerad, framhåller han emellertid, att det är orimligt att begära att det skall finnas i förväg intagna ståndpunkter till allt. Trots detta betraktar han "genomtänkt" som något av ett nyckelord. "Ju större områden av verksamheten som täcks av klara motiverade ståndpunkter desto bättre."

I första hand uppehåller sig Rune Sjödén naturligtvis vid de interna problemen. Medarbetarna skall kunna få klara besked om ledningens intentioner och de skall också ges tillfälle att själva diskutera och påverka programpolitikens utformning: "programpolitiken bör vara en naturlig produkt av ett ständigt växelspel mellan ledning och producenter, ett ständigt givande och tagande av synpunkter eller värderingar."

En sådan debatt inom TV är säkerligen av stort värde. Men det torde vara minst lika väsentligt att TV får en klarare policy utåt — och en policy som omfattas av både ledningen i företaget och de medarbetare som har det direkta ansvaret för programmen. Vad radioutredningen synes vilja uppnå genom att yngre och mindre erfarna medarbetare skulle hållas borta från fram-

trädande i bildrutan, borde det vara radioledningens sak att åstadkomma genom klara regler och instruktioner för ansvar och verksamhet, genom en effektiv intern kontroll och genom en aktiv "indoktrinering" av de etiska kraven vid utbildning av de egna medarbetarna.

Med kontroll menar vi inte ett invecklat övervakningssystem eller ett strypande av personlighet, fantasi och initiativ hos de enskilda medarbetarna. Men vi anser det naturligt att det bör finnas ett ansvarssystem inom företaget, som verkar återhållande på oarter av skilda slag. Det ligger ingenting orimligt eller principiellt stötande i att ett sådant ansvarssystem, som vi försöker skissera längre fram, garanterar att inget program sänds utan att inspelningen eller, i fråga om direktsändning, idéuppläggningsgranskats av en ansvarig programtjänsteman med hänsyn till inte bara den juridiska ansvarigheten utan också till förenligheten med samhällskontraktet, programreglerna och företagets policy gentemot allmänheten.

"Indoktrineringen" skall givetvis inte gå ut på att försöka utplåna det personliga i medarbetarnas sätt att vara och arbeta. Men det bör vara en självklarhet att man vid den interna utbildningen av nyanställda medarbetare lägger mycket stor vikt vid policyaspekten. I utbildningen bör således ingå inte endast en genomgång av samhällskontraktet, programreglerna och företagets ansvarighetssystem utan också en klar orientering om televisionens förhållande till publiken och till dem som på ett eller annat sätt berörs direkt av programmen som intervjuobjekt. Man måste således kunna förutsätta att det vid rekrytering, utbildning och interna sammankomster inom företaget görs helt klart vilket slag av personlighet företaget eftersträvar med hänsyn till sin publik.

4 Opartiskhetens externa dimensioner

Samhällskritiken

Den skärpning av samhällsbevakningen som under senare år skett i etermedierna gör naturligtvis att programmen allt oftare blir kontroversiella. Radioutredningen har ett ganska utförligt resonemang när det gäller bl.a. det aktiva, uppsökande reportaget. För sin del kommer utredningen fram till att det bör vara en skyldighet för Sveriges Radio att ta upp kontroversiella frågor och att aktivt och självständigt belysa problem på ett sätt som kan innebära kritik av samhällets sätt att fungera. Utredningen understryker emellertid att det bör betraktas som självfallet att man noga måste tillse "att man inte härvid kommer att ta ställning för vissa meningsriktningar".

Att i TV behandla ett förhållande i samhället som någon kritiserar *kan* genom själva offentligheten innebära ett stöd för en part gentemot en annan. Hur har Sveriges Radio ställt sig till det problemet?

I programreglernas "Regler för program rörande politik" heter det om opartiskhetsbegreppet bl.a.:

"Förutsatt att en tjänstemans kvalitetsbedömning, val av ämne och medverkan och form, framställning av fakta, frågor vid en intervju etc. upp bärs av ett för Sveriges Radios verksamhet legitimt syfte, så är detta inte att betrakta som ett otillåtet ställningstagande, även om det i viss mån är subjektivt betingat och kan gynna eller missgynna en part."

Detta uttalande får naturligtvis inte tolkas så att vad den enskilde programmannen anser vara ett angeläget ärende eller ett för Sveriges Radio legitimt syfte utan vidare ger rätt att upp-

träda med en ensidig presentation av fakta eller med ett aggressivt utnyttjande av mediets egenskaper. I praktiken skulle ju detta innebära att programmannens subjektiva tolkning av vad som i varje speciellt fall kan vara i överensstämmelse med programföretagets legitima syfte skulle bli bestämmande för hans rätt att bryta mot opartiskhetskravet. (Härtill återkommer vi i avsnittet om radiochefens ansvar.)

En liknande tankegång, som kommer att föranleda misstolkningar, är den som förs fram av radioutredningen om etermedierna som företrädare för ett allmänintresse. På områden som berör ekonomi, förvaltning, näringsliv och arbetsmarknad kan, heter det således, "radio- eller TV-reportern framträda såsom företrädde han närmast den vanlige medborgaren, konsumenten, medlemmen gentemot myndigheten, producenten, ledningen för den stora organisationen". — I och för sig är det en roll som är väl förenlig med mediernas arbetssätt. Men det finns här mycket stark anledning att understryka att reportern inte har något *mandat* att företräda allmänheten, konsumenten eller någon annan grupp i samhället. Vad han har att utföra är en serviceyssla, inte en självpåtagen uppgift att uppträda som part, åklagare eller domare gentemot den försumlige direktören, byråchefen, ombudsmannen etc.

Det som här avses är inte i första hand den s.k. skjutjärnsjournalistiken, som i många sammanhang — inte minst politiskt — kan vara ett medel att bryta monotonin och ge liv åt ett program. I programformer, där rollerna är klart markerade och där en person som skall intervjuas ställer upp på sådana villkor, kan metoden exempelvis sägas vara i enlighet med programföretagets syften att "vidmakthålla och stärka allmänhetens intresse för rundradio" och att stimulera till debatt.

Här tangerar man den tidigare nämnda frågan om publikens "rollförväntningar". Om en medarbetare ikläder sig en roll som kommentator, som part, som "skjutjärnsjournalist" etc., måste det förutsättas att sammanhanget är sådant att publiken har detta klart för sig. I en politisk utfrågning eller i ett program som är utformat och klart varudeklarerat som exempelvis samhällskri-

tiskt, kan denna förutsättning anses vara uppfylld. Därmed upphör givetvis inte kravet på strävan till saklighet och opartiskhet i programmet som helhet att gälla.

Att utnyttja skjutjärnsjournalistiken som arbetsmetod i program av mera allmän och bred karaktär, som exempelvis TV-Aktuellt, är däremot mera tvivelaktigt. Självfallet kan man inte beröva Aktuellt-reportern hans viktigaste arbetsinstrument, som är att ställa frågor. Här uppstår rätt naturligt ofta gränsdragningsproblem om hur långt medarbetaren skall anse att publikens rättmätiga krav på information ger honom rätt att gå ifråga om att utnyttja sin egen position som programman och de resurser som därigenom står till hans förfogande. Omöjligheten att här ställa upp strikta och enkla regler för programföretaget gör det särskilt angeläget att det finns vissa bestämda rättigheter att åberopa för den som har blivit utsatt för en avsiktligt eller oavsiktligt partisk behandling, och att det skapas garantier för att sådana rättigheter respekteras.

Det kan också finnas anledning att uppmärksamma den ibland påtalade tendensen, inte enbart i TV utan i massmedierna över huvud taget, att låta det kontroversiella reportaget bli ett självändamål. Frågor av ganska obetydligt allmänt intresse kan "blåsas upp" till stora sensationer, och i och för sig banala och självklara ting kan ges en kontroversiell prägel genom en partisk presentation eller aggressiva metoder. Ett presscitat ur en kommentar till ett Aktuelltinslag kan tjäna som en illustration till denna tendens (Västerbottens-Kuriren 11.9.1963) :

"I måndagskvällens TV-Aktuellt demonstrerades ett annat ganska upprörande exempel på dåligt omdöme från TV-reportrarnas sida. En banal schism mellan en frikyrklig församling i Karlstad och dess vaktmästare serverades med uppskruvad dramatik och uppenbart ensidigt partitagande. Såvitt man kunde förstå rörde det sig bara om att vaktmästaren vägrade att flytta från sin lägenhet till en mera provisorisk bostad under den tid församlingens fastighet skulle genomgå renovering. Sådana intressetvister kan naturligtvis uppkomma, men i TV-rutan fick vaktmästaren framträda med anklagelser mot församlingen och dess ledning, som gick på heder och ära. Därefter utsattes församlingens pastor för olustig och anklagande utfrågning i den tuffa skjutjärnsstilen.

Efter pastorns förklaringar fanns egentligen ingenting kvar av vaktmästarens anklagelser för övergrepp och förföljelser. På en tidningsredaktion skulle därmed sannolikt hela saken hamnat i papperskorgen, men i TV-Aktuellt hade man det dåliga omdömet att skicka ut denna banala tvist som en stor rikssensation.”

Som framgår av vår redogörelse för ”fall” handlagda av radio-nämnden har nämnden funnit skäl att rikta allvarliga anmärkningar mot detta programinslag.

Att man inom Sveriges Radio inte är omedveten om denna rätt allmänna tendens hos massmedierna omvittnar ett inlägg av Ivar Ivre i företagets personaltidning *Antennen* (april 1966). Stegvis hade han efter en tids bortovaro från TV-arbetet hos sig själv iakttagit en skärpt kritisk hållning till sändningarna, förklarar han. Det som kändes mest otillfredsställande var ”en rutinmässig, många gånger tämligen banal jakt på s.k. kontroversiellt stoff, därtill den inte sällan likaledes rutinmässiga presentationen av detta”.

Ivre är uppenbarligen angelägen om att väcka en intern uppmärksamhet och debatt inom Sveriges Radio kring dessa problem. Vi finner det emellertid också av stor betydelse att frågorna ägnas ett större intresse i den allmänna debatten. Om TV:s samhällskritiska verksamhet förvandlas till ett mer eller mindre rutinmässigt sysslande med det som så träffande har kallats den moderna journalistikens pseudohändelser, riskerar man att publiken blir vilsledd beträffande den verklighet som mediet har till uppgift att skildra.

Problemet skulle kanske inte vara så stort om man klarare kunde definiera vad som skall avses med ”ett för Sveriges Radios verksamhet legitimt syfte”. I varje fall måste ett oproportionerligt inslag av pseudohändelser i TV:s programverksamhet stå i strid med ett sådant syfte. Uttrycket ”legitimt syfte” torde emellertid knappast kunna tjäna som ledning vid en kontrollinstansernas bedömning av hur mediet fullgör sina skyldigheter. Här måste man sannolikt i hög grad lita till programansvaret och TV-företagets egen policy.

Opinionspartiskheten

När man diskuterar kravet på opartiskhet finns det en tendens att hämta exempel från den partipolitiska sidan och de religiösa programmen och i motsvarande grad förbise andra ämnen och programområden. För de politiska programmen — debatter, valprogram, riksdagsbevakning etc. — finns som tidigare nämnts specialregler som är förhållandevis detaljerade. Även för de religiösa programmen finns ganska bestämda anvisningar. Till detta kommer att partierna liksom kyrkor och samfund har betydande möjligheter att öva påtryckning på Sveriges Radio och delge den allmänna opinionen sina synpunkter via dagspress och tidskrifter. Även vissa andra intressegrupper i samhället, t.ex. de fackliga, industrin och nykterhetsrörelsen, har möjlighet att genom påtryckning och offentlig kritik utöva större eller mindre inflytande eller kan i varje fall ofta räkna med att få sina synpunkter beaktade.

Svårare kan det ställa sig för intressen som saknar starka talesmän för sin sak eller som kanske har opinionen emot sig. Det har diskuterats mycket hur man skall kunna se till att olika minoritetsgrupper tillgodoses med program. *Minst lika viktigt måste det vara att minoritetsgrupper och enskilda garanteras samma opartiskhet och "etiska rättssäkerhet" som de politiska partierna och intressegrupper som fackföreningar, nykterhetsorganisationer osv.*

Radioutredningen, som uppenbarligen är av samma mening, har emellertid bara resonemangsvis antytt vissa principiella synpunkter på hur den anser att TV:s medarbetare bör se på dessa problem. För att möjliggöra en bedömning och rättelse i sådana fall där dessa principer inte iaktas, är betydligt klarare riktlinjer önskvärda.

Ett förhållande som det kan vara av intresse att peka på i detta sammanhang är den svaga eller uteblivna reaktionen mot partiskhet från televisionens sida, när det gäller ämnen där det saknas en stark opinion emot eller finns en utbredd opinion i samma riktning som den TV ger uttryck åt.

Ett par exempel från arbetsgruppens undersökningsperiod i februari 1965 (se programbedömningen) kan illustrera vad vi syftar på, även om det sannolikt skulle gå att finna mer utpräglade typfall i TV:s programproduktion. Enligt arbetsgruppens bedömning klassificerades programmet om utlänningskommissionen, "Paragrafer och människor", som klart tendentiöst. Likaså markerades klar tendens i Fokusinslaget om abortfrågan. I båda fallen torde man kunna säga att det rörde sig om ställningstaganden från TV:s sida. När det gällde utlänningskommissionen sköttes "försvaret" i den allmänna debatten efter programmet huvudsakligen av kommissionens ordförande, f. landshövding Ragnar Casparson. Varken i pressen eller från politiskt håll ägnades emellertid själva partiskheten i programmet någon allmän uppmärksamhet och debatt. Inte heller i abortfrågan väckte TV:s uppträdande så mycken debatt som man skulle ha kunnat vänta sig med tanke på ämnets känslighet och den omständigheten att TV i det fallet gick ganska långt i hävdandet av en bestämd, frigjord uppfattning.

Exemplen aktualiserar frågan om partiskhet i TV under hand accepteras som berättigad bara för att den inte möter starka invändningar från någon opinion med möjlighet att göra sig ordentligt hörd. I det sammanhanget kan det vara av intresse att erinra om ett resonemang som radioutredningen för. Radio och TV möter stora svårigheter när det gäller att utforma program med tanke på önskvärda normer och värderingar, påpekar utredningen. Ofta härrör skilda bedömningar av vad som är lämpligt och inte lämpligt från starkt engagerade mindre grupper på ömse sidor, medan en diffus men för båda parter värderingar likgiltig majoritet står däremellan. I frågan om hur Sveriges Radio bör bete sig i sådana fall kommer utredningen fram till följande konklusion:

"Många väntar sig att radio och TV skall 'ställa sig i de goda och uppbyggande krafternas tjänst' och arbeta i samförstånd med hem och skola i bestämda syften. Rimligt som ett sådant anspråk kan synas vara är det likväl inte problemfritt. Ansvar gentemot hemmen och deras fostrande strävan kan ibland synas peka i en riktning, kravet på att inte ta ställning

mellan stridande meningar kan i ett annat fall synas vara det viktigaste. Avgörande synes därför böra vara, huruvida det i ett visst fall kan sägas föreligga en huvudlinje inom den ansvariga opinionen i landet eller ej. Där så är fallet bör Sveriges Radio ha skyldighet att främja denna linje och stödja de strävanden den representerar, låt vara utan att framträda som en direkt fostrare, med moraliserande pekpinne som måste stöta bort många." (Betänkandet, s. 182 f.)

Som ett exempel nämns det "numera allmänt omfattade kravet" på punktnykterhet, som bl.a. innefattar absolut avhållsamhet från sprit för ungdomar, i trafiken samt i arbetslivet. Paralleller kan sedan dras på en rad andra områden, menar utredningen.

Det är sannolikt att radioutredningen tänkt sig att denna princip skall vara tillämplig på några få områden och ett begränsat antal fall. Någon klar sådan avgränsning framgår emellertid inte. Man synes vilja lämna åt radiochefen och kommande kolleger och efterträdare, i praktiken också till enskilda medarbetare i radio och TV, att i de enskilda fallen bedöma när företaget skall "främja" olika huvudlinjer inom "den ansvariga opinionen" och vad som är den allmänna opinionens mening.

Detta kan synas enkelt när det gäller trafiksäkerhet eller nykterhet på arbetsplatsen och liknande frågor, där det efter hand skapats ett slags allmänna normer eller praxis i samhället. Men hur ställer det sig när nya frågor aktualiseras — legala aborter, eutanasi, transplantationer, engångsförpackningar osv.? När uppstår "huvudlinjerna" och vilka är kriterierna för dessa?

I viss utsträckning fungerar den svenska televisionen otvivelaktigt som ett slags "folk-TV" i den meningen att man inom företaget mer eller mindre medvetet påverkas av den förhärskande opinionen i sina attityder och vid val av ämnen och medarbetare. I och för sig ligger det ingenting anmärkningsvärt i att de mest utbredda åsikterna kanske får det största utrymmet i vissa samhällsprogram och vid nyhetsbevakningen. Men givetvis får detta inte motivera att man skapar en majoritets-TV som ställer sig i "den ansvariga opinionens" tjänst.

Eftersom balansfaktorerna (radionämndens uppmärksamhet, pressens och övriga opinionsbildande organs vaksamhet etc.) i ett

sådant här sammanhang är svaga, måste det vara en fråga av stor principiell vikt att TV inte i hägnen av en betryggande opinion får frihet eller rent av rekommenderas att åsidosätta de grundläggande reglerna för programverksamheten. I det följande kommer vi bl.a. att föreslå att man inrättar ett särskilt "radioombudsmannaämbete", som på liknande sätt som JO och MO skall ha att bevaka inte minst enskildas och minoriteters intressen och ingripa när någons rätt trädets för när. En sådan spärrfaktor anser vi vara en av garantierna för att kraven på saklighet och opartiskhet skall gälla lika för alla.

Partsrepresentationen

Kritik förekommer ibland från skilda håll mot TV för ett påstått snett eller snävt urval av utomstående medverkande, dvs. av kommentatorer, diskussionsdeltagare, intervjuade politiker och experter osv. Det har inte gått att i Sveriges Radios journaler och register få vare sig bekräftelse på att kritiken är berättigad eller sådana upplysningar att den kan avvisas. Personliga intervjuer med programpersonal vid TV ger emellertid vid handen, dels att urvalet sker i stort sett osystematiskt, dels att det i allmänhet inte uppfattas som något väsentligt opartiskhetsproblem.

Det är svårt att se hur man skulle kunna reglera själva "partsrepresentationen" på annat sätt än genom att bestämt hävda — som nu sker — att TV skall låta olika parter och åsiktstäckningar komma till tals på ett rättvist sätt. Hur detta skall gå till i det praktiska arbetet måste ytterst vara problem att lösa från fall till fall med stöd av yrkeskunnighet, erfarenhet och omdöme hos de ansvariga medarbetarna.

Men det kan ändå finnas skäl för några principiella reflexioner. Först och främst kan det vara angeläget att understryka programreglernas påpekanden att kraven på en samtidig eller inom en relativt kort tidrymd balanserad partsrepresentation blir större, ju mer kontroversiellt ett program förutsättes vara. En särskild

fråga är hur TV skall förfara om någon part av ett eller annat skäl inte vill eller kan "ställa upp" för debatt eller intervju. Fullt befogat anser radioutredningen, i likhet med vad som sägs i programreglerna, att TV inte enbart av det skälet kan avstå från att belysa en aktuell och allmänintressant fråga.

Men ett sådant undantag från "representationsprincipen" fritar naturligtvis inte TV från att iaktta kraven på saklighet och opartiskhet i vanlig ordning. Det kan således aldrig göras gällande att en part eller person, som inte ställer sig till förfogande när TV finner lämpligt att ta upp en fråga, får "skylld sig själv". Om man av skäl som TV inte kan påverka tvingas göra ett program med en sned partsrepresentation, måste det alltid vara programföretagets skyldighet att se till att framställningen trots detta inte blir partisk.

Ett krav som det torde vara svårt att uttrycka i konkreta termer, men som kan anses ligga i begrepp som lika och rättvis partsrepresentation, är att TV även måste ha till uppgift att se till att man så långt som möjligt får en kvalitativ balans i programmen. "Kvalitativ" använder vi då inte i någon moraliskt värderande mening utan endast med avseende på sådant som de medverkandes eller intervjuades kunnskap, utbildning, förmåga att uttrycka sig, förtrogenhet med mediet etc. Speciellt i TV:s aktiva och samhällskritiska programverksamhet måste det vara ett oavvisligt krav att man inte genom att välja personer med påtagligt olika utförsgåvor ger inslagen en partisk karaktär.

Naturligtvis kan det vara omöjligt att i vissa sammanhang undvika en sådan sned partsrepresentation. En kunnig och vältalig industriledare kan vara part i en konflikt, där den naturlige företrädaren för motparten råkar vara en anställd som inte har industriledarens förmåga att uttrycka sig. Motsatt kan en durkdriven och skicklig fackföreningsman representera ena sidan i konflikten, medan företagschefen saknar de egenskaper som han skulle behöva för att hävda sin mening inför TV-publiken.

En tendens, som man ibland kan iaktta hos massmedierna, är att de mer eller mindre påtagligt tar parti för den part som man uppfattar som den svagare. Ofta betraktas nog ett sådant parti-

tagande som socialt och moraliskt vällovligt. Det torde dock inte vara genomgående att sådana partitaganden föregåtts av en objektiv bedömning av själva sakförhållandena. Massmedierna kan här lätt riskera att låta sig påverkas av egna och publikens känslöstämningar. Både av detta skäl och med hänsyn till de allmänna kraven på saklighet och opartiskhet måste det generellt sett vara otillåtet för TV att söka skapa balans genom att ta parti, även när en part har sämre förutsättningar än den andra att tala för sin sak. Vad man däremot kan och bör göra, är naturligtvis att med vanliga journalistiska metoder söka få fram alla fakta av betydelse och presentera dem och intervjuerna på ett sådant sätt att programmet som helhet blir vederhäftigt och opartiskt.

Redigeringen

Skyldigheten för TV att korrekt återge fakta och synpunkter i programmen gäller givetvis också vid redigeringen av filmade och bandade intervjuer och uttalanden. Kravet inskränker sig inte bara till ordalydelsen utan också till sammanhanget och den innebörd som en utomstående medverkande velat lägga i sitt inlägg. Frågan om den tekniska redigeringen, klippningen och sammanställningen av olika delar har ibland varit föremål för diskussion. I samband med det tidigare nämnda första "läkemedelsprogrammet" gick kritiken mot TV bl.a. ut på att man endast hade tagit med vissa delar av intervjuer och sammanfogat dem med referat och kommentarer på ett sådant sätt att de ansågs ge en missvisande bild.

Nedskärning av filmat och bandat material är emellertid ett nödvändigt moment i programframställningen. I läkemedelsfallet hade man inspelat material, som skulle ha krävt flera gånger så lång sändningstid. Detta är i och för sig ingenting anmärkningsvärt. Många utländska TV-företag har regelmässigt betydligt större disproportioner mellan inspelat och sänt material än som

här var fallet. Det kan ju erinras om att även skrivande journalister i pressen nästan alltid rör sig med betydligt större intervju- och bakgrundsmaterial än det som redovisas i artiklarna.

Men givetvis kräver redigeringen av ett stort arbetsmaterial med långa intervjuer och reportagedelar kring ett kontroversiellt ämne ett mycket stort mått av varsamhet. Och många gånger hjälper säkerligen inte ens de bästa ambitioner. Även om ett program görs både sakligt och opartiskt kan en medverkande vara missnöjd — kanhända just för att själva den sakliga framställningen inte var till vederbörandes fördel. Det kan således inte vara ett krav att en intervjuad skall vara "nöjd" med programmet för att det skall få sändas. Det är inte heller detta vi menar när vi ställer en del principiella och formella krav på redigeringen.

Klippningen ger TV utomordentligt stora möjligheter på gott och ont. Det förekommer exempelvis att reportern först gör vad han kallar en provtagning med intervjuobjektet. Under denna "uppvärmning" presenterar reportern de frågor han hade tänkt sig ställa till den intervjuade. Dennes svar kan bli präglade av en viss brist på sammanhang, blandat med ett mått av spontant tyckande som vid närmare eftertanke tonas ned under reporterns påföljande "riktiga" intervju. Här måste det finnas ett explicit skydd mot att det kanske mer journalistiskt intressanta från provtagningen inte helt eller delvis saxas in i den version som senare sänds.

Vidare är det möjligt att ur en intervju ta bort förklaringar och reservationer som den intervjuade betraktar som viktiga, eller att lägga in intervjufrågor från den egna medarbetaren som aldrig ställts vid inspelningen. Man kan stycka upp och varva med varandra intervjuer med olika personer och på så sätt få mycket drastiska effekter. Det går också att lägga in bilder eller filmavsnitt som understryker vad intervjuaren avser eller eventuellt ger svaret en helt annan innebörd. På samma sätt kan man med ljudillustrationer, musik eller andra bakgrundsljud, skapa associationer i olika riktningar.

I fråga om dessa senare slag av effekter torde man knappast kunna ställa annat än högst allmänna krav på att de inte får

användas så att de förvanskar innebörden av vad som sägs eller får formen av ett slags oansvariga "kommentarer". Sveriges Radio rekommenderar i anslutning till PK:s publiceringsregler om "ansvar för bilderna" medarbetarna att "vara sparsamma med musikillustrationer till filmbilder i samband med olyckor etc. i nyhets- och dokumentärsammanhang". Några mera allmänna förhållningsregler tycks däremot inte finnas.

Beträffande klippningen av intervjuer och uttalanden kan det emellertid diskuteras om det inte skulle vara möjligt att ställa upp åtminstone ett par regler. Problemet är naturligtvis inte begränsat till eller särskilt utmärkande för svensk TV.

Vi skall hämta exempel från en artikel, "Need for Discipin in TV Reporting" (*Times* 20.2.1966) av Lord Shawcross, framstående engelsk kronjurist. Artikeln visar att inte heller de engelska TV-bolagen (Shawcross gör här ingen principiell skillnad mellan BBC och ITA) går fria från kritik av sin redigering. Bakgrunden är att Shawcross blivit intervjuad i ett BBC-program, "The Law in Action", där skarp kritik riktats mot polisen för dess arbetsmetoder. Han berättar att 25 frågor ställdes till honom vid inspelningen. Endast ett av svaren sändes i sin helhet. Större delen av svaren fanns inte alls med, och resten var "fairly heavily cut so that only a part of the answer was used". Av programmet fick man det intrycket att övergrepp och maktmissbruk var vanliga från den engelska polisens sida, vilket Shawcross bestämt förnekar och även förnekade i den intervju som sedan blev "miss-handlad".

I en principiellt betonad kommentar diskuterar Shawcross hur man skall kunna finna en medelväg mellan "the concealed slant" — den dolda partiskheten — och den poänglösa balansen. För att undvika dold partiskhet borde någon med auktoritet, som inte är förbunden med programproduktionen, kontrollera programmet, menar han. Gäller det en kontroversiell partiskhet, måste det klart framgå om producenten eller en intervjuad deltagare är ansvarig för den, och vidare i vad mån andra deltagare i programmet accepterar partiskheten. En medverkande som vill ta avstånd från partiskheten skall alltså få tillfälle att tala om detta.

Om endast utdrag ur intervjuer används, kan detta meddelas i början av programmet.

Kontrollfrågan kommer vi för vår del in på i annat sammanhang. Vad vi här har att uppehålla oss vid är reglerna för TV:s verksamhet och förhållandet mellan den intervjuade eller tillfälligt medarbetande och TV. Vi vill understryka att det framför allt i kontroversiella frågor måste vara ett krav att personer som framträder i TV blir klart informerade om programmets karaktär och syfte. Det bör likaså vara ett bestämt krav att ett uttalande inte får förvanskas genom klippning eller redigering i övrigt, så att det ges en annan innebörd än den ursprungliga.

I pressen är det vanligt — även om tidningarna inte har någon sådan juridisk skyldighet — att en intervjuad person på begäran kan få ta del av intervjun i korrektur eller kan få den uppläst för sig före publiceringen. Rent principiellt vore det ingenting orimligt att begära en motsvarande obligatorisk service från TV:s sida. När detta förs på tal hävdas det emellertid att ett sådant tillmötesgående skulle stöta på alldeles för stora praktiska och tekniska hinder för TV:s del.

Vi anser oss inte ha tillräcklig praktisk kännedom om televisionens arbetssätt och resurser för att kunna göra gällande att en sådan regel kan införas utan att det leder till svårigheter. Men vi har svårt att se att det skulle vara omöjligt att uppfylla ett minimikrav, t.ex. kravet att en intervjuad person, som före inspelningen begär det, när det är praktiskt möjligt skall kunna få ta del av intervjun eller de intervjuavsnitt som kommer till användning. Detta behöver inte medföra att den intervjuade därmed erhåller en absolut vetorätt mot att inslaget sänds.

Det är möjligt att även en försiktigt formulerad regel av den innebörd vi här antytt skulle leda till praktiska besvärligheter och alltså anses vara ett hinder i programverksamheten. Men det kan då finnas skäl att peka på de möjligheter som TV:s programansvariga har att skapa sig ett sådant förtroende hos allmänheten att utomstående som de kommer i kontakt med i intervju-sammanhang i stor utsträckning kan förmås att frivilligt godkänna ett enklare förfarande från fall till fall. I den mån det

gäller särskilt kontroversiella frågor, kan det ju å andra sidan också ha ett värde för en TV-producent att få kontrollera den gjorda redigeringen, på samma sätt som det nu inom pressen ofta anses vara värdefullt att få en intervju vidimerad.

TV-intervjuer — vare sig deras utformning är godkänd av vederbörande eller inte — betraktas som TV:s egendom, på samma sätt som fotografen har upphovsmannarätt till bilden. Av många skäl torde det vara svårt att ha någon rent rättslig regel av annan innebörd för TV. Men detta bör inte hindra att man kan ha klarare etiska normer. Starka skäl talar för detta. ”I saw him say it myself”, är den kommentar man ofta hör, framhåller Shawcross. TV-framträdandets — ibland skenbart — autentiska karaktär gör det särskilt angeläget att det direkt sagda får en korrekt återgivning i ett korrekt sammanhang.

Individen som part och som objekt

Vi har tidigare diskuterat relationerna till publiken, vilka också radioutredningen ganska utförligt behandlat men som endast indirekt får något formellt uttryck i samhällskontraktet. Inte heller i fråga om TV:s attityder gentemot de personer som i skilda sammanhang medverkar av eget intresse, på tjänstens vägnar, som företrädare för intresseriktningar etc., eller blir föremål för mediets verksamhet på annat sätt, finns några som helst direkta krav eller riktlinjer i samhällskontraktet. I avsnittet om opinionspartiskhet har vi speciellt berört den bristfälliga etiska rätts-säkerhet som enskilda personer är tillförsäkrade, i den mån de inte av egen kraft, med stöd av någon stark intressegrupp eller pressen, kan väcka uppmärksamhet kring exempelvis ett fall av intrång på den personliga integriteten från TV:s sida. Här kan visserligen sägas att Sveriges Radio har vissa anvisningar i sin regelsamling, och att alla kan vända sig till radionämnden med eventuella klagomål. Det torde emellertid vara tveklaktigt om dessa anvisningar och synpunkter är kända bland allmän-

heten. Erfarenheten visar också att den sistnämnda utvägen dels är förhållandevis ineffektiv, dels utnyttjas mycket litet i sådana sammanhang. Detta kan ha många orsaker — en torde emellertid vara just att det inte finns några officiella riktlinjer att hänvisa till när det gäller TV:s attityder och uppträdande i mera allmän mening.

Det kan finnas många fullt legitima skäl för ett avböjande att ställa upp för t.ex. en intervju. En organisation eller ett ämbetsverk kan befinna sig i en särskilt pressad arbetssituation, den person som är påtänkt kan ha personliga hinder eller helt enkelt känna sig osäker inför själva framträdandet för en stor miljonpublik. Oaktat att det också kan radas upp massor av skäl som kan betraktas som "illegitima", måste TV alltid visa hänsyn till avböjanden, även om man inte kan avstå från att ta upp den sak det är fråga om. Denna hänsyn bör inte vara beroende av skälen till avböjandet. Var och en skall således även utan att lämna några skäl kunna tacka nej till medverkan eller intervju, utan att riskera att detta utnyttjas och görs till föremål för tolkningar och kommentarer i TV.

Denna princip — rätten att tacka nej — bör kunna få klart och otvetydigt uttryck i samhällskontraktet. På samma sätt bör det höra till vars och ens rättigheter att avböja att svara på en fråga i en intervju. Här har man ibland diskuterat att söka skapa en praxis av liknande slag som förekommer i bl.a. amerikansk TV ("no comments"). Den risk den intervjuade tar genom att ta sin tillflykt till "inga kommentarer" är att publiken kanske drar sina egna slutsatser av att vederbörande inte vill uttala sig. Däremot skall hon eller han inte behöva befara att intervjuaren gör nya och besvärliga attacker för att ändå få ett svar. Här måste TV ta konsekvenserna av sin ställning och de krav på opartiskhet och hänsyn som man har rätt att ställa.

En särskild fråga är vilken rätt en enskild person skall ha till "sitt eget ansikte". Kan en person t.ex. klaga på att TV låtit filma honom i ett obehagligt ögonblick på ett sätt som åtminstone vederbörande kan uppfatta som ofördelaktigt — i en realisations-

kö, på systembolaget, på fotbollsmatchen etc. — och sänder filmen i Aktuellt eller kanske rent av i ett underhållningsprogram?

Rent formellt och juridiskt är det fotografen, inte motivet, som är upphovsmannen och som alltså har rätten till bilden eller filmen. Men detta hindrar naturligtvis inte att man i fråga om ett massmedium som TV också kan ha vissa etiska regler med en något annan innebörd. Sådana finns i Sveriges Radios regelsamling i anslutning till Publicistklubbens publiceringsregler, men dels avser de i huvudsak speciella situationer och går inte in på de här nämnda aspekterna, dels torde de liksom fallet är för pressens del vara att anse som frivilliga åtaganden. Med hänsyn till TV:s speciella karaktär måste vissa offentligt kända, allmänna riktlinjer för hur TV i vardagslag kan få utnyttja ogarderade människor som motiv utan deras vetskap fastställas. Någon utvidgning och anpassning till TV-verksamheten av den följande PK-regeln skulle möjligen vara tänkbar:

”Den enskildes rätt till skydd för sitt anseende och sin integritet skall respekteras. Publicitet, som kränker privatlivets helgd måste undvikas, där ej ett oavvisligt allmänintresse kan kräva offentlig belysning.”

Genmälesrätten

”Giv plats åt befogade genmälen, helst likvärdig med den som beretts de påståenden det gäller”, heter det i Publicistklubbens publiceringsregler. Inom pressen varierar praxis något på den punkten. Somliga tidningar är mycket generösa gentemot personer som vill komma med invändningar mot vad som skrivits i spalterna och ger ofta genmälen en mycket gynnsam placering — exempelvis som debattinlägg på kultur- eller annan specialsida eller som intervjuer på första sidan. Andra tidningar låter gärna genmälen få en mer blygsam utstoffering och placering — som notiser på någon insida eller som insändare. I det senare fallet händer det också att tidningen fogar en egen kommentar till genmälet. Det finns även tidningar som lägger stor vikt vid

uttrycket "befogade" och utifrån en sådan bedömning intar en mer eller mindre restriktiv hållning. Vidare kan nämnas att Pressens Opinionsnämnd behandlat fall, där tidningar vägrat ta in genmälen som nämnden vid sin bedömning funnit "befogade". (Opinionsnämndens uttalanden i sådana fall publiceras dock regelmässigt av de prickade tidningarna.)

I sin kommentar till Publicistklubbens regel framhåller Sveriges Radio i programreglerna :

"När det gäller frågan om genmälen kan för det första konstateras, att Sveriges Radios allmänna programverksamhet är uppbyggd på sådant sätt att i princip olika parter antingen i samma program eller inom en följd av program kan framföra sina åsikter. Är genmäle från en part befogat skall formen för detta diskuteras med Sveriges Radios ledning i varje särskilt fall. Skulle det inträffa att av misstag en felaktig information av konkret art givits i nyhetskommunikéer etc. skall detta snarast möjligt korrigeras helst i samma typ av program."

Det kan även erinras om de normer för beriktigande i rundradio som de nordiska rundradioföretagens chefer enades om i början av maj 1966. Enligt normerna är radioföretagen skyldiga att meddela rättelse av felaktiga, dvs. osanna, ogrundade eller missvisande, sakuppgifter vare sig ett beriktigande begärs av utomstående eller förhållandet endast uppmärksammas internt. Beriktigandet skall formuleras av radioföretaget på eget ansvar och sändas utan oskäligt dröjsmål och om möjligt utan att den felaktiga uppgiften återges. Normerna gäller dock endast beriktigande av felaktiga sakuppgifter och är inte tillämpliga på genmälen av annat slag, t.ex. beträffande värdeomdömen, heter det. Vidare stadgas det att ett särskilt organ "av opinionsnämndskarakter" skall ha till uppgift att uttala sig om radioföretagets beslut står i överensstämmelse med "god sed" på området. Radioföretaget skall vara skyldigt att lämna ut rättelsens text till den förfördelade eller i pressen och att offentliggöra opinionsorganets uttalanden.

Starka skäl talar mot att utvidga dessa normer till att omfatta inte bara direkta beriktiganden utan också "ideella" genmälen, t.ex. en polemik eller ett försvar mot ett partiskt angrepp. Det är

inte de praktiska svårigheterna att få till stånd "genmälesprogram" som har förmått oss att för vår del avvisa tanken på en generell genmälesrätt. Visserligen skulle det kunna göras gällande (och det har faktiskt gjorts i något sammanhang) att TV skulle få så många krav på genmälen att det skulle skapa kaos i programplaneringen om en sådan rätt infördes. Enligt vår uppfattning skulle det emellertid snarare tala för generell genmälesrätt om de nuvarande TV-programmen var så partiska och missnöjet så allmänt som sådana farhågor tyder på. Det tror vi nu inte. Däremot anser vi det orimligt eller omöjligt att formulera en ovillkorlig genmälesregel med de gränsdragningar som är nödvändiga. Hur skall man exempelvis utesluta möjligheten av att rätten missbrukas? Mätt med vilka mått som helst kommer vissa genmälesanspråk att anses alltför oväsentliga eller perifera eller rent av ointressanta för att berättiga till TV-tid. Detta gäller även om den som anser sig förfördelad till sitt yttersta kommer att söka göra en principfråga av det hela. I sådana lägen måste kravet på individens rättssäkerhet innebära att programföretagets rätt att säga nej balanseras av en rätt att överklaga hos en opinionsnämnd.

Radioutredningen har endast i förbigående tangerat frågan om genmälesrätt. Möjligen har utredningen i sina interna diskussioner konstaterat detsamma som Sveriges Radio gör i programreglerna — nämligen att en viss genmälesrätt ligger inbakad i kraven på saklighet och opartiskhet. Vi finner också för vår del att formerna för genmälen av ideell natur eller i fråga om värdeomdömen måste bli en fråga för TV att bedöma från fall till fall i enlighet med de krav som samhällskontraktet och programreglerna ställer. Däremot kommer vi i ett senare kapitel att ställa ett generellt krav på publicitet i etermedierna åt uttalanden av opinionsnämnden. Därtill kräver vi att radiochefen öppet skall redovisa framställningar om balansjusteringar tillsammans med de beslut dessa föranlett.

5 Samhällskontrollen

Hittills har vi i huvudsak uppehållit oss vid TV:s skyldigheter, hur de kan formuleras och uppfattas och vad TV själv bör ha att iaktta i sin verksamhet. Emellertid har det också framgått att vi anser att TV aldrig kan bli kemiskt fri från värderingar på olika sätt och på olika nivåer. Följaktligen har vi också beträffande samhällskontraktet och programreglerna framhållit att de måste vara så utformade att de kan tjäna som underlag för debatt, kritik och bedömning "utifrån" av programverksamheten. En självklar förutsättning är att bådadera blir offentligt distribuerade, så att press och alla intresserade institutioner, företag och privatpersoner kan skaffa sig dem. När vi i fortsättningen skall försöka ange hur efterlevnaden av samhällskontraktet skall kunna kontrolleras, behandlar vi först mera allmänt möjligheterna till bedömning av programverksamheten i sådana avseenden som vi tidigare berört, därefter de olika balanserande och kontrollerande funktionerna, kontrollorganen, och till sist ansvarsfrågan inom TV och möjligheterna till ansvarsutkrävande och påföljder.

Pressen

Den balans som inom pressen regleras genom diskussion och konkurrens mellan olika pressorgan, måste inom rundradion skapas genom särskilda åtgärder från Sveriges Radios sida, heter det i företagets programregler. Det finns ingen anledning till invändningar mot detta konstaterande i och för sig. Det kan emellertid kompletteras med ett påpekande av att pressen kan anses ha en självpåtagen uppgift i att även i viss mån balansera etermedierna

genom att hålla ett vakande öga på dem lika väl som på andra institutioner och företeelser i samhället.

Ett studium av hur denna kontroll utövas visar emellertid att den endast delvis motsvarar de föreställningar som synes vara vanliga om pressen som en övervakare av TV. Om man tar pressen i vid mening — dagspress, tidskrifter, veckotidningar och andra periodiska publikationer — är det främst dagspressen som har förutsättningar att följa TV kontinuerligt. Det sker dels genom nyhetsbevakning och särskilda recensioner, dels genom kommentarer på ledarsidan. Även i tidskrifter och veckopress förekommer i viss utsträckning recensioner eller TV-krönikor. I de förra är det annars huvudsakligen i signerade artiklar och i någon mån i ledare som TV diskuteras, medan veckopressens huvudsakliga intresse för TV synes gälla "idolerna", som uppmärksammas i nyhetsnotiser och reportage av typen "Hemma hos...".

Tidskriftsdebatten om TV är ofta principiellt betonad och delvis mycket kvalificerad. Den är emellertid i allmänhet ganska specialinriktad och rör i begränsad omfattning programpolitiska frågor. För att skaffa oss en uppfattning om tidskriftsdebattens karaktär har vi gått igenom de artiklar som finns registrerade i Bibliotekstjänst tidskriftsförteckning. Genomgången gjordes för något år sedan och omfattade åren 1960—64. För de begränsade syften vi haft och med det utrymme som står till förfogande har vi inte funnit anledning att sammanställa någon systematisk redovisning av denna genomgång eller fullfölja den med ytterligare studier.

Givetvis är det under sådana omständigheter en smula diskutabelt att — som vi f.ö. gör både beträffande tidskrifter och dagspress — komma med allmänna omdömen, men vi har ändå tillåtit oss detta eftersom vårt syfte inte är att kritisera utan endast att ge en bakgrund till de förslag och synpunkter vi för fram.

Allmänt anser vi oss kunna konstatera att tidskriftsdebatten om TV ger ett okoncentrerat intryck. På en punkt synes det finnas bestämda skiljelinjer, nämligen när det gäller TV-monopolet och den i viss mån därmed sammanhängande frågan om

kommersiell TV. I övrigt är debatten med få undantag av tillfällighetskaraktär. Endast ett fåtal artikelförfattare och tidskrifter torde målmedvetet driva någon bestämd linje. För det livligaste intresset svarade ABF-tidskriften *Fönstret*, den socialdemokratiska *Tiden*, LO:s tidskrift *Fackföreningsrörelsen*, den syndikalistiska tidningen *Arbetaren* och den nu nedlagda kulturtidskriften *Perspektiv*. I övrigt diskuterades TV principiellt huvudsakligen i *TCO-Tidningen*, *Liberal Debatt*, *Svensk Linje*, *Kristet Forum* och *Statsanställd*. Även de författare som diskuterade principiellt om TV, dess roll och uppgifter utgjorde en relativt liten grupp.

Såväl i radioföretagets egna publikationer som i andra organ — fackliga och politiska tidskrifter, näringslivstidskrifter, veckotidningar etc. — medarbetade Sveriges Radios anställda flitigt. De oftast förekommande skribenterna i mera principiellt betonade frågor var bland radions nuvarande eller tidigare anställda Ivar Ivre, Nils Erik Baehrendtz, Nils-Olof Franzén, Kai Henmark, Karl-Eric Lundevall och Herbert Söderström. Flera gånger förekommande namn, huvudsakligen under informerande artiklar i specialbetonade ämnen, var vidare Ola Melén, Rune Sjödén och Håkan Unsgaard. Ofta förekommande skribent på sitt område var också radiopastorn Gunnar Dahmén. Av författarna utanför Sveriges Radio var det endast ett tiotal som återkom flera gånger och inte stort mer än hälften av dessa som förde en principiell debatt.

Även i *dagspressdebatten* om TV förekom ett betydande antal artiklar, huvudsakligen på kultursidorna, av anställda vid Sveriges Radio. Till största delen fördes dock debatten här av tidningarna själva på ledarspalten. Vår uppfattning om dagspressdebatten har vi skaffat oss genom att studera de klipp som finns samlade i Skytteanska pressarkivet vid statsvetenskapliga institutionen i Uppsala. Inte heller här har vi ansett det nödvändigt för våra syften att ge någon utförlig redogörelse för innehållet utan nöjer oss med några allmänna, mer eller mindre subjektiva kommentarer. De gäller debatten under samma tid som tidskriftsdebatten, 1960—64, således före offentliggörandet av radioutredningens betänkande.

Kvantitativt visar materialet en mycket stark ökning år från år, vilket väl kan tolkas som ett tilltagande intresse för etermedierna, allteftersom TV vinner terräng. Ett genomgående diskussionstema är TV:s monopolsituation och alternativet kommersiell TV. Andra återkommande serier av kommentarer i olika tidningar gäller anslagen till TV och sändningstidens längd — i allmänhet i samband med att årets budget blir fastlagd. I samband därmed brukar ibland också TV:s allmänna programplanering beröras. Emellanåt har det blossat upp debatter om licensavgifterna, om "smygreklamen" i TV (inklusive reklamen för *Röster i Radio/TV*) och om våldsfilmer, det senare speciellt i samband med ett par händelser där sådana filmer påståtts ha initierat våldshandlingar. Stort intresse tilldrog sig "fallet Olle Björklund" och frågan om Gerd Almgrens anställning vid Sveriges Radio tillät att hon uppträdde på ett 1 maj-möte. I samband därmed förekom också kritik mot idoleraset. När TV-främjandets skrift *Licensfritt TV 2* kom 1963 ägnades detta en utdragen pressdebatt.

Någon mera allmän debatt om de programpolitiska principerna i samhällskontraktet och Sveriges Radios programregler har däremot knappast alls förekommit. Enskilda tidningar har då och då diskuterat partiskhet eller övertramp av andra slag i anslutning till speciella händelser, och i enstaka fall har det förekommit principiella diskussioner mellan några få tidningar. I ett fall förekom ett mindre antal kommentarer direkt kring samhällskontraktet (1962) med anledning av ett konstaterande av radiochefen i *Sveriges Radios årsbok* av att det då återstod två år till dess kontraktet skulle förnyas. Men även denna diskussion var ganska allmän och några förslag till ändringar av den gällande ordningen aktualiserades inte.

Över huvud taget synes samhällskontraktet och programreglerna ha spelat en förhållandevis liten roll i pressdebatten. Det intressantaste meningsutbyte vi där kunnat återfinna var det som följde på ett specialnummer som tidskriften *Tiden* ägnade radio och TV 1963. I denna debatt deltog dock endast ett fåtal tidningar.

Däremot finns det åtskilliga exempel på pressens övervakande verksamhet i form av intressanta principiella kommentarer i enskilda tidningar om TV:s sätt att uppträda i olika sammanhang. Ett allmänt intryck vi har är emellertid att sådana kommentarer kommer till ganska slumpmässigt, beroende på om någon viss ledarskribent sett och reagerat för något visst program. Ingen dagstidnings ledaravdelning synes ha någon systematisk TV-bevakning. Detta gör att presskontrollen på TV sannolikt utgör ett ganska grovmaskigt nät, när det gäller att fånga upp överträdelser av olika slag. Eftersom ingen tidning heller på sin recensionsavdelning inriktar sig på en bevakning av denna art, utan den allmänna rutinen här synes vara att följa TV på ungefärligen samma sätt som man recenserar film eller teater, får detaljkontrollen av TV från pressens sida anses vara ganska bristfällig. Däremot borde man ha anledning anta att vetskapen om att tidningarna kan komma att uppmärksamma programmet kan ha en viss disciplinerande effekt på TV:s medarbetare.

Vi har föga anledning att utdela anvisningar till dagstidningarna om hur de bör bedriva sin bevakning och kritik av TV. Det är naturligtvis varje tidnings ensak att lösa det problemet efter sin uppfattning och sina resurser. Inte minst från de synpunkter vi har anlagt på TV-verksamheten vore det emellertid av stort värde, om det efter hand kunde utvecklas en bredare och mera kvalificerad och systematisk TV-bevakning. Generellt sett kan det sägas att en mera nyanserad och genomtänkt TV-kritik är en förutsättning för att TV själv skall vara hjälpt av kritiken.

Utan tvivel ligger det ett värde i den fördelning mellan fackmässig behandling och mera principiella kommentarer som oftast förekommer mellan recensenter och ledaravdelning i pressen. I den mån tidningarna finner det mödan värt att skaffa sig mer kvalificerad expertis av olika slag för sin TV-bevakning, torde denna uppdelning i längden också vara den bästa garantin mot att debatten om TV utvecklar sig till enbart en dialog mellan specialister. Kunde den recenserande verksamheten breddas på ett sådant sätt att den programpolitiska utvecklingen och de olika avvägningsfrågorna i större utsträckning bleve

uppmärksammade, så skulle man emellertid samtidigt få ett betydligt bättre underlagsmaterial för de principiella kommentarerna både på tidningarnas öppna debattavdelningar och i ledarspalterna. Till en sådan breddning och fördjupning skulle bl.a. journalisthögskolorna kunna bidra genom att ta upp TV-bedömning som ett ämne på schemat.

En grundläggande förutsättning för en sådan refererande, övervakande och debatterande verksamhet är emellertid att vad radioutredningen kallar för "statsmakternas intentioner" beträffande TV:s mål och normer för programverksamheten blir konkret formulerat, så att det både kan ställas under fortlöpande debatt och tjäna som underlag för bedömning av programpolitik och attityder. Likaså bör en intensivare offentlig kontroll via de speciella organ som vi längre fram diskuterar kunna bidra till en mer kontinuerlig bevakning och diskussion i dags- och fackpress av hur TV uppfyller sina förpliktelser.

Intressegrupperna

Sveriges Radios styrelse består till hälften av representanter för folkrörelser, näringsliv och press. Detta förhållande betingas av traditionella kontakter från AB Radiotjänsts tidiga år.

Förutom denna mera formella högtidsroll för ett utvalt fåtal existerar naturligtvis rätt omfattande vardagskontakter med programföretaget för ett stort antal intressegrupper. Dessa spelar härvid ömsom en passiv, ömsom en aktiv roll. I det ena fallet är det reportern som är ute efter information, i det andra anser sig intressegruppen i fråga själv ha nyheter eller synpunkter som bör nå en större allmänhet. Det ömsesidiga beroendet för att samhällsrapporteringen skall kunna ske på ett tillfredsställande sätt framgår klart.

Utöver kontakter för nyhetsförmedling finns givetvis ytterligare en aspekt på intressegrupperna. Inte minst i samband med publiciteten sommaren 1966 kring fil. kand. Timo Kärnekulls upp-

sats i statskunskap om "påtryckarna" på Sveriges Radio har de stora organisationernas intresse av och möjligheter att öva inflytande på Sveriges Radios programverksamhet diskuterats. Det synes vara populärt att se någonting "skumt" i de kontakter som av och till förekommer mellan företrädare för olika intressegrupper och Sveriges Radio. Om man bortser från eventuella försök att med illegitima metoder påverka företagsledningen eller enskilda programtjänstemän, kan vi dock inte se något stötande i att sådana kontakter förekommer. För intressegrupperna är det en naturlig ambition att söka hävda sina intressen inför ett massmedium med TV:s ställning och genomslagskraft. I den mån ledningen för programföretaget är stark och självständig nog att opartiskt väga och bedöma den kritik och de synpunkter man får på så sätt — och det är kontrollorganens sak att se till att någon snedhet i programverksamheten inte uppstår i sådana avseenden — så måste givetvis kontakterna med de stora intressegrupperna vara av stor betydelse för möjligheterna att uppfylla de krav samhällskontraktet ställer.

Men också på kontrollsidan kan "påtryckarna" ha en väsentlig uppgift att fylla, dels genom en viss representation i Radions opinionsnämnd, dels genom att från sina speciella utkikspunkter vaka över att TV i de enskilda fallen uppfyller kraven på saktighet och opartiskhet. Det finns dock inga praktiska möjligheter att låta alla olika intressen bli företrädare i opinionsnämnden. Många både stora och små grupper liksom olika riktningar inom grupperna måste anlita andra vägar för att söka få sina intressen rimligt tillgodosedda. Vad som är rimligt må sedan bli en fråga för bedömning och debatt — i TV, i opinionsnämnden, i andra massmedier och i de politiska församlingarna.

Organisationerna betraktas ofta i andra sammanhang som viktiga faktorer för balans i näringslivet. En sådan roll bör de kunna spela också i fråga om TV:s programpolitik och sätt att agera. Det är dock principiellt angeläget att understryka att dessa kontakter bör ha en offentlig karaktär. Det bör således inte vara någon anledning för Sveriges Radio att hemligstämpla brev och annat material, som inte har rent privat karaktär. En frivilligt

åtagen offentlighetsprincip inom programsektorn skulle bidra till insyn och kanske även sanera i själva brevsförden.

Radions opinionsnämnd

Radionämnden är ett från Sveriges Radio fristående kontrollorgan. Dess främsta uppgift är att fortlöpande men i efterhand granska Sveriges Radios programverksamhet. Häri ligger en mera strikt juridisk aspekt: har programföretaget formellt följt samhällskontraktets stadganden och t.ex. iakttagit förbudet mot kommersiell reklam?

Radionämndens verksamhet är emellertid inte enbart inriktad på programbolaget. Nämndens i praktiken mest kända uppgift är att sköta kontakten med allmänheten. Den kan som bekant aktiveras av utomstående personer som ansett sig förfördelade av program eller programinslag. Detta är nämndens klagomursfunktion. Visserligen har Sveriges Radio en egen, intern klagomur, men denna torde huvudsakligen få ta emot lyssnarnas spontana reaktioner. Denna säkerhetsventil torde bespara radionämnden mycket arbete; de flesta som deltar i en tittarstorm nöjer sig säkerligen med att ge sina synpunkter tillkänna per telefon. Nämnden däremot tar endast emot skriftliga anmälningar, men den är å andra sidan förpliktigad att ta upp samtliga dessa till behandling.

Skulle radionämnden vid sin granskning, antingen den bygger på egen aktivitet eller på uppslag eller anmälningar utifrån, finna att Sveriges Radio eller någon av dess tjänstemän misstolkat samhällskontraktet eller gjort ett övertramp enligt nämndens tolkning av reglerna för programverksamheten, blir den första åtgärden att delge bolaget nämndens ställningstagande i fallet. Hitills har radionämnden ansett detta tillräckligt; man har förlitat sig på att synpunkterna skulle beaktas av radiochefen. Nämndens rätt att vända sig direkt till regeringen har aldrig utnyttjats annat än då det gällt den sedvanliga årsberättelsen.

Radionämnden har alltså en kontroll- och uttolkningsfunktion, dvs. den skall uttala sig om innebörden av samhällskontraktets mål för programverksamheten. I enlighet med detta anges radionämndens huvudsakliga uppgift i instruktionen vara "att granska de allmänna riktlinjer, efter vilka programverksamheten planlägges och bedrivs". Den skall alltså tillse bl.a. att verksamheten sker "sakligt, opartiskt och i lämplig form". Nämnden har emellertid praktiskt taget inga konkreta sanktionsmöjligheter om det visar sig att så inte är fallet. Den saknar t.o.m. uttrycklig rätt att direkt rikta sig till det organ som beviljar ansvarsfrihet för programföretaget, nämligen bolagsstämman. Dess enda vapen, en oklar rätt att vända sig till Kungl. Maj:t, är alltför överdimensionerat och osmidigt för att rimligtvis kunna användas.

Det är regeringen som utser samtliga 24 medlemmar i nämnden. När det gäller frågan om vilka som skall ingå i den råder vad som skulle kunna kallas departementsenvælde. Kommunikationsministerns personförslag till Kungl. Maj:t är vanligtvis ett resultat av informella diskussioner inom departementet, och det är mycket sällsynt att organisationer eller intressegrupper tillfrågas om vem de skulle vilja ha med. Man kan dock påstå, att nämnden hittills ändå fått en mångsidig sammansättning.

Det är inte denna studies syfte att i detalj penetrera frågan om Sveriges Radios organisation. Men det förefaller som om kärnpunkten i alla diskussioner i ansvarsfrågan är den omständigheten att programansvaret och företagarsvaret vad beträffar Sveriges Radio har splittrats på flera organ. Det kan nämnas att radioutredningen vill gå ytterligare ett steg i denna riktning genom att dela upp radionämndens nuvarande funktioner på ett programråd med rådgivande funktion och en nämnd för efterhandsgranskning.

Ett alternativ till detta är att behålla radionämnden inom det nuvarande organisationsmönstret men med förändrat utseende och något annorlunda funktion. Man kan nämligen hävda att radionämndens sammansättning är långt viktigare än styrelsens, eftersom programansvaret och inte företagarsvaret är det centrala beträffande Sveriges Radio. Emellertid är stadgarna formu-

lerade som om det vore tvärtom, om man ser till intresserepresentationen. Intressegrupperna, dvs. press, näringsliv och folkrörelser, har symboliska roller i en styrelse som har mycket litet praktisk kontakt med programfrågorna. I det organ som betyder långt mera för programverksamheten, dvs. radionämnden, är de formellt orepresenterade.

Ett större inflytande i principiellt mer tilltalande former på förutsättningarna för Sveriges Radios verksamhet skulle erhållas om förhållandet vore det omvända. För att en sålunda förstärkt nämnd inte skulle inkräkta på radions och televisionens frihet och självständighet, borde dess uppgifter emellertid inskränkas till en efterhandskontroll av programmen och av hur programföretaget fullgör sina uppgifter. Det innebär att vi i det avseendet ansluter oss till uppfattningen att radionämnden bör organiseras om till en radions opinionsnämnd med ungefärligen samma funktioner som Pressens opinionsnämnd nu har visavi tidningarna.

Av detta följer emellertid inte att vi anser att det finns något behov av ett särskilt programråd av det slag som radioutredningen föreslagit. De grundläggande principerna för programverksamheten skall anges i samhällskontraktet och alltså fastställas av statsmakterna. Planering och utformning av programmen bör vara programföretagets sak att sköta utan inblandning. Det blir sedan kontrollorganets sak att avgöra om riktlinjerna följs, och det är på detta sätt som man skapar en motvikt till programföretagets självständighet utan att man samtidigt negerar denna. Den uttolkning av riktlinjerna som kan behövas görs alltså dels inom programföretaget, dels genom den allmänna debatten och genom att opinionsnämndens bedömningar i olika fall i viss mån blir prejudicerande. Givetvis bör dock programföretaget vara oförhindrat att på eget initiativ skaffa sig rådgivande programkommittéer i fackfrågor (t.ex. rörande de religiösa programmen) om detta anses praktiskt fördelaktigt.

Även om man tar Pressens opinionsnämnd till principiellt mönster, behöver emellertid därav inte följa att nämnden för radio och TV — som radioutredningen synes förutsätta — radi-

kalt måste minskas till storleken. Eftersom en del av våra förslag sannolikt skulle leda till att nämnden fick betydligt fler frågor att bedöma än den nuvarande radionämnden haft, så kunde det motivera fler sammanträden per år. Ett annat skäl för tätare sammanträden är att man därvid skulle ha större möjligheter att behandla fall medan de ännu är något så när aktuella. Med hänsyn till att det måste bli fråga om att engagera åtskilliga allmänt upptagna personer i en nämnd av den sammansättning vi rekommenderar, kunde det vara praktiskt att ha en stor nämnd, som kunde delas upp i flera delegationer eller avdelningar, vilka sammanträdde självständigt och vid olika tillfällen under ordförandeskap av en gemensam juridisk sakkunnig, fast knuten till nämndens kansli. "Målen" kunde fördelas genom lottning och ordföranden fungera som en sammanhållande kraft, som även hade till uppgift att se till att en viss kontinuitet och konsekvens upprätthölls vid bedömningen. Givetvis kunde man även tänka sig att för mål av speciellt stor principiell betydelse kalla in hela nämnden. I många avseenden kunde våra domstolar tjäna som mönster.

Radioombudsman

Ett studium av radionämndens verksamhet visar att det ofta är tillfälligheter som avgör vilka frågor som blir föremål för nämndens behandling. Den omständigheten att anmälan till nämnden måste göras skriftligt kan möjligen bidra till att det förekommer förhållandevis få anmälningar mot program från enskilda. Visserligen är nämnden oförhindrad att ta upp frågor på initiativ även från de egna ledamöterna, vilket också förekommer, men som framgår av vår redogörelse för ärenden under 1963—64 är det i allmänhet principdiskussioner kring speciella problem som initieras på det sättet. Någon kontinuerlig programövervakning förekommer inte från nämndens sida — resurser saknas också för en sådan.

Givetvis kunde man tänka sig att ge radions opinionsnämnd, som radionämnden föreslås bli omdöpt till i samband med att den får i viss mån ändrade funktioner, sådana resurser att den skulle kunna följa programverksamheten mer effektivt. Ett alternativ som förefaller ha betydande fördelar är dock att inrätta ett nytt organ för denna direkta programövervakning — ett ombudsmannaämbete för radio och TV, som bl.a. skulle ha att påtala brister i programverksamheten och anmäla till opinionsnämnden om radion eller televisionen överskrider sina befogenheter enligt samhällskontraktet och programreglerna.

Med en sådan uppdelning skulle man bl.a. få ett visst mått av balans även i övervakningsfunktionen. Som framgår av våra studier av radionämndens verksamhet förefaller det sålunda i vissa fall en smula oklart vad nämnden kommit till för resultat. En "åklagarmyndighet" skulle sannolikt tvinga opinionsnämnden till bestämdare ställningstaganden. Det hindrar naturligtvis inte att nämnden, i likhet med den nuvarande radionämnden, kan söka tillämpa vad radioutredningen kallar för en "liberal" bedömning, när det gäller frågor där det kan finnas skäl att garantera programföretaget möjligheter att bedriva en aktiv journalistik.

För ett radioombudsmannaämbete talar, som vi tidigare påpekat, även behovet av att skapa skydd för etiska rättskränkningar gentemot enskilda. Ombudsmannen bör således vara oförhindrad att inför opinionsnämnden ta upp även sådana fall där det är praktiskt svårt eller omöjligt att dra bestämda slutsatser av vad samhällskontraktet eller programreglerna säger. Genom diskussion mellan "åklagare", "domstol" och "försvarare" för den programansvarige kan klarare praxis skapas även i sådana tveksamma fall där man inte kan eller vill lägga fast bestämda regler eller avkunna "domar".

För att kunna göra åklagarverksamheten effektiv bör ombudsmannen ha till sitt förfogande sakkunnig personal, som kan följa programverksamheten mer detaljerat än som nu är möjligt för radionämnden. Rent praktiskt bör denna fråga kunna lösas utan alltför stora svårigheter. Om man inte finner det möjligt att in-

rätta ett tillräckligt stort kansli för att sköta avlyssningen helt och hållet, bör det t.ex. vara möjligt att skaffa och utbilda arvoderad personal, som fullgör dessa uppgifter på deltid.

Av vårt förslag följer givetvis också att anmälningar från utomstående mot programverksamheten bör kunna gå genom radioombudsmannen.

Juridiskt och etiskt ansvar

Frågan om den juridiska ansvarigheten för radio- och TV-program har utretts av häradshövding Johan Björling. I betänkande (*SOU 1965:58*, "Radioansvarighetslag") har han lagt fram ett förslag till lag, som anger vem som skall bära det straff- och skadeståndsrättsliga ansvaret för programverksamheten. Förslaget står ansvarigheten enligt Tryckfrihetsförordningen (TF) mycket nära. Det är avsett att passa till såväl ett som flera programföretag. Ansvarighetssystemet är utformat på i korthet följande sätt:

Vid varje sändning skall det finnas en programledare, som ensam äger bestämma över sändningen. Principiellt skall den som öppet framträder med ett yttrande i en sändning svara för sitt yttrande, medan ansvaret för anonymt material åvilar programledaren. I det förra fallet har man således ett gärningsmannansvar. Men om en bearbetning skett t.ex. av en tidigare inspelad intervju, kan programledaren bli ansvarig, om det visas att framställningen fått förändrad innebörd härigenom. Fri från ansvar skall i princip uppgiftslämnaren vara. Han har också rätt att förbli anonym, om han så önskar.

Lagförslaget innehåller ett förbud mot censur: myndighet eller annat allmänt organ "må ej anordna eller föreskriva förhandsgranskning av program eller förbjuda sändning på grund av dess innehåll".

Om analogin med TF bör tilläggas att detta endast är en principiell riktlinje. Det är inte alltid möjligt att dra paralleller mellan radiofrihet och tryckfrihet. Radiofriheten kan naturligtvis

inte grundas på en ovillkorlig medborgerlig rätt att yttra sig i radio. Frågan om yttrandefriheten i radio har i huvudsak lämnats åt sidan. Det nämns dock att det inte är alldeles självklart att samma gränser skall gälla för både skrift och radio.

Programansvarig, eller programledare, skall enligt förslaget utses av programföretaget i varje särskilt fall och anges i ett för allmänheten tillgängligt register hos företaget.

Vi har inte funnit anledning att i denna skrift gå närmare in på frågan om den juridiska ansvarigheten. På en punkt vill vi emellertid komma med ett kompletterande förslag, nämligen i fråga om formerna för tillsättande av programledare. Skälet för att vi just i det hänseendet vill anknyta till häradshövding Björlings förslag är att vi anser att det skulle innebära betydande praktiska fördelar att organisatoriskt inom företaget koppla samman vad vi kallar det "etiska" ansvaret, som har med samhällskontraktet, programreglerna och programverksamhetens syften i stort att göra, med det juridiska. Vi vill emellertid uttala oss för en något mera byråkratisk ordning än den häradshövding Björling föreslår. En sådan ordning skulle också bättre överensstämma med den ansvarighet som gäller för pressen i enlighet med TF.

Vårt förslag går ut på att programföretaget skall ha att mer markerat än enligt utredningsförslaget auktorisera sina ansvariga utgivare. Det bör ske genom ett stadgande om att programledare för radio- och TV-program skall registreras på förhand i justitiedepartementet, på liknande sätt som nu sker i fråga om utgivare av tryckta alster, och få särskilda utgivarbevis. Det kan möjligen sägas att detta är rena formaliteter — departementet prövar ju inte vederbörandes lämplighet, utan endast att det inte föreligger några rent legala hinder. Med en förhandsregistrering på det sätt som vi förordar, anser vi emellertid att programledarnas ställning skulle stärkas i jämförelse med det system med tillfällighetsansvariga som det björlingska förslaget skulle möjliggöra. I praktiken är det dock troligt att det skulle fungera på samma sätt. Programföretaget skulle alltså även enligt vårt förslag ha att bland sina programledare utse ansvariga från fall till fall och

givetvis registrera detta och vid på- och avannonsering av programmen meddela vem som är ansvarig.

Däremot är det tänkbart — och skulle i varje fall enligt vår mening vara önskvärt — att en mer formell handläggning i viss mån skulle begränsa antalet ansvariga. Det torde således vara rimligt att tänka sig att ett mer långsiktigt engagerande av programledare skulle föranleda noggrannare prövning och överväganden inom radioledningen än ett tillsättande från fall till fall. Samtidigt skulle detta medge att sådana val — som givetvis skulle offentliggöras — kunde överblickas och ge möjligheter att bedöma och diskutera även den viktiga frågan om företagets tillsättningsprinciper när det gäller dessa funktioner.

Under förutsättning av ett sådant förfarande anser vi att även den interna etiska ansvarigheten för programmen lämpligen borde läggas på de av företaget utsedda programledarna. Ytterst är det givetvis företagsledningen som svarar för mediets policy, men den delegering av ansvar som förutsätts kunna ske i juridiskt hänseende bör också kunna gälla ansvaret för att mediets förpliktelser gentemot medverkande och allmänhet blir uppfyllda.

Påföljder

Det kan synas naturligt att i första hand den ansvarige programledaren har att svara inför radions opinionsnämnd för överträdelser av gällande regler i enskilda program. Här måste dock, som vi ser det, företagsledningens ansvar ta över. Naturligtvis måste programledaren ges rätt att yttra sig över eventuella anmärkningar mot programmet. Men ”domar” och ”prickningar” från nämnden bör i princip riktas mot företaget, inte mot den enskilde tjänstemannen. Det måste sedan ligga i den företagsledande funktionen att utkräva ansvar av den anställda enligt interna regler och anställningskontrakt. Det förefaller oss således inte rimligt att opinionsnämnden ”dömer” till påföljder som träffar den enskilde anställda. Däremot bör man givetvis kunna för-

utsätta att prickningar från opinionsnämnden indirekt kan påverka programföretagets personalpolitik. Det bör således vara en självklar rätt för radioledningen att avskeda och omplacera personal och tillämpa andra disciplinära åtgärder i enlighet med det huvudansvar för programverksamheten som vilar på företaget.

Några möjligheter till direkta sanktioner kan opinionsnämnden knappast ges heller gentemot programföretaget, bortsett från att det givetvis är tänkbart att nämnden, liksom nu radionämnden, skall kunna vända sig till Kungl. Maj:t och begära att företaget skiljs från programverksamheten. Detta lär väl dock få betraktas som en ytterlighetsåtgärd och torde inte ha annat än ett teoretiskt intresse.

Vi har även övervägt möjligheten av att införa mera "användbara" sanktioner gentemot radiochefen och styrelsen än som nu finns. Radiochefen måste göra sig skyldig till mycket grova förbrytelser för att han genom regeringsingripande skall kunna skiljas från sitt ämbete. Givetvis kunde man tänka sig att i radiochefens och respektive programchefers anställningskontrakt skriva in vissa mer detaljerade krav och fastställa regler för suspension och andra disciplinära åtgärder, som skulle kunna tillämpas vid olika överträdelse av reglerna i samhällskontraktet. Här anser vi emellertid att man har starka skäl att undvika att göra ställningen för programföretagets ledning alltför sårbar. En stark och självständig ledning för ett viktigt massmedium som TV har bättre förutsättningar att stå emot otillbörliga påtryckningar och torde även vara mindre känslig för politiskt inflytande. En förutsättning härför är dock givetvis att man undviker politisk tillsättning av viktiga poster.

Frånvaron av sanktionsmöjligheter torde dock inte vara någon speciellt svår brist i opinionsnämndens utrustning. De indirekta följderna av exempelvis en serie fällande domar rörande övertramp av ett visst slag skulle kunna bli mycket allvarliga för programföretaget. Om programföretagets ledning i ett visst fall skulle vägra att ta rättelse finns det flera korrigerande faktorer. I den mån övertrampen var och uppfattades som grova, skulle detta säkerligen resultera i att övriga massmedier, "påtryckare" och

andra opinionsbildare reagerade. Blev denna reaktion tillräckligt stark skulle den sannolikt inte lämna de politiska partierna obero- rda. Det är knappast troligt att radion eller televisionen skulle vilja riskera sin självständiga ställning genom att på ett uppse- endeväckande sätt utmana sådana krafter.

Om det således inte finns behov av något speciellt sanktions- system, så kan det däremot vara motiverat att det skapas vissa normer för hur opinionsorganets reaktioner skall ta sig uttryck. Vi har redan tidigare framhållit att det kan vara av värde att införa en gradering när det gäller rena överträdelser av de rikt- linjer och regler som gäller för programverksamheten. Någon svårighet att utforma ett sådant reaktionssystem torde inte före- ligga. Här har vi exempel på andra områden som kan vara värda att studera, t.ex. den praxis som utvecklats av Pressens opinions- nämnd. Vi vill också gärna erinra om den diskussion som förts kring konstitutionsutskottets anmärkningsförfarande i dechargen, där man efterlyst bl.a. mildare uttryck för prickningar och även använt sig av de möjligheter som ges i form av omförmälan. Det är väsentligt att man får ett reaktionssystem som är så pass nyan- serat att exempelvis kritik kan riktas även mot relativt obetyd- liga övertramp, utan att det då vid varje tillfälle måste uppfattas som ett underkännande av programledarens yrkeskunnighet eller som ett principiellt ställningstagande av prejudicerande karaktär.

6 Element i ett nytt samhällskontrakt

Programkonkurrens

Som vi tidigare påpekat har det inte från något håll gjorts gällande att andra regler borde gälla beträffande själva programverksamheten om vi fick två konkurrerande programkanaler eller två från varandra fristående konkurrerande företag. Även om man i den allmänna debatten ofta förutsatt att två programproducerande enheter mer eller mindre skulle kunna balansera varandra, har man inte dragit den slutsatsen att detta skulle upphäva kraven på saklighet och opartiskhet, utan endast att det skulle korrigeras där överträdelser ändå avsiktligt eller oavsiktligt sker.

Det kan vara angeläget att påpeka detta när man diskuterar de allmänna principerna för TV:s programverksamhet, eftersom möjligheter till konkurrens skulle kunna tas som skäl för att upphäva de krav som det hittills har betraktats som naturligt att ställa på Sveriges Radio. Som ofta framhållits medger ju inte de tekniska förutsättningarna att man skapar en fri etableringsrätt på TV-området. Det måste bli fråga om av statsmakterna utdelade privilegier till ett eller ett fåtal företag att sända TV-program. Det innebär i princip samma skäl för statsmakterna att också ställa upp krav och regler för eventuella nytillkommande företag som för Sveriges Radio.

När det gäller de allmänna regler för programverksamheten som TV har att iaktta påverkas således inte de resonemang vi fört. En ytterligare TV-kanal med en självständig programledning inom Sveriges Radio eller i ett nytt konkurrerande företag kan däremot givetvis utgöra ännu en balansfaktor. En intressant

fråga är därvid på vad sätt de två TV-programmen skulle kunna följa och övervaka varandra. En sådan ömsesidig bevakning sker exempelvis i viss mån mellan de två stora engelska TV-bolagen BBC och ITA. När riktlinjerna dras upp för den konkurrens som borde vara att vänta i varje fall på programområdet inom svensk TV, kan man visserligen vara betjänt av en viss programtidssamordning, men det borde vara av stor vikt att man inte avsiktligt eller oavsiktligt hämmar en kvalitativ rivalitet genom exempelvis en alltför långtgående samverkan inom nyhets- och samhällsbevakningen.

Även om samma krav bör ställas på alla TV-kanaler i fråga om exempelvis saklighet, opartiskhet och liknande normer, så kan naturligtvis statsmakterna välja att ställa upp mer eller mindre olika mål för flera skilda programkanaler eller TV-företag. Det har således talats om en särskild studie- och utbildnings-TV. Man skulle ju också kunna tänka sig att avsätta en kanal för nyhets- och samhällsbevakning eller göra en seriös kanal och reservera en annan för underhållning. Den senare principen i mer eller mindre renodlad form har emellertid avvisats av radioutredningen och torde inte heller ha större anklang på något annat håll. Vi förutsätter därför att de TV-kanaler vi kommer att ha för allmän programverksamhet får likartade mål, formulerade i helt eller praktiskt taget helt identiska termer i de avseenden som vi diskuterar i denna skrift. Det innebär i så fall att de krav vi aktualiserar och de förslag vi ställer inte påverkas väsentligt av om man får två TV-kanaler, vare sig dessa placeras inom Sveriges Radio eller i två från varandra fristående företag.

Intentioner och ideal

När man börjar studera exempelvis opartiskhetsbegreppet sådant det har utvecklats och uttolkats, grips man lätt av en känsla av att detta krav i sig självt är en omöjlighet och orimlighet, när det ställs på ett så generellt sätt som sker i samhällskontraktet.

Det torde dock vara möjligt att med betydligt större eftertryck hävda de principer som begreppet är att se som ett uttryck för.

Att man i den allmänna debatten i likhet med Sveriges Radio och radioutredningen accepterar opartiskhetsbegreppets centrala betydelse förefaller bero på en kombination av en hög värdering av opartiskheten som princip och en resignation inför de praktiska svårigheterna att ge mer nyanserade och adekvata riktlinjer för TV:s programverksamhet.

Man kan utan vidare medge att de praktiska svårigheterna är stora, och att man under alla omständigheter lär få räkna med en viss oklarhet när det gäller tillämpningen av samhällskontraktet. Trots detta är det minst sagt motiverat att de begrepp som används för att ange riktning och gränser får ett innehåll som gör att de också kan användas när det gäller att bedöma huruvida TV har uppfyllt sina förpliktelser.

Radioutredningen förklarar sig för sin del ha valt att så mycket som möjligt lämna åt det programproducerande företaget att formulera sina mål. Även om statsmakterna har bestämda önskemål beträffande programverksamheten bör dessa inte ges formen av detaljerade riktlinjer för Sveriges Radio, menar utredningen. "Sådana skulle nämligen inte bara medföra stora praktiska svårigheter utan även allvarligt hota det mått av självständighet, som är en oundgänglig förutsättning för att företaget skall behålla allmänhetens förtroende för dess politiska oberoende och opartiskhet", heter det.

Det ideella motivet för denna återhållsamhet må vara aldrig så sympatiskt, men fråga är om det i realiteten är så mycket mer än ett skuggspel eller ett litet trolleri för allmänheten. I fortsättningen utvecklar utredningen nämligen en del allmänna synpunkter på programverksamheten under motiveringen:

"Om statsmakterna ansluter sig till våra tankegångar, kan dessa få praktisk betydelse genom att Sveriges Radio får säkrare grunder för att bedöma statsmakternas intentioner på rundradioområdet, vartill kommer att radionämnden på motsvarande sätt får bättre möjligheter att bedöma om dessa intentioner förverkligas."

Att statsmakterna har synpunkter på TV:s programpolitik finns det otvivelaktigt belägg för — det kan räcka med att hänvisa till direktiven till radioutredningen och kommunikationsminister Palmes anförande vid den socialdemokratiska kulturkonferensen i maj 1966. En passus ur hr Palmes tal kan anföras som exempel:

”Etermedierna skall ge kunskap och information om fakta och händelser — opartiskt och allsidigt. De skall ge utrymme för meningsbrytningar om skilda åsikter och värderingar — rättvist, utan påtryckningar. Deras uppgift är att ge underhållning och förströelse, men också vägledning och fostran. De skall spegla dagens samhälle, men också staka ut vägar mot morgondagen. De skall tillgodose de stora majoriteternas krav men också tänka på de begränsade minoriteternas önskemål. Intressen, politiska åsikter och religiösa riktningar skall avvägas och balanseras utan att strävan till rättvisa kommer initiativkraften och viljan till originalitet att förtvina.”

Jag kunde fortsätta uppräknningen av krav och önskemål och den skulle bli mycket lång, tillägger herr Palme och medger att uppgifterna inte går att lösa på ett sätt som alltid tillfredsställer alla. ”Det man kan mäta är ambitionen, färdriktningen, resultatet i stort”, anser han emellertid.

Radioutredningens tanke att det skulle utgöra en bättre garanti för TV:s självständighet att av olika utvecklade allmänna synpunkter, som statsmakterna mer eller mindre entusiastiskt ansluter sig till eller tar avstånd ifrån, få gissa sig till vilka ”intentioner” statsmakterna har och försöka anpassa sin programverksamhet till dessa, förefaller inte särskilt övertygande. En annan sak är att en verksamhet av det slag det här rör sig om är så mångskiftande och så svårgripbar att den omöjligt kan trängas in i ett kontrakt eller en regelsamling. Det praktiska argumentet mot ett detaljrikt samhällskontrakt är onekligen starkt övertygande. Men det behöver naturligtvis inte leda fram till slutsatsen att det inte är lönt att försöka ange några riktlinjer alls, eller att det inte spelar så stor roll hur de formuleras.

Man kan inte bortse från att även ganska allmänna formuleringar inom avgränsade tidsintervaller kan ha en bestämd innebörd och ge anledning till principiella överväganden och diskus-

sioner. Däremot måste man vara ytterst försiktig med att blanda in faktorer och önskemål som inte finns redovisade i samhällskontraktet. Hur skall man sålunda tolka t.ex. statsrådet Palmes ord att etermedierna skall ge "vägledning och fostran"? Som "intentioner" från statsmakterna skulle sådana uttryck kunna motivera mycket omvälvande förändringar av TV:s programpolitik. Naturligtvis kan man invända att varje ord inte får tas bokstavligt utan måste ställas i relation till andra yttranden av hr Palme och andra som kan anses representera statsmakterna. Den omständigheten att "vägledning och fostran" inte nämns i samhällskontraktet men finns antytt också hos radioutredningen som ett krav på TV visar emellertid att man här rör sig med riktlinjer vid sidan av de "officiella", de klart formulerade. Det måste vara av väsentligt intresse att sådana inofficiella riktlinjer förs fram och ställs under allmän debatt.

I det föregående har vi ägnat betydande utrymme åt tolkningar och diskussion kring begreppet opartiskhet. Även om vi menar att huvuddelen av de invändningar och undantag som har gjorts i fråga om begreppets lämplighet mera är bedömnings- och gränsdragningsfrågor, så anser vi det vara av väsentlig betydelse att opartiskhetens innebörd uttrycks klarare i samhällskontraktet.

Vi skall inte här i alla detaljer försöka utfärda anvisningar om hur samhällskontraktet bör utformas. Men det kan vara tillåtet att erinra om möjligheterna att komplettera de uppställda målen med negativt formulerade anvisningar — en teknik som i många sammanhang kommer till användning och som kan ha vissa fördelar (ett illustrativt exempel är naturligtvis de tio budorden, av vilka ju endast två har en positiv formulering). Det är i och för sig också lättare att utkräva ansvar för överträdelse än för att man icke uppnått ett ideal.

Radiochefens ansvar

Att Sveriges Radios nuvarande ensamrättsställning accepteras beror på den praxis som internt har utvecklats i programfrågor.

Samhällets tilltro till företagets vilja att bevara denna praxis har gjort att snabbt uppblossande debatter om skjutjärn eller partiskhet har avklingat i takt med att de förlorat sin aktualitet. Likväl är de symptom som i långt högre grad borde vara föremål för diskussion och debatt. Genom dem blyxtbelyses nämligen frågorna om ansvar och kontroll över programföretaget.

Ramen för Sveriges Radios verksamhet är minst sagt betryggande. Styrelse och radiochef kan bara avsättas för grovt brott mot överenskommelsen med staten. Kungl. Maj:ts ekonomiska makt får vidare inte innebära att regeringen försöker bestämma om program som tillkommit inom ramen för anslagen får sändas eller inte. Rätten att bestämma över programinnehåll ger en obetingad rätt att motsätta sig censur utifrån.

Givetvis medför denna självständighet stora fördelar. Externt är den betydelsefull på det politiska planet, där regeringens och riksdagens principiella befogenheter att ingripa i verksamheten under normala omständigheter är om inte obefintliga så dock starkt begränsade. Internt slår man framför allt vakt om den journalistiska friheten. Journalistik är — eller bör vara — en skapande verksamhet. Ett föränderligt samhälle kräver intellektuell rörelsefrihet av dem som skall förmedla bilden av detta samhälle.

Graden av självständighet medför emellertid komplikationer. Man får inte vara helt främmande för att en så långt gående autonomi som det här är frågan om *kan* leda till egenmäktighet och ovilja hos radiochef och programtjänstemän att lyssna på vad andra individer och grupper i samhället har att säga. Hur skall vi gardera oss mot att självständigheten missbrukas?

Rättssäkerheten i massmedierna är inte fullkomlig, och har heller aldrig varit det. Det primära är emellertid, som tidigare framhållits, att en berörd person ges genmälesrätt. Häröver bestämmer f.n. radiochefen ensam. Inom företaget är det han som har att besluta i alla frågor av lämplighetskaraktär. Det är radiochefens styrka att han har rätt att avvisa resp. att ta hänsyn till de framstötter han vill, och att han har frihet att inom vissa ansvarsgränser slippa vara detaljkonsekvent i sina beslut.

Vardagen är alltför komplicerad för att helt fångas in av stadgar. Det är svårt att inte ge radiochefen den ovan antydda friheten, därför att det ibland krävs snabba beslut t.ex. när det gäller att avgöra om man skall ta in ett genmälesinslag. Man försvarar sig med att det är en frihet under ansvar. Men det finns all anledning att tränga djupare än så. Ansvar för vad och inför vem?

Om radiochefen skulle ha ett ansvar för något, så vore det ingenting mer konkret än fjärde paragrafen i samhällskontraktet, första momentet: "Programverksamheten skall bedrivas under beaktande av ljudradions och televisionens centrala ställning i landets kultur- och samhällsliv..." Som medel att förverkliga detta mål anges därefter hur programverksamheten skall bedrivas. De normer som anförs är beskrivningar som man inte rimligen kan definiera: "...programmen skall vara omväxlande till karaktär och innehåll... sakligt... opartiskt... i lämplig form... ge god förströelse" osv. Undantag, heter det — när man i programreglerna bollar med det abstrakta som om det vore konkret — tillåts bara när det "uppbärs av ett för Sveriges Radio legitimt syfte". Men är det alldeles självklart vad som i så fall är det legitima syftet? Vems åsikter och värderingar skall i sista hand bestämma vad som är legitimt? I praktiken är det inte regeringen, inte styrelsen, och heller inte radionämnden som avgör detta. Det är entydigt radiochefen.

För att utveckla det hela närmare kan man konstatera att det inom Sveriges Radio finns två sidor av företagaransvaret. Den ena rör det ekonomisk-administrativa ansvaret, inklusive ansvaret för personalpolitiken. För den sidan svarar radiochefen inför styrelsen och styrelsen i sin tur inför bolagsstämman. Den andra är programansvaret.

På grund av många omständigheter måste man acceptera en "stark" radiochef. En följd härav är att han har en yttersta rätt att avgöra programfrågor av lämplighetskaraktär. På honom vilar således till sist hela programansvaret.

Trots detta utkrävs aldrig något helhetsansvar av radiochefen. Vi talar då inte om formellt juridiskt ansvar, ty radiochefen är

och bör vara oavsättlig under sin ämbetsperiod, utan om ett "etiskt" ansvar att redovisa och motivera sina åtgärder vid krav på genmälen och andra typer av balansjusteringar, som bl.a. kan hänföras till opartiskhetens olika komponenter. Som det nu är ägnar sig det kontrollorgan som finns, radionämnden, framför allt åt en styckevis granskning av underlydande programtjänstemäns produkter. Radionämndens existens döljer det faktum att något programansvar för närvarande aldrig utkrävs av radiochefen.

7 Förslag

I det föregående har på olika punkter argumenterats för en rad krav och önskemål med eller utan närmare precisering. Vi skall avsluta detta diskussionsavsnitt genom att sammanfatta det vi funnit väsentligast till en serie förslag, som vi anser vara ägnade att ge debatten om TV:s programpolitik en konkretare inriktning och leda till bättre offentlig insyn och kontroll med fortsatt hänsyn till mediets självständiga ställning och allmänna journalistiska krav. Här tas endast upp sådana synpunkter som kan föranleda direkta beslut av berörda parter.

Förslag gällande statsmakterna

Samhällskontraktet

Samhällskontraktet bör omarbetas och utbyggas, så att det ger en klarare uppfattning om TV:s mål och uppgifter och bättre kan tjäna som underlag för debatt och kontroll av hur programföretaget uppfyller de krav som samhället ställer. I samhällskontraktet bör införas vissa av de riktlinjer som nu finns angivna i Sveriges Radios programregler, bl.a. kravet på respekt för den enskildes rätt till skydd för sitt anseende och sin integritet. Beträffande det grundläggande kravet på opartiskhet, bör det bestämt slås fast att syftet med publiciteten alltid skall vara att ge en sann, allsidig och opartisk framställning, således även när det gäller s.k. samhällskritiska program, där TV fäster uppmärksamheten exempelvis på något missförhållande. I samhällskontraktet bör även utomstående medarbetare och personer som blir inter-

vjuade tillförsäkras garantier för att deras medverkan inte otillbörligt utnyttjas av programföretaget genom att inspelat material utsätts för en redigering som ger deras uttalanden en annan innebörd än den avsedda. Där så kan ske skall en medverkande, som vid inspelningen begär detta, få ta del av vad som skall sändas genom att få lyssna till bandet, få avsnittet uppläst för sig eller erhålla det i utskrift. Möjligheter skall dock finnas till frivillig överenskommelse om annat förfarande.

I samhällskontraktet bör inskrivas programföretagets skyldighet att utan kommentarer respektera individens rätt att avböja att uttala sig samt hans rätt att över huvud taget avböja att framträda i mediet. Eventuellt kan regler av detta slag i stället samlas i en särskild bilaga till samhällskontraktet som en hederskodex, vilken dock bör auktoriseras av statsmakterna direkt i anslutning till samhällskontraktet.

Institut för massmedieforskning och publikundersökningar

För att möjliggöra att konsumenternas krav och önskemål blir kända och på ett så mångsidigt sätt som möjligt kan tillgodoses av TV bör resurser skapas för att effektivt utnyttja moderna vetenskapliga metoder för programanalyser, publikundersökningar, opinionspåverkan m.m. Detta kan ske genom att det inrättas ett särskilt institut för massmedieforskning. Givetvis bör detta institut även kunna anlita möjligheten att "lägga ut" uppdrag på andra institutioner, t.ex. på de sociologiska institutionerna vid universitetet, och på enskilda företag som sysslar med marknads- och opinionsundersökningar. Institutet bör även bedriva organiserade kurser i olika aspekter av mediekunskap.

Publikundersökningar och annat material från institutet, som rör TV:s programverksamhet, bör givetvis vara offentliga.

En mer kvalificerad och systematisk bedömning av TV:s programverksamhet i tidningarna skulle avsevärt öka pressens betydelse som kontrollfaktor och samtidigt kunna ge TV en bättre stimulans. Behovet av specialkunskaper för TV-bedömning bör

därför uppmärksammas vid journalisthögskolorna och i universitetsundervisningen om massmedierna.

Radions opinionsnämnd

Radionämnden bör få ställning av en radions opinionsnämnd och syssla enbart med efterhandsgranskning av sända program. Intresserepresentationen i den nuvarande radiostyrelsen bör överföras till nämnden. Ledamöterna bör utses av Kungl. Maj:t, ev. delvis efter hörande av de parter som nu ingår i styrelsen. Nämnden bör ha ett relativt stort antal ledamöter för att tillgodose olika intresseriktningar och förebygga snedhet. Arbetet bör i stället kunna uppdelas på olika delegationer eller avdelningar inom nämnden och "målen" fördelas genom lottning. Kontinuiteten i nämndens arbete upprätthålls genom att ordföranden, som bör vara en hög jurist, är ordförande för såväl nämnden i plenum som för delegationerna.

Ombudsman för radio- och TV-frågor

En "radio- och TV-ombudsman" bör tillsättas av regeringen med uppgift att övervaka att etermedierna fullgör sina i samhällskontraktet fastställda uppgifter och att värna om publikens, enskilda utomstående medverkandes, intressegruppers och organisationers intressen visavi radio och TV. Radioombudsmannen skall handlägga från allmänheten inkomna anmälningar men även ha att på eget initiativ dra ärenden inför opinionsnämnden, varvid han i princip uppträder som "åklagare". Till sitt förfogande skall han ha personal och utrustning för avlyssning av radio- och TV-programmen. Möjligheter bör skapas för att ge denna personal, som kan vara heltids- eller arvodesanställd, speciell utbildning för uppgiften. Lämpliga bedömnings- och analysmetoder för kontroll av programmen bör utarbetas och ligga till grund för verksamheten.

Påföljder

Några andra sanktioner gentemot programföretaget än möjligheten för opinionsnämnden att hos Kungl. Maj:t begära att företaget skiljs från programverksamheten har vi inte velat föreslå. Vi förutsätter dock att nämndens uttalanden skall återges i oförändrat skick och utan kommentarer i det medium vars program blivit föremål för nämndens uppmärksamhet. Möjligheten kan övervägas att i speciella fall låta opinionsnämndens ordförande kommentera och förklara ett uttalande. Däremot bör det inte vara tillåtet för programföretaget att låta egna eller utomstående kommentatorer framträda eller ordna t.ex. en debatt i omedelbar anslutning till de frågor ett aktuellt uttalande berör.

För att möjliggöra en nyanserad och samtidigt begriplig bedömning från opinionsnämndens sida bör ett system utarbetas som tillåter en gradering av olika överträdelser av mer eller mindre allvarlig innebörd. Det skall t.ex. klart framgå om företaget har visat omdömeslöshet eller grov oaktsamhet, eller om nämnden endast rent allmänt velat notera att ett visst förfarande inte står i överensstämmelse med samhällskontraktet och övriga regler för verksamheten.

Förslag gällande programföretaget

Programreglerna

Även med ett omarbetat och kompletterat samhällskontrakt finns behov för TV att ha egna följeregler och bedriva en fortlöpande intern diskussion och uttolkning av reglerna och av de uttalanden som efter hand görs av opinionsnämnden i olika fall. Företagets regelsamling bör vara offentlig och finnas till försäljning.

Det bör i dessa regler framgå att i princip inget utrymme skall finnas för okontrollerat tyckande, eftersom detta i hög grad riskerar att drabba en ogarderad publik.

Ansvarsfrågor

Radiochefens ansvar för balansen i programpolitiken bör utmynna i en samlad redovisning härav med regelbundna tidsintervall.

Programföretagets ansvar för att programmen motsvarar de krav som ställs i samhällskontraktet och som i övrigt kan göras gällande bör kunna delegeras till särskilt utsedda programledare. Uttalanden från opinionsnämndens sida bör riktas mot programmen och programföretaget, inte mot de enskilda tjänstemännen. Eventuella sanktioner gentemot de senare bör vara företagets interna angelägenhet.

För att ge de ansvariga programledarna starkast möjliga auktoritet utåt och gentemot övrig personal inom företaget bör de förses med en speciell utgivarauktorisering av mer permanent karaktär. Lämpligen kan de, i likhet med vad som gäller för ansvariga utgivare i pressen, registreras i justitiedepartementet. I departementets handläggning skall inte ingå någon kontroll av deras personliga lämplighet utan endast av att några legala hinder inte föreligger. Programföretaget har givetvis sedan att bland sina auktoriserade utgivare utse programledare för varje särskilt program. Namnen på dessa skall anges i på- och avannonseringen av programmen.

Praxis för auktorisering av programledare bör vara att lägga ansvaret på så hög nivå inom företaget som är praktiskt möjligt.

Arkivet

Det är mycket angeläget att Sveriges Radio får ett nytt arkivsystem, så att behovet av programstatistik och kvantitativ programinformation — information om programlängd och programinslagslängd, personuppgifter och sakuppgifter m.m. — kan tillgodoses. Massmedieinstitutet bör ha tillgång till detta arkiv, om det nu inte helt kan stå öppet för allmänheten.

Bakgrundsmaterial

Kommunikationsprocessen och TV

Processens grunder och villkor

När man börjar granska ett massmedium — i föreliggande fall TV — bör man göra sig förtrogen med den kedja av händelser som bildar den s.k. kommunikationsprocessen.¹ Bakom det skenbart enkla faktum att två människor med utbyte kan tala med varandra ligger en lång serie förutsättningar som man vanligtvis tar för givet är uppfyllda. När två nära bekanta samtalar använder de troligtvis samma språk, de lyckas bruka de enskilda orden på samma sätt och har i stort sett samma associationsbanor och referensram för sina ord och tankar. Dessutom understryker de med gester och minspel sina känslor om det som säges, samtidigt som de registrerar hur motparten reagerar inför dessa meddelanden.²

¹ För att undvika att tynga framställningen med en vidlyftig notapparat redovisas här några av de inom massmedieområdet mest intressanta böckerna. Alla innehåller rikliga litteraturhänvisningar.

Arons, L. & May, M. A. (ed), *Television and Human Behaviour*. Appleton-Century-Crofts 1963.

Hallingberg, G., *Kultur för miljoner*. Gummessons 1963.

Novak, K., *Masskommunikationsforskning i Sverige*. FFI, Stockholm 1963.

Maletzke, G., *Psychologie der Massenkommunikation*. Hans Bredow-Institut, Hamburg 1963.

Nafziger, R. O. & White, D. M. (ed), *Introduction to Mass Communications Research*. Baton Rouge, USA 1963.

Schramm, W. (ed), *The Process and Effects of Mass Communication*. Urbana, USA 1961.

² I fortsättningen skall vi använda ordet "meddelande" som ett samlingsbegrepp för våra utsagor, dvs. det vi säger, skriver eller avsänder i syfte att nå kontakt med någon annan. Om man i meddelandet samtidigt uppmanar till aktivitet eller handling, även när det gäller förändring eller förstärkning av åsikter, kan man också tala om "budskap". Eftersom detta ord inte är helt värdeneutralt kommer vi emellertid att undvika det.

En sådan process mellan två människor är i själva verket mycket komplicerad. Man saknar fortfarande en allomfattande teori för den och har ännu inte helt och otvetydigt lyckats förklara hur kommunikation individer emellan går till. Om man förändrar processen och lägger in ett mellanled, som till exempel när någon talar med en bekant per telefon, kommer dessutom en rad av förutsättningarna för ett givande samtal att ändras i förhållande till samtalet på tu man hand. Samma sak gäller om man är ensam eller i grupp, om man meddelar sig per brev, per radio eller film. Hela tiden skiftar betydelseerna av processens olika delar i och med att man utnyttjar olika kanaler för kommunikationen. Även deltagarnas roller växlar. Från att under det personliga samtalet ha varit en ömsesidig angelägenhet blir kommunikationsprocessen i TV helt ensidig, med den ena parten som ständig avsändare och den andra som ständig mottagare.

Vår fortsatta diskussion om kommunikationsprocessen kommer att referera till TV-mediet. Där inte annat framgår kan man förklarhetens skull också anta att utsagorna främst berör svenska TV-förhållanden, dvs. TV i Sverige såsom den omhänderhas av Sveriges Radio.

För att bättre åskådliggöra kommunikationsprocessen har vi skisserat en översikt av ett kommunikationsförlopp (s. 97). Den grundläggande processen följer i stort samma schema för alla media. Detta anges i skissen av *primär linjen*. Under *agerande* finner vi exemplifieringar av vilka som är huvudsakligen aktiva i att föra processen framåt. *Spärrfaktorerna* är av två slag, etiska och tekniska. Med spärrfaktorer menas helt enkelt allt som kan tänkas hämma kommunikationsprocessens förlopp.

De etiska spärrfaktorerna. — Alla meddelanden eller förslag till meddelanden inom Sveriges Radio genomgår en institutionell sällningsprocedur. Med detta menas att varje möjlig kommunikation bearbetas inom Sveriges Radio; den blir föremål för en urvalsprocedur, den översätts, omformuleras och rubriceras. Samtidigt strävar man kanske efter att korta ned den med hänsyn till den tillgängliga sändningstiden. Oväsentligheter stryks, det som anses vara väsentligt utvidgas. Vissa meddelanden kan helt

filtreras bort därför att de bedöms vara ointressanta eller från någon synpunkt olämpliga. Andra meddelanden blir helt enkelt offer för den tidsföljd i vilken de råkar inkomma till programföretaget; ju tidigare de kommer in, desto bättre hinner de bli bearbetade. Detta kan återverka på hur man bedömer deras allmänintresse, och på det företräde man för den sakens skull ger dem.

Den etiska sällningen betingas huvudsakligen av två faktorer, som återfinns på företagets alla nivåer och därför är av allmängiltig karaktär. Den första av dessa huvudfaktorer är den överenskommelse som finns mellan Sveriges Radio och staten. I bolagets stadgar föreskrivs de normer som skall vara vägledande för programpolitiken. Det är exempelvis här man återfinner förbudet mot kommersiell reklam. Den andra huvudfaktorn, delvis betingad av den förra, är en lojalitet mot organisationens mål och arbetsförutsättningar såsom de har formulerats i reglerna för programverksamheten. Varje producent och programmakare har en föreställning om vad som går att acceptera och vilka förväntningar som ställs på honom, dvs. på vad den journalistiska etiken kräver och tillåter. Fastän denna berör ovägbara och omätbara faktorer är den en sociologisk realitet, en verklighet som alla som arbetar i grupp eller i en gemenskap upplever.

Dessa två etiska spärrfaktorer återkommer på primärlinjens alla nivåer fram till avsändandet av meddelandet och kan orsaka ett ingripande från detaljjustering till totalt sändningsförbud när som helst under den tid meddelandet förbereds för sändande. Schematiskt kan man tänka sig slingor på primärlinjen som innebär "granskning — klartecken", varefter meddelandet går vidare på sin väg genom företaget.

Beträffande dessa kontrollslingor kan vi också påminna om att man generellt tenderar att i förväg ta hänsyn till sådana spärrar. Över huvud taget kan vi vid varje punkt i processen förutsätta att man justerar sitt handlingsätt, medvetet eller omedvetet, med hänsyn till förväntade eller förmodade reaktioner från andra instanser. Exempel på en sådan anpassning finner man hos en underordnad gentemot en chef, eller hos en program-

producent gentemot sin förväntade publik. Sammanfattningsvis kan man säga att det faktum att en sällningsprocedur förekommer (och måste förekomma) i sig *skapar* subjektivitet. Det urval som sker ur floden av inströmmande material och den därpå följande utformningen av detta urval, är med nödvändighet beroende av dem som behandlar materialet.

De tekniska spärrfaktorerna. — De spärrfaktorer som kallas tekniska kan man fatta sig kort om, utan att de fördenskull är mindre intressanta eller viktiga. De sammanhänger mestadels med resursfrågor, som i sin tur är beroende av företagets finansiella tillgångar. Hänsyn under denna rubrik måste också tas till de personella resurserna, dvs. det antal kvalificerade medarbetare som finns att tillgå vid varje tillfälle eller för varje uppdrag. Till de tekniska spärrfaktorerna bör man också räkna omfattningen av och kvaliteten på det kontaktnät som en reporter har utanför programföretaget. Goda kontakter och snabb information är förutsättningar för en god presentation på kort tid av nyhetsmaterial. Tidsfaktorn är förvisso alltid att räkna med i ett programföretag. Vetskap om den tidpunkt då meddelandet skall vara klart för sändning hänger som ett ständigt damoklessvärd över varje utformare av ett meddelande.

Schema för kommunikationsprocessen

1. *Källan*

Det är ofta svårt att ange vem eller vad som är upphovet till ett meddelande som sänds ut via massmediet, ibland lika svårt som att ange vem som är upphovsman till någon viss idé. För enkelhets skull kan man nöja sig med att konstatera läget när ett meddelande "anländer" till Sveriges Radio. Det kan vara fråga om en idé eller ett förslag som har väckts internt inom bolaget. Idén kan också ha kommit från utomstående, från någon organisation eller intressegrupp som sökt intressera Sveriges Radio eller någon av dess tjänstemän för en idé. Rena nyhetsmeddelanden är ofta

<i>Primärlinje</i>	<i>Agerande</i>	<i>Spärrfaktorer</i>
1. Källa (intern eller extern)	idégivare uppdragsgivare förmedlare (t.ex. TT)	etiska och tekniska (på alla nivåer)
↓		
2. Utformare	programledare/regissör reporter arbetslag/redaktion	tekniska och personella resurser granskning/klartecken
↓		
3. Avsändare	reporter, studio- reporter osv.	producent programkontroll
↓		
4. Meddelande		
↓		
5. Mottagare		urvalssituation, upp- märksamhetsnivå m.fl. sociala och psykolo- giska faktorer

förmedlade genom TT eller någon av de internationella professionella nyhetsbyråerna. Man kan lämpligtvis skilja på *externa* och *interna* källor i förhållande till organisationen Sveriges Radio.

2. Utformare

Utformningen av meddelandet som skall sändas är en central uppgift för Sveriges Radio. Här får meddelandet sin tekniska utformning med hänsyn till den uppgift man ger det. Det kan

gälla ett underhållningsprogram, ett barnprogram, "Aktuellt" eller ett samhällsreportage. Givetvis låter man sig påverkas av den publik man riktar sig till eller av den publik man tror skall se programmet. Över huvud taget präglas utformningen av meddelandet av ett starkt taktiskt inslag. Detta påverkar dess form och semantiska innehåll. Många personer kommer att vara med om att ge meddelandet dess i och för sig viktiga tekniska utformning, men väsentligare är dock dess innehåll. Vilka informationer innehåller nu meddelandet i förhållande till källan? Presenteras de fullt opartiskt, eller har meddelandet utformats för att passa in i ett bestämt sammanhang, för att fylla någon viss uppgift? Sådana "störningar" kan vara mycket subtila och kräver uppmärksam bevakning. Även den ursprungliga källan kan lida av bias eller tendens. Sådana risker hindrar emellertid inte att den journalistiska bearbetningen för publiken av olika meddelanden är en fullt legitim, nödvändig och önskvärd process — om den sker inom ramen för yrkesetiken.

3. *Avsändare*

Lika väl som varje meddelande utformas med hänsyn till den effekt man vill uppnå, lika väl bör stor uppmärksamhet ägnas åt den person som avsänder det framför TV-kameran. Man insåg snart att en lämplig, förtroendeingivande röst kunde skapa en radiopersonlighet, och beträffande hallåmannen eller studio-reportern i TV märktes samma effekt. Ändå har detta förhållande varit föremål för relativt få studier, kanske helt enkelt därför att man ganska snabbt kommer underfund med att det är utomordentligt svårt att i ord förklara varför man är tilltalad av en röst eller en person. Trots detta vet man att en etablerad massmediopersonlighet, som utnyttjar sin prestige och status, kan ge varje meddelande en större tyngd och uppnå en märkbart större genomslagskraft hos publiken. Fortfarande har man emellertid alltför liten kunskap om hur mottagaren upplever reporterhallåmannen-avsändaren. Inte heller har man ännu i någon större

utsträckning undersökt hur TV-personligheten själv upplever sin situation, sin roll och sin publik. Slutligen bör man inte glömma att den bild man ser i TV-rutan inte är den enda tänkbara sändningsprodukten. I varje givet ögonblick har producenten möjlighet att växla mellan olika kameror och kameravinklar, ibland t.o.m. mellan olika studios, olika program eller olika reportage-lag. Den allra sista spärrfaktorn ligger hos programkontrollen.

4. *Meddelande*

Det meddelande som sänds är således utformat med hänsyn till de avsikter man haft med det. Det är en slutprodukt vars tidigare öden den utomstående har små möjligheter att utröna. Man får acceptera det i den form det har i TV-rutan.

Ett meddelandes "egentliga" innehåll kan mycket väl skilja sig från det vid första ögonkastet skenbara. Vid närmare granskning kan det visa sig att meddelandet omfattar utsagor med väl dolda eller inlindade underliggande värderingar. Likaså kan dess struktur avslöja påverkan från ett bestämt håll, eller uppvisa något indirekt syfte. Allt detta har man försökt att systematiskt och objektivt komma åt på s.k. innehållsanalytisk väg.

Innehållsanalysen har emellertid sina begränsningar. Den lämpar sig i den utformning den nu har bäst för kvantitativa undersökningar och har blivit en framgångsrik forskningsmetod exempelvis inom litteraturhistorien. Till sin natur är den övervägande statisk, "endimensionell", lämpad för skriven text som tidningsledare o.d. Däremot har det stött på alltför stora svårigheter att analysera bild- och reporterdimensioner, där man har en ständigt fluktuerande informationsström jämsides med själva meddelandet. Sin största nutidsbetydelse har innehållsanalysen haft i propagandastudier, men som instrument är den ännu så grov att den på sin höjd kan sägas vara ett sätt att systematisera iakttagelser som mera sällan ger någon information utöver den en tränad iakttagare ändå kan få ut direkt från texten.

5. *Mottagare*

Beteckningen masskommunikation utsäger enbart att man genom ett medium (dvs. indirekt) har en potentiell förmåga att nå ett mycket stort antal enskilda individer. Oavsett meddelandets utformning förblir mottagaren alltid en individ, och det är dennas beteende och reaktioner — måttet på meddelandets effekt — som i första hand har varit föremål för masskommunikationsforskningen.

Den osäkra effekten

Mediernas effekt har alltid varit föremål för mer eller mindre vidlyftiga spekulationer. Det var behov av kunskap på denna punkt som gjorde att frågor med anknytning till mediernas verkningar kom att dominera mellankrigstidens forskning. Under denna tid var de tillgängliga analytiska metoderna dessutom mest lämpade för relativt enkla undersökningar, oftast baserade på någon samplingsmetod. Mycket snart märkte man emellertid att själva frågetekniken var långt svårare och mera invecklad än man först hade trott. Från denna tid härstammar den egentliga kommunikationsforskningen.

I det följande skall vi peka på några faktorer som har direkt samband med hur mycket individen kommer att påverkas av meddelandet. En första förutsättning för en effekt är att individen befinner sig på en tillräckligt hög uppmärksamhetsnivå. Radion kan man ha på under det att man sysslar med något annat; många har den på, oavsett program, som en ljudkuliss i bakgrunden. Televisionen däremot binder åskådaren mycket mer i rummet, den begränsar möjligheterna till andra göromål och kräver en högre uppmärksamhetsnivå hos mottagaren. TV dominerar mera än radio.

Individens uppmärksamhetsnivå är emellertid också en funktion av andra faktorer. Sitter TV-tittaren ensam eller tillsam-

mans med några vänner? Finns det andra människor i rummet, vilka samtidigt diskuterar eller samtalar? Många andra tänkbara miljöfaktorer och störningar kan spela in när man söker få veta hur mottagaren har upplevt ett program.

I linje med frågor av detta slag ligger önskvärdheten av att veta om mottagaren var aktiv eller passiv när det gällde att välja program. Satte han eller hon först på apparaten för underhållningens skull, eller uppsökte programmet medvetet med ledning av tidningen? Man tycks vara mera benägen att söka programinslaget i radio, medan man mera "tittar på TV". Tendensen blir mera markant när man har möjlighet att fritt välja mellan TV och radio.

Över huvud taget måste man ha de sociologiska och psykologiska faktorernas betydelse klar för sig när man frågar sig hur individen reagerar inför ett programinslag. Varje individ har tendenser att på ett eller annat sätt avskärma sig från större eller mindre delar av det informationsflöde som strömmar över honom. Fastän vi i fortsättningen inte kommer att ägna oss åt dessa problem, bör man hålla i minnet att det existerar fenomen som vi vet mycket litet om. Dit hör bl.a. individens selektivitet i sin mottagning och i sin registrering av information från massmedia. Med andra ord, man tenderar att se det man vill se, att höra det man vill höra, och kanske att bli övertygad om det man vill bli övertygad om. Man har tyckt sig finna att massmedier oftare förstärker än förändrar en viss inställning.

Den mest långvariga effekten tycks uppstå när en grupp på några få personer samtidigt tittar på ett program. Om dessa sedan diskuterar det, även om det sker i all korthet, kommer själva förfarandet att liksom tvinga individen att renodla sina egna åsikter. Därmed blir minnesbilden tydligare och en eventuell effekt mera långvarig. Detta sammanhänger med vad som kallas "kritisk distans" mellan parterna: man är med större sannolikhet beredd att acceptera argument och ändra ställningstagande vid ett direkt samtal än på grund av ett meddelande via ett massmedium.

Trots dessa modifikationer behöver man inte tvivla på att TV, liksom andra massmedia, med framgång kan användas som övertalningsmedel. Men åsikterna modifieras mera än de förändras, och effekten av framgångsrik övertalning tycks avta efter hand — man tenderar att glida tillbaka till sina åsikters utgångsläge. TV kan inte frigöra sig från inflytande från andra faktorer kring individen, och alla meddelanden är underkastade lagar för hur individen tar emot och använder dem.

Forskningsfältet

I och med att kommunikationsprocessen beskrivits mot bakgrunden av den schematiska framställningen, har man också antytt vilket omfattande fält den moderna kommunikationsforskningen omfattar. Ju mer insikten om processernas komplicerade karaktär har ökat, desto starkare har det framgått att forskningen måste vara nära lierad med alla angränsande vetenskaper, främst beteendevetenskaperna.

Kommunikationsforskning är en ung vetenskap, såtillvida att den har förnyats på ett genomgripande sätt under efterkrigstiden. Detta skedde mot bakgrunden av erfarenheterna av radion som propagandainstrument och under trycket av televisionens snabba expansion. Som man kunnat vänta hade det sistnämnda mediets potentiella möjligheter nyhetens behag, samtidigt som det föranledde ny oro för den grundläggande bristen på kunskap om medierna. Helt nya forskningsmetoder har utvecklats, delvis under stark experimentlusta. Men ännu saknas t.ex. helt tillfredsställande svar på till synes enkla frågor som varför man läser tidningar, varför man ser på TV osv.

Det har inte saknats systematisk forskning kring TV — tvärtom ägnas detta medium mycket stor uppmärksamhet. Men forskningen har lett till en situation som många upplever som starkt otillfredsställande. En välkänd amerikansk sociolog har om det aktuella läget sagt att man inte bara har misslyckats med att

lämna definitiva svar på frågorna om TV, något ändå värre har skett: man har framlagt bevis som till en del stöder varje tänkbar åsikt om TV. Å ena sidan har man sagt att TV bidrar till eskapism med en orealistisk syn på livet, men å andra sidan att man genom TV lär känna livets väsentliga problem... Vad beträffar televisionens förmåga att övertyga, har man framhållit att mediet inte var så avskräckande effektivt, och trots detta rapporterat slående framgångar från exempelvis reklamkampanjer... Kulturella inslag skulle i TV endast få urvattnad effekt, men propagandainslag skulle öka i sin effektivitet...

Skall man undersöka masskommunikationsprocessen och dess effekt kan man inte förbigå den individuella processen, informationsflödet och påverkan mellan personer och inom grupper. Språkets natur och dess symboler måste man ha insikt i, och även i andra faktorer som inte alltid direkt gör sig påminda när man talar om masskommunikation. Så måste man exempelvis beakta skillnaden mellan "rationella" och "emotionella" meddelanden. De senare har uppvisat s.k. bumerangegenskaper: om man över-skrider en viss intensitetsstyrka när de avsänds (dvs. ger dem en märkbar emotionell laddning), så kan detta medföra att man i verkligheten minskar deras effekt. När det emotionella meddelandet blir för intensivt, tycks individen reagera med en försvarsmekanism. Trots att han kommer att väl minnas program och innehåll, är det mycket sannolikt att han medvetet underlåter att ändra sitt beteende i den riktning meddelandet pekat på. Där- emot har man inte kunnat finna någon acceptabel formel för exakt var denna tröskelnivå skulle ligga.

Den outhärliga bevakningen

Man torde kunna påstå att man i gemen lärt sig en viss urskiljningsförmåga när det gäller att läsa tidningar och böcker. I allmänhet accepterar man inte påståenden i dem som verkar uppseendeväckande. Erfarenhetsmässigt är man på sin vakt och söker

bekräftelser eller kontroll på andra håll i det informationsnät som omger individen i samhället.

Radio och TV bör med rätta placeras i en särskild kategori jämfört med böcker, film och press. I vårt land växer man upp med en nästan fullständig tillit till dessa medier och indirekt till den kontroll som finns över dem. Man ställer höga krav på deras kompetens när ett uttalande kommer om någon händelse eller något faktum. Förväntningarna är så entydiga att publiken ofta är ogarderad när radio och TV inte lever upp till sina normer. Man har anledning att tro att dessa massmedias auktoritativa ställning, deras förmåga att samtidigt nå så många människor, medför en speciell genomslagskraft. Publiken tenderar att kritiklöst acceptera utan att vara medveten om de möjliga källorna till fel och bias i kommunikationen. Detta gäller inte bara TV-mässiga nyheter, utan de flesta program utöver rena underhållningen. Något tillspetsat skulle man kunna uttrycka det så, att radio och TV i vårt land är "belastade" med en mycket hög källtrovärdighet.

Det torde vid denna punkt i framställningen ha framgått att Sveriges Radio inte bör uppfattas som något enhetligt begrepp. Den är inte ett homogent organ med något slags självständigt liv och tyckande. Som varje organisation består den av sina beståndsdelar. Trots att den hålls ihop av normer som uttryckts i överenskommelsen mellan staten och Sveriges Radio, skall innebörden av dessa tolkas av individer i administrativ ställning i samspel med producenter och programmän. Det är till sist individer som för kommunikationsprocessen vidare. Dessa är alla, var och en på sitt sätt, präglade av tidigare erfarenheter, aversioner och åsikter. Processen blir alltid ett samspel mellan instruktioner och personligheter.

Programbedömningen

Att mäta kvalitet

Även om man yrkar på att en viss ämnessektor skall tilldelas större anslag och mera programtid, är det för publikens vidkommande naturligtvis intressantare hur materialet behandlas kvalitativt. Skulle man på något sätt kunna systematisera olika människors synpunkter på program, så att det blev möjligt att avge ett allmänt kvalitetsomdöme om olika inslag — hur subjektivt detta än till sin natur skulle förbli?

Ett helhetsintryck av ett TV-program påverkas givetvis av många faktorer. Dålig bildkvalitet är en sådan faktor. Men den kan accepteras om det gäller ett högaktuellt direktreportage eller en film tagen under besvärliga omständigheter. En osaklig, splittrad eller ovidkommande speakertext är en faktor som verkar i negativ riktning, likaså det konventionella som blir det tråkiga. Andra negativa faktorer är undanglidande intervjuobjekt och klumpig intervjueteknik. Musik kan med lätthet göras ironiserande genom att ge associationer åt helt andra håll än bilden. Genom bildvinklar och belysning kan också en person fås att framträda i mer eller mindre gynnsam dager. Mediet är så rikt att det finns otaliga möjligheter både att lyckas och misslyckas. När man har systematiserat så många som möjligt av dessa faktorer, positiva och negativa, så kan man kanske enas om meningsfulla krav på goda program.

Till att börja med bör man enbart bedöma den produkt som visas i TV-rutan. Hela komplexet med bakomliggande faktorer som kan påverka ett meddelandes utformning lämnas tillsvidare därhän.

Vad ett meddelande — i detta fall ett program — ”egentligen” innehåller kan man bäst bedöma genom att låta en rad

människor ange hur de har reagerat på meddelandet. Avsändarens avsikt med meddelandet blir alltså av underordnad betydelse — det väsentliga är hur mottagaren uppfattar det. Man tillämpar med andra ord samma metod som reklamforskarna när de undersöker ords bibetydelse, nyanser och associationer för att få fram ord med ”positiv laddning”.

Tillvägagångssättet är rätt enkelt. Först söker man upp en rad egenskaper som förefaller relevanta i förhållande till det objekt man vill studera. Därefter sätter man upp en skala, i vårt fall femgradig, som följer en värdering från negativ (position 1) till positiv (position 5). Om det gäller ett TV-program kan en sådan uppställning exempelvis omfatta:

opartiskhet	☐	☐	☐	☐	☐
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
saklighet	☐	☐	☐	☐	☐

Markeringen 5 betyder att man anser att programmet var helt sakligt, 1 att det var påtagligt osakligt och 3 att det var behäftat med vissa osakligheter. (Värderingen av om det är ”bra” eller inte att programmet var sakligt eller osakligt är i princip en helt annan sak, som vi återkommer till.) Var värdeomdömet ”godkänt” eller ”tolerabelt” skall ligga, om man nu anser att programmet egentligen borde ha varit helt sakligt, får man diskutera sig fram till. Rent instinktivt torde nog de flesta associera markeringen 3 med betyget ”godkänt”. Om man tycker att den egenskap som skall betygsättas över huvud taget inte är relevant i det aktuella sammanhanget, kryssar man för en markering 0, vilket också kan uttolkas som ”vet ej” eller ”avstår”.

Det är tämligen lätt både att komma överens om innebörden i och att bedöma många av begreppen, som t.ex. ambitionsnivå, fullständighet och saklighet (med sina resp. motsatser: helt utan ambition osv.). I varje fall är det lätt att *tro* sig vara överens om innebörden, tills man kommer in på konkreta bedömningar av ett speciellt program eller programinslag och börjar diskutera varför man gjort den eller den bedömningen. Mycken tid måste

ägnas åt att söka dissekera och avgränsa olika begrepp, för att på så sätt nå enighet om deras innebörd, dvs. komma fram till en gemensam semantisk nivå.

Provbedömningar

Under hösten 1964 och våren 1965 inspelades en rad samhällsprogram i TV på videoband. Bland annat upptogs under en hel månad samtliga program som kunde tänkas ligga inom ramen för SNS-gruppens studier. Programmen spelades sedan vid ett lämpligt tillfälle upp för gruppens medlemmar, som då hade till uppgift att fylla i ett analyschema. Dessutom visade Sveriges Radio på begäran vissa program som ansågs vara lämpliga studieobjekt. Bland alla dessa samhällsprogram kan vi nämna några, från vilka exempel hämtats för att illustrera den efterföljande texten. Där fanns "En dag med Tore Browaldh", ett program på ca 20 minuter där några glimtar gavs från verkställande direktörens vardag i Svenska Handelsbanken. Under rubriken "I fråga satt: Massa eller turism" kom ett 15-minutersprogram om en planerad sulfatfabrik i Väröbacka på Västkusten. Till stor del baserades programmet på intervjuer med dem som var engagerade i denna intressekonflikt mellan skogsägare, fritidsplanerare och konsumenter. Vid tiden för andrakammarvalen på hösten 1964 blev Lewi Pethrus föremål för en uppmärksammas intervju av två reportrar från Sveriges Radio, ett inslag som föranledde en mindre tidningsdebatt om det berättigade i skjutjärnsjournalistik. Det bör om detta program tilläggas att det senare behandlades i radionämnden, dock utan att föranleda någon åtgärd. Av två längre program behandlade ett, "Paragrafer och människor", statens utlänningskommission. I detta tog man upp vår utlänningspolitik till diskussion mot bakgrund av några av de individuella fall som var aktuella i sammanhanget. Ett annat, "De flydde förgäves", var ett dokumentärt program kring utlämningen av baltiska flyktingar till Sovjetmyndigheterna strax efter andra världskriget.

De svårigheter som dök upp vid bedömningarna var lärorika. För det första visade det sig att en persons uppskattning av en faktor, mätt på en femgradig skala, inte var orörlig. Det intryck som först föranlett en markering av en viss position kunde vid närmare eftertanke — i synnerhet efter någon diskussion — förändras. Vilken markering var då den mest rättvisande — den spontana eller den övervägda?

För det andra fick vi många belägg för att ord inte har samma betydelse ens för deltagarna i en liten grupp med från utbildnings- och yrkessynpunkt relativt enhetlig sammansättning. Å andra sidan visade det sig att man genom att diskutera sig fram till en definition av en viss faktor kunde nå enighet om vilken innebörd man i en bestämd situation skulle tilldela den. Men även då kunde för utomstående kanske en annan definition te sig naturligare.

Man bör också nämna att det inte alltid är riktigt att jämföra markeringar för samma begrepp olika program emellan. I vissa inslag kan t.ex. en viss tendens eller subjektivitet uppfattas som ett positivt drag — under gruppens arbete framkom flera exempel som kan tolkas så — i andra fall som något negativt.

Analysschemat

Det bör än en gång framhållas att gruppens syfte var att bedöma program och programinslag, inte att registrera hur man trodde att en allmän publik hade reagerat. Schemat måste således till sin grundläggande karaktär förbli subjektivt. Det som tycktes nytt var att man strävade efter att systematisera subjektiviteten efter vissa normer. Den överensstämmelse i stort som i många avseenden visade sig föreligga mellan olika personers ifyllda analyscheman tycktes peka på att man verkligen kunde fånga och precisera vissa karaktärsdrag i TV-programmen på ett enhetligt sätt — låt vara att själva bedömningen av dessa drag kom att skilja sig åt. Även om det ibland tycktes som om det man

arbetade med inte var annat än en putsad TV-recensionsmall, kunde ju detta i och för sig kanske vara tillräckligt motiv för att fortsätta arbetet.

Så småningom hade följande begrepp utkristalliserats: *Händelseaktualitet* — *Debattaktualitet* — *Ambitionsnivå* — *Angelägenhet* — *Fullständighet* — *Tendensfrihet* — *Tendensbelastande faktorer* — *Totalbedömning*.

På grundval av dessa begrepp konstruerades ett analyschema för programbedömning. Det återges här i det skick det kan få som en fristående bedömningsmall.

Programbedömning

Markeringen skall ske från 1 till 5, där 1 avser ett lågt betyg, 3 acceptabelt och 5 högt. En kategori som inte anses relevant markeras med 0. Sätt kryss i tillämplig ruta.

1. *Händelseaktualitet*
 (0) (1) (2) (3) (4) (5)

Har programmet nyhetsvärde i journalistisk mening? Bedömningen 5 skulle kunna motsvara t.ex. en flerspaltartikel eller en förstasidesnyhet, 3 en nyhet på någon innersida och 1 att det knappt var värt en notis. Det bör med andra ord gälla att göra en nyhetsvärdering med hänsyn till det intresse som inslaget väckt, och inte bara gälla ett konstaterande av att något har hänt.

I bedömningen skall *inte* ligga att "det var bra att TV tog upp ämnet" e.d.

2. *Debattaktualitet*
 (0)

Vilken roll kan ett program antas spela i en samhällsdebatt i ämnet? Bedömningen avser alltså i vad mån TV-programmet kan förväntas initiera eller stimulera en samhällsdebatt. Kliver

TV s.a.s. rakt in i en pågående debatt utan att tillföra den något mera väsentligt markeras 3. Kommer TV "för sent" med sitt program markeras 1.

Lika litet som under Händelseaktualitet skall här ske någon värdering av själva innehållet i programmet.

3. *Ambitionsnivå*
(0)

Bedömningen avser programmets tekniska utformning, dess "TV-mässighet". Det gäller att göra en sammanfattande värdering av samspelet mellan bild, ljud och innehåll —amerateknik, bildutformning, anpassning av bild och ljud efter programinnehållet, framställningssätt — över huvud hur man anser att TV rent tekniskt har tillvaratagit sina möjligheter. Markering 1 anger att TV lyckats dåligt, 3 acceptabelt och 5 mycket bra.

Observera att man inte gör någon värdering av sakinnehåll — endast av hur detta har presenterats.

4. *Angelägenhet*
(0)

Är det värdefullt eller inte att TV har tagit upp det ämne som behandlas i programmet? Bedömningen 1 anger att "TV har tagit upp ett skenproblem" och 5 att "detta är en viktig fråga; det är mycket bra att TV tar upp sådana frågor".

Avsikten är att klargöra om man anser att TV med det aktuella programmet fyller sin uppgift att "kritiskt granska samhällsföreteelser" m.m. Hänsyn skall däremot inte tas till hur man anser att TV har lyckats med programmet som sådant; en sådan bedömning görs i stället under punkt 11.

5. *Fullständighet*
(0)

Hur fullständigt presenterar programmet sitt ämne? Man skall här bortse från själva programrubriken. Bedömningen 1 visar att man anser att relevanta fakta och åsikter — givetvis enligt vederbörande bedömares egna kunskaper osv. — har fått en mycket

ofullständig behandling. 3 anger en acceptabel och 5 en mycket bra presentation.

Hänsyn skall inte tas till de resurser som funnits tillgängliga eller utnyttjats, endast till om TV utifrån sett har behandlat och begränsat ämnet på ett tillfredsställande sätt. Vad man här vill komma åt är den brist på fullständighet som kan uppstå genom att programmet har byggts upp på ett alltför magert faktaunderlag. Man skall sträva efter ett konstaterande om fullständigheten, utan att några värderingar därom läggs in i markeringen. De brister som beror på förmenad bias, t.ex. på att producent eller medarbetare har låtit sina personliga åsikter bestämma ett visst urval av fakta, bedöms nedan.

6. *Tendensfrihet*
(0)

Rubriken avser att bereda utrymme för en markering av hur programmets "subjektivitet" resp. "objektivitet" har uppfattats, dvs. om man anser att programmet har varit tendensbelastat eller inte. Häri inbegripes vissa aspekter på partiskhet/opartiskhet genom skev tidsfördelning, förment utelämnade fakta etc. Bedömningen skall alltså ange om programmet haft en påtaglig slagsida åt något håll (1), varit något tendentiöst (3) eller varit fritt från tendensbelastande inslag (5).

Bedömningen säger ingenting om vad som ligger bakom en låg markering. Detta anges i stället av de s.k. tendensbelastande faktorerna i rutorna nedan.

Vid en bedömning 1—3 enligt punkt 6:

7. Tror Ni att programmet var avsiktligt tendensbelastat?
ja nej avstår

8. Enligt min mening tendensbelastande faktorer:

ämnesval	☐
tidsfördelning	☐
programledarens roll	☐
presentationsform	☐
partsrepresentation	☐
utelämnade/överbetonade fakta	☐

9. Tendensbelastningen anser jag gälla
politiska/ideologiska faktorer	☐
partipolitiska	☐
religiösa	☐
moraliska/etiska	☐
inslag av kommersiell reklam	☐
10. Tendensbelastningen anser jag vara till förmån för
politisk intressegrupp	☐
facklig intressegrupp	☐
annan intressegrupp	☐
11. *Totalbedömning*
- (0)

Markeringen avser att ge uttryck åt den egenvärdering av programmet man har, dvs. den skall utgöra ett uppskattningsindex för ett sammanfattande omdöme om programmet. 1 = dåligt, 5 = mycket bra.

Kommentar

Ett av de krav som man apriori tycker sig kunna ställa på ett bra samhällsprogram är "aktualitet". Komplikationer tillstöter emellertid. Skall man bara ta hänsyn till det rimliga tidsavståndet mellan händelse och rapport? Hur blir det då med jubileer och "skapade nyheter", t.ex. 20-årsminnet av den s.k. baltutlämningen? Var TV-programmet på våren 1965 om kollektivanslutningen av fackföreningar till det socialdemokratiska partiet aktuellt, och kunde det i så fall finnas något meningsfullt som kunde kallas "latent aktualitet"? Två aspekter tycktes viktigast, nämligen händelseaktualitet och debattaktualitet.

Den första bedömningsnormen, *händelseaktualitet*, kan synas enkel att tillämpa. Här dras en klar parallell till tidningarnas

sätt att behandla nyhetsmaterial. Det gäller att göra en (givetvis subjektiv) nyhetsvärdering av TV-programmet som om man vore tidningsredaktör. Häre ingår ett moment av "rimligt tidsavstånd", fastän det inte är den enda avgörande faktorn. Det gäller också att bedöma i vad mån programmet har nyhetsvärde i journalistisk mening. Det blir alltså fråga om en i hög grad subjektiv bedömning, som strängt taget endast efter närmare diskussioner kan jämföras olika personer emellan. Den andra normen, *debattaktualitet*, har tillkommit för att fånga in i vad mån TV kan sägas självständigt driva fram vissa samhällsfrågor till debatt. Detta skall ses som en motsats till att nöja sig med att i efterhand registrera den samhällsdebatt som pågår.

Några exempel:

Nio medlemmar i gruppen skulle bedöma TV-programmet om den kontroversiella sulfatfabriken som man planerade att förlägga till Väröbacka. Såväl händelseaktualitet som debattaktualitet fick toppmarkering, sju av de nio bedömarna gav markeringen 5 under bägge rubrikerna. Det sammanfallande i bedömningarna var alltså påtagligt, olika bedömare emellan.

Programmet om Handelsbanken och dess chef, "En dag med Tore Browaldh", erhöi mycket låga värderingar av händelseaktualitet och en rätt jämn spridning av markeringarna under debattaktualitet. De som ansåg att programmet hade hög debattaktualitet menade bl.a. att bankernas roll i samhället borde diskuteras mera, vilket alltså påverkade deras markeringar. De med låg markering ansåg möjligen att Tore Browaldh och Handelsbanken inte var särskilt aktuellt stoff.

Analyssammanställningen för "Paragrafer och människor" gav ett aktualitetsgenomsnitt som låg mellan de två högsta markeringarna. "De flydde förgäves", programmet om baltutlämningen 1945, markerades av nästan alla i gruppen med en nolla för händelseaktualitet. Anledningen är klar: det fanns ingen direkt dagsanknytning i programmet, som var en helt fristående sammanställning inför tjuugoårsminnet av händelsen. Programmets debattaktualitet kunde man däremot inte ena sig om. Markeringarna var spridda över samtliga positioner; två ansåg att rubriken de-

battaktualitet inte var relevant i sammanhanget och hade därför markerat nollpositionen. Fyra personer hade emellertid markerat en femma och antydde därmed dels att frågan inte var utagerad, dels att den kanske hade aktualitet inför dagens diskussioner om utlänningspolitiken. Lika belysande som en diskussion blir inom en grupp efter det att markeringarna satts, lika klart framstår det att en spridning av markeringarna över alla positioner troligtvis kan undvikas om man i förväg mera ingående definierar rubriken debattaktualitet. Denna svaghet har man alltså möjlighet att undvika ju mera samtrimmad en grupp blir i fråga om rubrikdefinitionerna. Det är detta vi menar med uttrycket att nå "en gemensam semantisk nivå". Men avsikten är aldrig att alla personers markeringar genomgående skall hamna på exakt samma position — detta vore att frammana identiska värderingar, vilket man absolut inte syftar till.

Värderingen *ambitionsnivå* kan tyckas rätt enkel. Det gäller "bara" att bedöma hur man tycker att TV har lyckats utnyttja ljud och bild för att ge programmet liv och underhållnings-, informations- eller debattvärde. Ett programs TV-mässighet är väl oftast ett resultat av gott yrkesarbete från producentens m.fl. sida, och det är detta som skall uppmärksammas. Man skall i och för sig inte ta hänsyn till faktorer som sammanhänger med frågan om TV:s resurser. Man får alltså inte bländas av den omständigheten att TV valt att satsa stora resurser på ett visst program. Det är produkten i TV-rutan som räknas. Bland de programgruppen bedömde i detta avseende kan återigen Browaldh- och sulfatfabriksprogrammen nämnas. Det senare fick högsta poäng, medan det förra höll sig mellan 3 och 4. Det omstridda programmet där två intervjuare "sköt skarpt" mot Lewi Pethrus i frågan om ev. nazistinflytande i KDS återfanns i fråga om ambitionsnivå längs hela skalan hos programbedömarna. Diskussionen om vilka faktorer man hade fixerat i sin bedömning återkommer vi till nedan.

De som exempel anförda programmen har i allmänhet ansetts vara av relativt hög *angelägenhet*. Rubriken som sådan är emellertid av särskilt intresse först när man har erhållit ett genom-

snitt från samtliga program under en längre period. Det finns för ögonblicket alltså mindre anledning att dröja vid eller i detalj gå in på dessa markeringar.

Bedömningen *fullständighet* torde inte behöva medföra alltför stora definitionssvårigheter. Avgörande blir i rätt hög grad vederbörande värderares kunskaper i ämnet i fråga. Det visade sig också att den eller de inom gruppen som råkade ha speciella kunskaper inom något område som TV tog upp i ett program hade en tendens att bedöma fullständigheten lägre än de andra. Detta är tämligen naturligt och går inte att undvika. Talet om fullständighet förlorar ju inte sin mening för det, man måste bara ha klart för sig att det är ett relativt begrepp. Det är också fråga om balansen i ett program, eftersom tidsfaktorn — den till förfogande stående programtiden — alltid är en realitet som måste tas med i beräkningarna.

Mycket god fullständighet ansåg man att programmet om sulfatfabriken uppvisade, medelmåttig eller låg däremot Lewi Pethrusintervjun. Ett exempel där värderingarna fördelade sig ytterst olika var programmet med Tore Browaldh. Några gruppmedlemmar gav programmet en mycket låg markering (de ansåg att programmet var påfallande ofullständigt), medan andra gav helt motsatta värdeomdömen. Förklaringarna tycks främst ligga i vilka krav resp. medlem ställde på programmet. Å ena sidan hävdades det att man på så begränsad tid inte kunde ge den vanliga TV-tittaren — obekant med Tore Browaldh, utan kunskaper om bankväsendet och samhällsekonomin osv. — något mer än det som presenterats. Man kan kanske tolka detta så, att programmet bedömdes vara tillfredsställande som en introduktion till banker och bankchefer. Å andra sidan hävdades det att ett program om en av näringslivets mest prominenta företrädare borde ha kunnat bjuda på väsentligt mycket mer av hans syn på t.ex. ekonomisk-politiska frågor eller om Svenska Handelsbanken och affärsbankernas roll i olika sammanhang. Ungefär en tredjedel av gruppen tycktes vackla mellan dessa båda bedömningar.

Programmet om statens utlänningskommission blev föremål för en vid spridning av markeringarna. Baltprogrammet samlade däremot markeringarna kring näst högsta positionen; oviljan att ge högsta betyget tycktes mera antyda en tveksamhet inför huruvida ett historiskt dokumentärprogram verkligen kunde vara 100-procentigt täckande än bedömarens förmåga att direkt kunna peka på förbigångna viktigare fakta.

TV-programmens *tendensfrihet* har debatterats ända sedan sändningar påbörjades. Upprörda diskussioner har ibland ägt rum i den allmänna debatten då man har ansett att politiska värderingar smugits med, men även om man menar att så verkligen har varit fallet har det varit mycket svårt att leda det i bevis. Det som en del tittare kanske velat se som utslag av dolda krafters verk bakom rutan får mycket ofta en naturlig och acceptabel förklaring när programproducenten får ge en översikt över programmets tillkomst. Och det som för några kan vara ett klart tecken på en viss åsiktsriktnings dominans inom TV-bolaget glider andra förbi utan den ringaste reaktion.

Vad tendens verkligen innebär är skiftande. Man måste göra en avvägning mellan kanske ett enda övertramp och programmet som helhet. Det primära, enades vi för vår del om, var inte nödvändigtvis att en person som släppts fram i rutan ihärdigt slog på trumman för sina personliga åsikter. Det viktiga var när det inte fanns balans i framställningen, genom brister i fråga om lika partsrepresentation, likvärdiga parter, lika tid eller lika behandling från debatt- eller programledaren. Under Tendensfrihet skapades en möjlighet att värdera programmet i dessa avseenden. Om man ger ett program en markering från 1 till 3, skall detta föranleda en förklaring genom följdmarkeringar under punkterna 7, 8, 9 och 10. Naturligtvis täcker de där angivna punkterna inte på långt när varje slag av tänkbar tendens, men vi tror att vi har fått med de mest diskussionsvärda och mest väsentliga bristfaktorerna. Förmodligen räcker det dock inte med enbart en markering vid dessa punkter — lämpligen bör man nog komplettera markeringen med en muntlig eller skriftlig precisering av

tendensmomentet i programmet för att för en utomstående person åskådliggöra exakt vad man menar.

När det gällde programmet om Tore Browaldh blev värderingarna i märkbar grad sammanfallande: fyra 1:or, fyra 2:or, en 3:a. Av diskussionerna framgick att värderingen av programmet som relativt subjektivt (tendentiöst) hängde samman med att man ansåg att det hade alltför mycket karaktär av "PR-film för Tore Browaldh och Svenska Handelsbanken". Vi jämförde sedan med det totalomdöme som avgivits om programmet. Här visade det sig att några i gruppen hade en hög egenvärdering av vad de bedömt som ett personligt grepp i utformningen av programmet, medan majoriteten hade en låg egenvärdering, dvs. man föreföll att reagera mot "PR-filmen i TV" trots att man i och för sig kunde uppskatta det informativa i programmet.

Ungefär vid samma tid sändes reportaget kring den nya massafabriken i Väröbacka. Det kan ha sitt intresse att notera att tre gruppmedlemmar värderade programmet som rätt påfallande tendentiöst/subjektivt och sex som mycket objektivt. I diskussionerna efteråt framgick det att "subjektivitetsbedömningarna" tydligen baserade sig på vissa detaljer eller nyanser i kommentarer och urval av intervjuobjekt som gått de övriga förbi. Enstaka, snabbt förbiskymtande moment kan alltså påverka helhetsintrycket rätt kraftigt för den lyhörde.

De längre programmen om utlänningskommissionen och baltutlämningen skilde sig åt med avseende på tendensfrihet. Kanske inte helt oväntat låg tyngdpunkten i markeringarna för det förra programmet på den starkt subjektiva sidan. För det senare balanserade de mellan positionerna 3 och 4 — dvs. de angav att programmet enligt bedömarnas mening var ganska objektivt. Bägge programmen erhöll hög totalbedömning. Liksom fallet var med Browaldhprogrammet skymtar här omdömet att en subjektiv prägel kan göra ett program intressantare och mer engagerande.

Sist i analys-schemat finns utrymme för ett *sammanfattande omdöme* om programmet. Det måste understrykas att denna markering till sin karaktär helt skiljer sig från de övriga. I det föregående har man varit inriktad på att differentiera omdömet om

ett program. När man nu tillåter sig en helhetsmarkering är det inte för att negera de tidigare ansträngningarna, utan för att ge relief åt dem. Markeringen av det sammanfattande omdömet blir således inte riktigt relevant förrän den avlästs mot andra markeringar. Det är meningen att det av denna jämförelse skall framgå att t.ex. en låg markering under rubriken tendensfrihet — dvs. att man ansåg att en viss grad av subjektivitet präglade programmet — kanske inte utesluter en positiv bedömning. För att ge ett exempel: antag att man utgår från att en låg markering satts under rubriken Tendensfrihet för ett visst program. Den tendensbelastning man därmed har angivit kan jämföras med markeringen under punkt 11, Totalomdömet. Har man här noterat en hög markering, ligger det nära till hands att dra slutsatsen att tendensbelastningen uppfattas positivt och därför troligtvis sammanfaller med markerarens egna värderingar. Men markeras en låg position finns två alternativ: orsaken kan vara att man reagerar mot tendensbelastningen som sådan eller att man ogillar de värderingar som utsagts eller annars framgått om programinnehållet. Detta innebär att man frångått principen om att bedöma programmet mot bakgrunden av samhällskontraktet och televisionens programregler. I stället har man hemfallit åt att markera huruvida man sympatiserar med de anförda värderingarna eller inte.

I föreliggande redogörelse måste vi nöja oss med att peka på möjligheten att arbeta fram intressanta korrelationer olika markeringar emellan. Tolkningen av dem är emellertid en komplicerad uppgift. Med schemats nuvarande utseende kan markeringarna inte säga hela sanningen. Pethrusintervjun skall få belysa detta.

Bedömningarna under rubriken Tendensfrihet blev praktiskt taget sammanfallande. Programmet uppfattades som starkt subjektivt (sex 1:or, två 2:or och en 3:a). För Totalomdöme blev markeringarna: en 0:a, två 1:or, en 2:a, två 4:or, tre 5:or. Under diskussionen efteråt framkom klart två attityder till detta programinslag. Dels kunde man notera åsikten att det var bra att Lewi Pethrus "manglades", så att intervjun blev frank och

givande. Dels fanns en reaktion mot intervjutekniken och report-rarnas strävan att ställa den utfrågade mot väggen. Även om det kunde förhålla sig så att bedömarna inte alls sympatiserade med Lewi Pethrus i och för sig, vände man sig alltså mot att programbolagets tjänstemän använde en relativt frän intervjuteknik.

Ytterligare ett exempel kan anföras från ett inslag i Fokus den 19 februari 1965 i den då aktuella abortdebatten. Programmet fick toppmarkeringar överallt utom beträffande fullständighet (tyngdpunkten låg här kring position 3) och tendensfrihet. Alla bedömde det som i högsta grad tendentiöst, till förmån för en liberalare lagstiftning. Alla i gruppen visade sig emellertid också vara eniga om, trots att programmet visade en utpräglad strävan att vara normbildande, att i sina totalbedömningar markera position 5. Här ligger det mycket nära till hands att dra den senare bekräftade slutsatsen att medlemmarna i gruppen starkt sympatiserade med TV:s strävan (eller rättare med resp. reporters strävan) att vara opinionsbildande på detta område. *Personliga, mer eller mindre medvetna värderingar av televisionen som massmedium färgar alltså programvärderingen.*

Målsättningen med analys-schemat hade varit att finna en mall som skulle särskilja de viktigaste av de faktorer som vanligtvis ingår i ett generellt omdöme om ett TV-program. Det stod från början klart att man härvid måste ta hänsyn till det subjektiva momentet. Allteftersom arbetet fortgick bekräftades det att man snarare måste inrikta sig på att systematisera subjektiviteten än på att göra sig fri från den.

Den version som så småningom framkom var alltså avsedd för samhällsprogrammen i TV; avsikten var att granska hur man inom en mindre grupp uppfattade att samhällsproblemen behandlades i och av TV. Som förut antytts började vi med att utforma analys-schemat med normerna i samhällskontraktet som grund. Emellertid befanns dessa vara ännu mer svårdefinierade än de kriterier vi till slut bestämde oss för. Dessa kriterier är i sin tur bara ett urval bland många möjliga. Huvudfrågan i det senare skedet blev att söka se till att endast de mest centrala upp-

togs på schemat. Men trots att även dessa kriterier uppvisar definitionssvagheter, är det kanske en väg att arbeta vidare på. Framför allt kan själva tillvägagångssättet leda till en mera nyanterad kritik av TV-programmen. Varje program som visas bör uppfattas som en individuell produkt, vilken i sin slutliga utformning är betingad av en rad faktorer — själva ämnet som behandlas, den som i sista hand tillverkar och utformar programmet osv. Som förut nämnts är möjligheterna att variera programutformningen med hänsyn till mediet vidsträckta. Likväl har den kritik som riktats mot TV-program ofta varit meningslös för programproducenten, eftersom den har inskränkt sig till att utan närmare precisering avfärda programmet som otillfredsställande eller dåligt. Härigenom har särskilt tidningarnas dagsbevakning ibland tyckts egendomligt okomplicerad.

Faran med en överförenklad kritik är att slutomdömen kan baseras på högst perifera anmärkningar, medan verkligt centrala problem förbigås. Det är dessa som analys-schemat har sökt fixera för att låta dem ligga till grund för konstruktiva diskussioner om TV mot bakgrunden av samhällskontraktet. Bevakningen av TV måste förbättras och differentieras om TV själv skall kunna fylla sin roll att självständigt och kritiskt granska samhällsföreteelser.

Radionämnden

Verksamheten 1963—1964

Det material som utgjort underlaget för denna översikt har varit nämndens protokoll och årsberättelse samt skrivelser och anmälningar som inkommit till nämnden under 1963 och 1964. Inom nämnden skiljer man på *skrivelser* och *anmälningar*. De förra för fram generella frågor och principer till diskussion eller eventuellt endast "för nämndens kännedom". De senare är mera preciserade och riktar sig mot någon viss programpunkt eller mot något bestämt inslag. Ur behandlingssynpunkt är de likvärdiga, varje ärende som skriftligen inkommer skall tas upp av nämnden. I redovisningen nedan har anmälningar och skrivelser skiljts åt. Detta har medfört, att de enstaka fall, där såväl skrivelse som anmälan rörande samma program förelegat, har redovisats på var sitt ställe. Om flera skrivelser inkommit i samma ärende, dvs. riktats mot samma program, redovisas i översikt 1 endast den skrivelse som första gången anhängiggjorde ärendet, den s.k. initialskrivelsen.

Under 1963 mottog radionämnden 58 skrivelser eller anmälningar från allmänheten. 41 av dessa tycks ha kommit från enskilda personer; 33 hade undertecknats av en eller flera män, 8 av kvinnor. 20 kom från organisationer och företag. Fördelningen var 24 anmälningar och 34 skrivelser.

Under 1964 var siffrorna för inkomna brev 47, 38 från enskilda, 9 från organisationer och företag. Fördelningen var 39 anmälningar och 8 skrivelser.

Ett enda programinslag kan naturligtvis föranleda flera skrivelser eller anmälningar. Under 1963 noteras att ett inslag förorsakade 13 skrivelser till nämnden. I detta fall gällde det en förhandsuppgift i pressen att radionämnden skulle behandla en be-

gäran att överse sändningstiden för religiösa program. I övrigt föranledde ett "Pressfönster" i TV, som tog upp vissa tidningars ekonomiska ställning, 1 skrivelse och 4 anmälningar (varav alltså tre, som framgår i översikt 2, redovisas inom parentes); därutöver gav två radioprogram upphov till 1 resp. 3 följdskrivelser. Rent allmänt kan man för dessa ärenden säga att det tycks föreligga god spridning med hänsyn till ursprungsort.

ÖVERSIKT 1

Initialärenden under 1963 och 1964

	1963				1964			
	Radio	TV	Båda	S:a	Radio	TV	Båda	S:a
Antal anmälningar	6	15	1	22	6	14	1	21
Antal skrivelser	4	9	5	18	3	2	3	8
Summa	10	24	6	40	9	16	4	29

Under 1964 var antalet anhängiggjorda initialärenden 27. (Slutsumman 29 erhålles genom att 2 av de nedan nämnda principdiskussionerna väcktes av nämndledamöter i skriftlig form.) Därtill kommer fyra stycken principdiskussioner inom nämnden, om regler för politiska program, för program med våldsscener, för förhyrning av filmklipp samt för sändning av boxningsprogram. Av de 27 undertecknades 18 av en eller flera män, endast 4 av kvinnor, och 8 av företag eller organisationer. Det framgår rätt klart, att vissa enskilda egentligen representerar intressegrupper. Efter ett program i P2 om Mary Baker Eddy och Christian Science ("Helgon eller Humbug...") inkom inte mindre än 19 skrivelser som stödde den första anmälan.

Materialet kan också indelas med avseende på den åberopade anledningen till en framställan. Man kan skilja på två huvudavdelningar, önskemål och klagomål. Den sistnämnda har uppdelats i underavdelningar.

Vidare kan man skilja på den skrivelse, som först inkommer i ett ärende och därmed anhängiggör detta hos nämnden. Denna skrivelse har här kallats initialskrivelse (I). De som anländer

efter denna i samma ärende, kallas dubbleringsskrivelser (D). En nedan inte redovisad restpost utgör för år 1964 fyra principdebatter inom nämnden.

ÖVERSIKT 2

Initialskrivelser och dubbleringsskrivelser

	1963			1964		
	I	D	S:a	I	D	S:a
A. Önskemål	3	11	14	1		1
B. Klagomål						
Orsak :						
Ideella skäl	13		13	12	1	13
Bristande objektivitet	11	4	15	9	19	28
Intervjuteknik	8	3	11	3		3
Övrigt	5		5	2		2
Summa	40		58	27		47

Rent allmänt framgår att det inte är många program som föranlett flera skrivelser. Såväl siffran 11 som siffrorna 19 och 3 hänför sig till ett ärende var, siffran 4 däremot till 1 dubbleringsskrivelse i ett visst ärende och 3 i ett annat.

Med klagomål av ideella skäl menas sådana klagomål som grundar sig på avsändarens uppfattning att programinslaget varit nedrivande för moraliska och etiska värden, att det har varit sedlighetssårande, att svordomar eller starka drycker varit med, eller att programinslaget på något sätt varit kränkande för enskild.

Bristande objektivitet bör utläsas påstådd bristande objektivitet, och inkluderar även bristande partsrepresentation. Likaledes kan man ha ansett att inslaget i något avseende varit ovederhäftigt eller att någon viss part gynnats av inslaget.

Intervjuteknik anger att anmälan grundats på vad man ansett vara provokativ, ansvarslös, obalanserad eller hänsynslös journalistik. Detta omfattar alltså avarter av den s.k. skjutjärnsjournalistiken med avseende på reportageteknik, ibland med åtföljande påstådd skandalisering av den intervjuade.

De få ärenden som faller under "övrigt" omfattar påpekanden föranledda av tekniska moment i sändningarna, felaktiga data

(t.ex. historiska uppgifter) osv. Ett ärende, väckt inom nämnden, gällde en politisk förhandskommuniké som släppts ut för tidigt, ett annat en TV-film som i efterhand utnyttjats i reklamsyfte.

Skrivelserna till radionämnden rörande TV-program

Gruppen *önskemål* om vissa slags program eller programinslag dominerades under 1963 av pläderingar för flera religiösa inslag i radions och TV:s program. Det som föranledde flertalet av dessa skrivelser var att dagspressen i januari omtalade att en ledamot av nämnden, rektor Paul Lindblom, Lund, riktat en begäran till radionämnden att ägna en principdebatt åt livsåskådningsprogrammen i radio och televisionen. Rektor Lindblom anknöt till vissa tidningsartiklar och önskade att nämnden skulle uppmärksamma en påtryckningsgrupp — de kristna — mot vilken ingen organiserad motvikt fanns. "Sveriges Radio, på grund av regeln om opartiskhet, bör icke ta någon egen ställning vare sig till olika kyrkor eller samfund eller till religiösa riktningar", för att illustrera med ett citat från skrivelsen. På många håll uppfattades detta som en framstöt mot religiösa program. Utan att någon inbördes samordning kan inläsas i breven, inkom 12 skrivelser från religionsvänligt håll.

När nämnden diskuterat frågan gjorde man följande uttalande: "Radionämnden uttalar att livsåskådningsprogrammen i radio och TV, utan att därför begränsa den nuvarande omfattningen av de religiösa programmen, bör så allsidigt som möjligt, och i ökad utsträckning, belysa skilda uppfattningar och åskådningar". Om påtryckningsgruppens existens och verksamhet sade man intet.

Centerns kvinnoförbund önskade, med program av "nedrivande karaktär" i minnet, barnprogram med religiöst innehåll. 1964 års önskemål gällde mera dragspelsmusik.

Klagomål på *ideella* grunder omfattar motiveringar som t.ex. att programinslaget varit sedlighetssårande eller kränkande. Av de skrivelser som ingivits 1963 berörde 7 TV. 3 föranleddes av TV-pjäser. Nämndens vice ordförande, fru G. Järhult, önskade diskutera Forsbergs "Lyckan kommer". De två andra berörde Höijers "Isak Juntti hade många söner"; författaren till en av dem hade blivit djupt sårad av vad som uppfattats som gudshädelse, den andra tog fasta på svordomarna och spritförtäringen kontra uppfostringsansvaret. Den förstnämnda anmälningen från fru Järhult tycks så småningom ha avförts från diskussion. Till detta bör tilläggas att Sveriges Radio på grund av den upprörda debatt som fördes kring programmet, inställde den första reprissändningen av teaterstycket.

Om Höijers pjäs sade nämnden: "Sveriges Radio har bedömt Björn-Erik Höijers pjäs ha sådana litterära kvalifikationer att den borde framföras i TV. Radionämnden har ingen anledning att ifrågasätta denna uppfattning och uttalar ingen anmärkning mot programmet." Fru Järhult reserverade sig emedan vissa avsnitt syntys kränkande för den religiösa känslan. Men det var inte frågan om censur av en konstnär . . . "En sådan restriktion kan inte ens anses önskvärd ur kristet-ideell synpunkt, så länge det inte kan påvisas, att företaget generellt brister i allsidighet beträffande urvalet av litterära verk och gör sig skyldigt till avsiktlig åsiktsförföljelse." Ytterligare en ledamot anslöt sig till denna skrivning.

Kristet Samhällsansvar konstaterade i april och maj att ökade anslag hade äskats för en undersökning av förhållandet barn—TV. Det som påkallade detta var visningen av vissa deckar- och västernserier med alltför framträdande våldsmentalitet. "Jämte filmer, som kunna befaras främja våldsmentalitet, må i detta sammanhang erinras om programinslag, som kunna befaras gynna en ur samhällsmoralens synpunkt icke önskvärd inställning till sexuallivet." KSA avslutade med att det var angelägnare att anslag gavs till undersökning av det inflytande som vålds- och sexinslag i TV utövar på människor av olika åldrar och typer. Brevet var undertecknat av biskop Sven Danell och Lewi Pethrus. Alingsås Vita Bandsförening uppehöll sig vid underhållningsprogram av nedrivande karaktär, med inslag av sprit- och tobaksmissbruk, svordomar, slipprigt tal och dåliga skämt. "Vi finner detta i hög grad ovärdigt vårt svenska folk och anhåller om långt strängare censur över dylika program." Ytterligare två brev var inne på samma tema, det ena med ett önskemål om att för barnens skull få slippa hemska detaljskildringar av brottsliga gärningar i radions dagsnyheter. Radionämnden lade Vita Bandsföreningens skrivelse till handlingarna med avsikt att aktualisera den i samband med någon allmän debatt i ämnet. Avsändarna av de övriga breven antingen erhöll exemplar av Sveriges Radios publiceringsregler, eller överlämnades breven till Sveriges Radio, utan något uttalande från nämnden.

Ett maranataprogram betecknades i en skrivelse som ett inhumant programexperiment med människor i själanöd eller djup extas, kränkande för den enskilde som omedvetet utsattes för TV-kameror. Nämnden konstaterade bl.a., efter att ha hört sig för med Sveriges Radios kommitté för publiceringsregler, att överträdelse av rättsliga bestämmelser inte skett, och att illustrationerna i programmet inte heller stred mot dessa regler. "Radionämnden uttalar inte någon anmärkning mot programmet, men anser sig dock böra rekommendera Sveriges Radio, att med hänsyn till enskilda människors integritet, iaktta största försiktighet vid exemplifiering i program av denna karaktär."

Filmkrönikan ansågs i ett fall klart sedlighetssårande genom att den hade ett avsnitt som kunde tolkas till förmån för "första-kvälls-kärlek"

eller "vänskapskärlek". Arbetsutskottet föreslog nämnden att behandla ärendet i sammanhang med en kommande debatt inom nämnden om filmprogram, filmkrönikor etc.

Radionämnden fick i november behandla en skrivelse från Högerens Ungdomsförbund i Göteborg: "Under senare år har kunnat konstateras en ständigt ökande politisering av program av skilda slag i radio och TV — en politisering som uteslutande, direkt eller indirekt kommer regeringspartiet och de närstående organisationerna till godo. Detta, som det framstår i system satta maktmissbruk har också kunnat fastställas i nyligen genomförda undersökningar. Ungsvenska förbundet ser denna utveckling som verkligt allvarlig och en fara för demokratin". Förbundet hemställde att objektiviteten skulle upprätthållas så att Sveriges Radio inte missbrukade den monopolställning som den olyckligtvis innehade. Nämndens sekreterare begärde en precisering av vilka program anmälan avsåg. I avvaktan på svaret bordlades frågan och återupptogs inte under 1963 eller 1964.

Ett inslag i TV:s "Segment" föranledde en anmälan mot en scen där en vänlig polis tröstade en fyllerist, som slagit sönder sin butelj, genom att bjuda ur egen plunta. Tjänstefel och uppmaning till straffbar handling, ansåg anmälaren. Radionämnden fann att anmälaren missuppfattat det uppenbart parodiska filminslaget och uttalade ingen anmärkning mot programmet.

Överhuvudtaget vållade de s.k. TV-skäggens program kring årsskiftet 63/64 förvånansvärt få inlägg. Den allmänna debattens tittarstorm föranledde endast två skrivelser till nämnden utöver ovan refererade "Segment". Denna avvisade bägge med motivering i likhet med ovan att innehållet rörde sig kring samhällskritik i humorns, satirens och parodins form.

Generellt lade nämnden alla opreciserade negativa omdömen om program till handlingarna utan åtgärd. Sådana brev kunde påtala förtäring av alkoholhaltiga drycker och svordomar i olika program. Andra brev kunde mana till större återhållsamhet beträffande olämpligt nyhetsmaterial, i ett fall "detaljreferat av tjuvnads- och våldsbrott". Nämndens svar blev en hänvisning till "p.m. för redigering av nyhetssändningar" som upprättats inom Sveriges Radio. Av allmän karaktär är också ett brev från ett socialdemokratiskt ungdomsdistrikt, vari man påpekar det olämpliga i propagandafraser i radio och TV. Här var det frågan om västsidas propaganda i form av termer som "den fria världen", vilken inkluderar många diktaturer, etc. Ombedd av nämnden att uttala sig i frågan, skrev en av Sveriges Radios programdirektörer ett yttrande som avslutades med följande: "...en radiolyssnare visar sig ofta benägen att uppfatta omdömen som han delar som objektiva, avvikande omdömen däremot som subjektiva." Ingen anmärkning från nämnden.

Aktuellt visade ett pågående arbete med omläggning av plåtbeklädnaden uppe på Klara kyrka. Några arbetare råkade uppträda utan reglementerad skyddsutrustning, och byggnadsindustrins skyddskommitté i Göteborg protesterade med hänsyn till arbetarskyddspropagandan. Ingen anmärkning av radionämnden, inte heller mot ett satiriskt underhållningsprogram litet senare där firmanamnet "Algots" hade utnyttjats. Av annan karaktär är en anmärkning mot att Aktuellt inte gått tillväga med tillbörlig varsamhet vid namnförmedlingen efter flygolyckan i Ängelholm. Sedan omständigheterna kring sändningen i detalj klarlagts fann radionämnden inte att den hade anledning att pricka programmet.

Om nämnden i regel var mycket ovillig att reagera på "ideella" ärenden, så tycks den ha varit desto noggrannare där föregivet partiska inslag förekommit. Med *partiskhet* förstås ett förment selektivt urval av agerande i TV-rutan, ett avsteg från principen om lika partsrepresentation inför ett ämne, eller förmedling av ett inslag som gynnar eller missgynnar någon part och som därmed blir tendentiöst.

Två skrivelser från samma person berörde partsrepresentationen i en sexualdebatt i TV. Nämnden tyckte uppenbarligen att eftersom deltagarantalet i debatten var begränsat så förelåg en svårighet att svara för lika partsrepresentation, vad nu det i detta sammanhang kunde betyda. Ingen åtgärd.

Radiochefen fick ett skarpt brev från en firma Public Relations AB, vilken påpekade att motorsporten i Sportspegeln i TV hade lidit av skev bevakning. TV:s motorsportredaktör, Sigward Andersson, var också PR-man för Volkswagen hos Scania-Vabis, och avsändaren menade att de lopp som VW vunnit beaktats, men inte andra. Brevet överlämnades till radionämnden för "delgivning", varefter ingenting tycks ha gjorts åt det från nämndens håll.

Rektor Paul Lindblom ville att radionämnden skulle ta ställning till TV:s presentation av Stora Sköndals sociala utbildning. Riksdagens kamrar hade stannat vid olika beslut i frågan. Den 28 maj avgjordes den. Men den 27 hade TV:s Aktuellt haft ett ensidigt och missvisande reportage av riksdagsdebatterna. I reportaget fick förslaget för anslag en positiv behandling och motståndarnas synpunkter redovisades knapphändig och på ett skevt sätt. Nämnden uttalade sedermera, att när Sveriges Radio presenterar en fråga av så kontroversiell natur och så stor principiell betydelse, borde ett bättre sakligt underlag föreligga.

"Våra stackars fötter" blev under en TV-kvart alltför ytligt behandlade, ansåg en läkare. Facksynpunkter hade kommit bort. Radionämndens arbetsutskott gjorde en undersökning, och översände utan eget yttrande materialet — producentens och chefens för TV:s nyhetsredaktion förklaringar — till anmälaren.

TV-Aktuellt hade i ett annat fall presenterat en försäkringsnyhet, menade man, men en motiverad anmälning mot inslaget kom där det påpekades att det bara hade varit reklam för försäkringsbranschen. Aktuellt-redaktionen hade emellertid i sitt uttalande till nämnden sagt sig ha bedömt inslaget som en teknisk nyhet. Nämnden konstaterade detta och riktade således ingen anmärkning mot programmet.

I Horisont visades vid ett tillfälle en annons för Hermods. NKI reagerade starkt eftersom det bara fanns två dominerande korrespondensundervisningsföretag i landet, och menade att en beklaglig rubbning av marknadsbalansen skett. I ett yttrande från producenten meddelades att inslaget illustrerat att de abiturienter som skrev höstens studentstil i engelska i huvudsak hade möjlighet att ta del av denna stil tidigare via Hermods. Arbetsutskottet föreslog nämnden att producentens förklaring skulle översändas till anmälaren och att inte rikta någon anmärkning mot programmet.

En enda gång under året kom problemet med de politiska partiernas representation upp inför nämnden. En av Byggnadsarbetarförbundets avdelningar reagerade mot pressuppgifter att C. H. Hermansson avstängts från deltagande i "Nya kammaren" i TV. Politisk diskriminering — ansåg radionämnden att detta var i överensstämmelse med vad som hade stadgats om opartiskhet? Ivar Ivre klargjorde situationen i en utförlig och intressant PM om partiernas deltagande i TV-program, med särskild hänsyn till kommunisternas ställning. I detta fall hade riksdagsman Hermansson före programmet accepterat en lösning som innebar att han inte skulle delta i samtliga program i serien. Arbetsutskottets anteckning i protokollet blev enkel. Med hänsyn till att den i anmälan avsedda händelsen inte inträffat, fann AU ingen anledning att upptaga anmälan till behandling.

Ett program om "Stängningsdags och öppettider" kan på sitt sätt tjänstgöra som ett typexempel på hur nämnden kan arbeta. Dess ledamot hr Stenberg hade från annat håll erfarit att programmet var tendentiöst, varför han bad att få det uppspelat för nämnden. Det rörde sig om förment bristande objektivitet i ett marknadsprogram, där de stora varuhusen gynnades i de uttalanden som gjordes, med åsidosättande av de självvägande detaljisterna. Arbetsutskottet splittrades, men föreslog 3—2 att ingen anmärkning skulle ske. Radionämnden följde detta förslag med röstsiffrorna 8—7 mot en reservation där man föreslog ett beklagande av exemplifieringen i programmet. En tillfällighet gjorde att nämnden tog upp ärendet, en tillfällighet att inget uttalande gjordes.

Ett märkligt prov på hur olika människor uppfattar latent känsloladdade program blev en Aktuellt-intervju med rådmän Ljungström om KDS och nazismen. Ärekränkning, menade en utomstående anmälare. Tvärtom,

mycket nyanserat, ansåg Sveriges Radio, och fick därvid stöd från Ljungströms anhöriga. Således ingen åtgärd.

TV:s *intervjuteknik* var under debatt vid denna tid, fast det är ganska märkligt att det är i mycket få fall som flera anmälningar från *olika* håll inkommer om ett inslag med förment olämplig utformning.

Fem anmälningar inkom dock emot Pressfönstrets behandling av A-pressen i början av året. En intervjuare sade sig ha hört att Smålands Folkblad, Västgöta-Demokraten och Nyheterna var nedläggningshotade liksom Kuriren i Uddevalla. Och hur stod det till med Ny Tids ekonomi? — I detta fall menade man att själva frågorna var tillräckliga för att skada företagen. En av anmälnarna, Socialdemokratiska pressföreningen "som även i andra sammanhang lagt märke till egendomligheter i Sveriges Radios kontakter med olika grupper av tidningar", hemställde om radionämndens granskning och om åtgärder för att förhindra ett återuppre-pande av sådana övertramp. Med en utförlig motivering från radionämnden uttalades, att programmet brutit mot god publicistisk sed, samt att det inte stått i överensstämmelse med de krav på saklighet och objektivitet, som bör ställas på program i radio och TV.

En anmälan mot en förmenad hurtfrisk verklighetsförfalskning av sjuk-sköterskebristen avskrevs av nämnden; likaså, "på grund av särskilda om-ständigheter" som inte närmare redovisas i protokollet, en anmälan mot ett reportage i TV-aktuellt i samband med ett flickmord.

En enligt avsändaren mycket motiverad anmälan mot Aktuellt skedde i samband med ett reportage byggt på en anklagelse mot en pastor i Karlstad om vräkning av en vaktmästare. Nämnden uttalade att en rättvis bild av läget ej givits, och att snabbheten i rapportering inte fick köpas på bekostnad av korrektheten.

"Vår bostadssituation" väckte uppseende i TV. Efter första programmet om bl.a. lägenhetsförmedlare anmälde en hr Kellerman reportrar för kränkning av enskild rätt, ärekränkning och hemfridsbrott när de skulle göra en filmupptagning. Radionämnden fann inte att den kunde ta upp de juridiska spörsmålen, utan överlämnade ärendet till radiochefen för eventuell intern erinran utan eget uttalande.

"Övrigt" har mestadels kuriosaintresse. Den politiska förhandskommunikén gällde Centerns då inte helt färdigställda kommuniké i författningsfrågan. Man gjorde uttalandet, att nyhetsförmedlingen mellan reportrar och partikanslier måste bygga på ömsesidigt förtroende, och man måste vinnlägga sig om korrekt behandling av förhandsutlämnat material.

De fyra principdebatterna inom radionämnden gällde för det första principerna för sändning av boxningsprogram, en fråga väckt av fru Järhult. På förfrågan meddelade radiochefen följande: "Radioledningen intar en restriktiv inställning till boxning i jämförelse med annan idrott. Så länge som riksdagen varje år tar ställning för boxningsanslag kan Sveriges

Radio inte intaga en annan från riksdagen avvikande mening." Därmed dog den debatten ut.

Det andra gällde rektor Lindbloms förfrågan om avtalet mellan Sveriges Radio och filmbranschen angående förhyrning av filmklipp. Frågan förandleddes av att en tjänsteman på Sveriges Radio låtit förstå att detta skedde på villkor att TV inte gav några negativa recensioner. Nämnden har här om gjort ett uttalande att reglerna för presentation och bedömning av film bör revideras, och att film bör behandlas såsom andra kulturföreteelser. De två andra principdiskussionerna rör reglerna för politiska program och regler för våldsscener i TV, och var då ännu inte avslutade.

Bilagor

Bolagsordning för Sveriges Radio Aktiebolag

antagen på ordinarie bolagsstämma den 20 maj 1947 och extra bolagsstämmor den 5 juni 1947, den 12 september 1957, den 8 mars 1960 samt på ordinarie bolagsstämma den 15 oktober 1964 och extra bolagsstämma den 14 januari 1965.

§ 1

Detta bolag, vars firma är Sveriges Radio Aktiebolag, är grundat på aktier enligt bestämmelserna i lagen om aktiebolag den 12 augusti 1910.

§ 2

Bolagets verksamhet har till föremål idkandet av rundradioverksamhet (Ijudradio och television) jämte annan därmed förenlig verksamhet.

§ 3

Bolagets styrelse har sitt säte i Stockholm.

§ 4

Bolagets aktiekapital skall utgöra minst Enmillionåttiotusen (1 080 000) kronor och högst Tremillionertvåhundrafyrtiotusen (3 240 000) kronor.

§ 5

Aktie skall lyda på Etthundra (100) kronor. Aktiebrevens skola ställas till viss man. Med varje aktiebrev skola följa vinstutdelningskuponger för tio år, varje å ett års utdelning, jämte talong. Efter dessa kupongers inlösen utgivas, mot avlämnande av talongen, behörigen kvitterad, nya kuponger till samma antal, och förfäres på samma sätt allt framgent.

§ 6

Alla aktier medföra samma rätt till andel i bolagets tillgångar och vinst.

§ 7

Har annorledes än genom giftorätt, arv eller testamente aktie övergått till person, som icke förut är aktieägare i bolaget, skall aktien ofördröjligen hembjudas förutvarande aktieägare till inlösen genom skriftlig an-

målan hos bolagets styrelse. Åtkomsten av aktien skall därvid styrkas, samt, där äganderätten övergått genom köp, uppgift lämnas om den be-
tingade köpesumman.

När aktie sålunda till inlösen hembjudits, skall styrelsen därom under-
rätta bolagets aktieägare på sätt som om meddelande till aktieägarna är
föreskrivet, med anmodan till den, som önskar begagna sig av lösnings-
rätten, att skriftligen anmäla sig hos styrelsen inom fjorton dagar därefter.
Anmäla sig flera, skall företrädesrätten dem emellan bestämmas genom
lottning, verkställd av notarius publicus, dock att, därest samtidigt flera
aktier hembjudits, aktierna först, så långt ske kan, skola jämt fördelas
bland dem, som vilja lösa.

Därest överenskommelse ej kan träffas om lösens belopp, skall detta
belopp, motsvarande akties verkliga värde, dock högst dess nominella
värde, bestämmas av tre skiljemän enligt gällande lag om skiljemän.

Därest ej inom stadgad tid någon anmäler sig vilja lösa hembjuden
aktie, eller, sedan lösenbeloppet å dylik aktie i behörig ordning fastställts,
aktien ej inom fjorton dagar därefter inlöses, äger den, som hembudet
gjort, att bliva för aktien registrerad.

§ 8

Av bolagets aktier må allenast viss del, vid varje tid mindre än en femte-
del, genom teckning eller överlåtelse förvärfvas av utländsk medborgare,
samfällighet eller stiftelse, av svenskt handelsbolag, vari finnes utländsk
bolagsman, av svensk ekonomisk förening, av svenskt aktiebolag, vars
aktiebrev må ställas till innehavaren, eller av annat svenskt aktiebolag i
vars bolagsordning ej intagits förbehåll varom förmäles i 2 § 2 stycket
av lagen den 30 maj 1916 om vissa inskränkningar i rätten att förvärva
fast egendom eller gruva eller aktier i vissa bolag; dock att utan hinder
av det nu gjorda förbehållet aktier må förvärfvas av svenskt bolag eller
svensk förening, som avses i 18 § av berörda lag.

§ 9

Bolagets styrelse skall bestå av ordförande och tio övriga ordinarie leda-
möter jämte tio suppleanter för de sistnämnda. Ledamöterna och supp-
leanterna skola representera kulturella och samhällseliga intressen samt
administrativ, ekonomisk och teknisk sakkunskap.

Styrelsens ordförande utses av Kungl. Maj:t. Av styrelsens övriga ordi-
narie ledamöter samt suppleanter äger Kungl. Maj:t utse halva antalet
och bolagsstämma välja halva antalet, skolande de av bolagsstämma valda
utses för tiden intill dess nästa ordinarie bolagsstämma hållits och de av
Kungl. Maj:t utsedda förordnas på enahanda tid.

Styrelsen är beslutför, när de vid sammanträdet tillstädesvarandes antal
överstiger hälften av hela antalet styrelseledamöter.

Styrelsen må för vissa ärendens handläggning utse ett förvaltningsutskott. Detta skall, fränsett ordförande, bestå av lika antal av de av Kungl. Maj:t utsedda och de av bolagsstämma valda styrelseledamöterna.

Styrelsen utser utom eller inom sig en verkställande direktör. Med denna tjänst får ej utan styrelsens medgivande förenas annan befattning eller uppdrag, därför arvode utgår.

Styrelsen sammanträder på kallelse av ordföranden eller verkställande direktören.

Styrelsens ledamöter och suppleanter åtnjuta för sin förvaltning arvoden, vilka bestämmas av bolagsstämma.

§ 10

Bolagets firma tecknas av den eller dem, inom eller utom styrelsen, som styrelsen därtill utser.

§ 11

Granskningen av styrelsens och verkställande direktörens förvaltning och bolagets räkenskaper skall verkställas av tre revisorer, för vilka lika antal suppleanter skall finnas. Av dessa äger Kungl. Maj:t utse två revisorer jämte två suppleanter för dem, medan den tredje jämte suppleant för honom väljes å ordinarie bolagsstämma.

Revisorerna jämte deras suppleanter utses för tiden intill dess nästa ordinarie bolagsstämma hållits.

§ 12

Bolagets räkenskaper skola den 30 juni varje år i fullständigt bokslut sammanföras.

§ 13

Ordinarie bolagsstämma skall hållas i Stockholm en gång årligen i november eller december månad. Därvid skola följande ärenden förekomma:

1. val av ordförande;
2. upprättande och godkännande av röstlängd;
3. val av en eller två justeringsmän;
4. fråga huruvida stämman blivit behörigen sammankallad;
5. föredragning av förvaltningsberättelsen, balansräkningen, vinst- och förlusträkningen samt fråga om balansräkningens fastställande;
6. fråga om ansvarsfrihet åt styrelseledamöterna och verkställande direktören;
7. beslut angående bolagets vinst eller förlust enligt den fastställda balansräkningen;
8. fastställande av styrelse- och revisorsarvoden;

9. val av styrelseledamöter, styrelsesuppleanter, revisor och revisorsuppleant;
10. övriga ärenden, som i behörig ordning hänskjutits till stämman.

§ 14

Vid bolagsstämma må ej någon, vare sig för egna eller för andras aktier, rösta för mer än 1/10 av antalet vid stämman företrädda aktier.

§ 15

Av till utdelning tillgängliga vinstmedel må årligen till aktieägarna utdelas högst fem procent av aktiebeloppet; dock må aktieägare, därest under ett eller flera år ovan angivna högsta tillåtna utdelning ej kunnat lämnas, av senare års utdelningsbara vinst bekomma, vad däri brustit.

§ 16

Vid bolagets upplösning skall, sedan bolagets skulder guldits och aktieägare tillgodoförts inbetalat aktiekapital jämte fem procents utdelning på sätt i 15 § sägs, återstoden tillfalla Kungl. Maj:t.

§ 17

Bolagsstämma öppnas av styrelsens ordförande eller, vid förfall för honom av annan ledamot av styrelsen, varefter närvarande röstberättigade välja ordförande vid stämman.

Omröstning vid stämman sker öppet, dock att, därest sluten omröstning påkallas av någon aktieägare, omröstningen skall ske på dylikt sätt.

§ 18

Kallelse till bolagsstämma ävensom andra meddelanden till aktieägarna skola ske medelst brev i rekommenderad försändelse, kallelse till bolagsstämma senast två veckor före stämman.

§ 19

Denna bolagsordning må ej ändras utan Kungl. Maj:ts samtycke.

Överenskommelse mellan svenska staten och Sveriges Radio Aktiebolag angående rundradions programverksamhet

Mellan svenska staten och Sveriges Radio aktiebolag har träffats följande överenskommelse.

§ 1

Mom. 1. Bolaget skall handhava rundradions programverksamhet, varmed förstås produktion av program för ljudradio och television.

Rundradioverksamheten i övrigt, omfattande distribution av programmen, avstörningsverksamhet samt uppbörd av de avgifter, som innehavare av mottagningsapparater ha att erlægga, skall, i den mån Kungl. Maj:t ej annat föreskriver, handhas av televerket.

Mom. 2. I fråga om uppdelning och samordning mellan televerket och bolaget av den tekniska rundradioverksamheten skola gälla de särskilda bestämmelser, som Kungl. Maj:t i samråd med bolaget meddelar.

Mom. 3. Kungl. Maj:t äger utse en särskild teknisk nämnd med uppgift att avgiva yttrande i och eljest till behandling upptaga frågor, som avse uppdelning och samordning mellan televerket och bolaget av den tekniska rundradioverksamheten.

Nämnden må avgiva för televerket och bolaget bindande besked rörande tolkningen av i 2 mom. avsedda bestämmelser samt av televerket och bolaget gemensamt antagna föreskrifter rörande den tekniska rundradioverksamheten.

I fråga om nämndens sammansättning och verksamhet skola gälla de närmare bestämmelser, som Kungl. Maj:t i samråd med bolaget meddelar.

§ 2

Mom. 1. Bolaget tillförsäkras ensamrätt att bestämma vilka rundradio-program som skola utsändas över svenska sändare, samt att inom landet producera rundradioprogram för utsändning över svenska sändare.

Mom. 2. Televerket skall icke, utan att bolaget det begärt, äga rätt att producera eller lämna hjälp vid produktion av rundradioprogram avsedda att utsändas över utländska sändare.

Mom. 3. Det åligger bolaget

att svara för kostnader för produktion av rundradioprogram, som utsändas över svenska sändare,

att anställa och avlöna för programverksamheten erforderlig personal,
att förhyra lokaler för programverksamheten, bolaget obetaget att i den mån särskilda medel för ändamålet finnas disponibla tillgodose förefintligt lokalbehov genom uppförande av mindre, icke permanenta byggnader (baracker),

att anskaffa, underhålla och betjäna de anläggningar och den materiel, som erfordras för produktion av rundradioprogram och för därmed sammanhängande utvecklings- och experimentarbete,

samt att — om televerket från samordningssynpunkt behöver lokaler för programdistributionen i omedelbar anslutning till bolagets lokaler för programproduktionen och det ej lämpligen bör ankomma på televerket att anskaffa dessa genom egen försorg — åt televerket förhyra sådana lokaler, i vilket fall bolaget må uppbära gottgörelse härför av televerket.

§ 3

Inom bolaget skola under företagschefen finnas särskilda huvudavdelningar därav bland annat en för ljudradions och en för televisionens programverksamhet. Finner bolaget med hänsyn till kravet på en rationell och ekonomisk organisation av dess verksamhet, att speciella anordningar erfordras för samordning av sistnämnda två huvudavdelningars arbete, äger bolaget vidtaga sådana anordningar.

§ 4

Mom. 1. Programverksamheten skall bedrivas under beaktande av ljudradions och televisionens centrala ställning i landets kultur- och samhällsliv.

Programmen skola vara omväxlande till karaktär och innehåll samt ägnade att vidmakthålla och stärka allmänhetens intresse för rundradio.

Vid programmens utformning har bolaget, bland annat,

att sakligt, opartiskt och i lämplig form meddela upplysning om nuets händelser och lämna allmänheten orientering rörande viktigare kultur- och samhällsfrågor ävensom stimulera till debatt kring sådana frågor,

att i skälig omfattning tillgodose olika intresseriktningar inom religion, musik, teater, konst, litteratur och vetenskap,

samt att skänka god förströelse och underhållning.

Utsändas samtidigt två eller flera ljudradio- eller två eller flera televisionsprogram, bör bolaget med dessa söka tillfredsställa skilda gruppers önskemål. Därvid bör i görlig mån jämväl mindre gruppers intressen av mera särpräglad natur tillgodoses.

Mom. 2. Bolaget skall i huvudsak inrikta programverksamheten på riksprogram, gemensamma för alla landsdelar. Även behovet av lokala och provinsiella inslag bör dock beaktas. Bolaget skall upprätthålla god kontakt med olika landsdelar i syfte att så långt det är möjligt tillgodose deras särskilda behov och önskemål.

Mom. 3. Det åligger bolaget att — vid sidan av den programverksamhet som huvudsakligen är avsedd att tillgodose lyssnare inom landet — producera särskilda program för utsändning till utlandet på kortväg eller på annat sätt och avsedda att skapa möjlighet för utländsk publik och särskilt för utlandssvenskar att genom rundradio erhålla information om och upprätthålla kontakt med Sverige.

§ 5

Bolaget skall sträva efter bästa möjliga samarbete med kulturella och sociala institutioner och sammanslutningar, särskilt sådana för religion, musik, teater, konst, vetenskap, undervisning och folkbildning, samt med företrädare för statlig och kommunal verksamhet och för landets näringsliv.

Bolaget skall för sina nyhetskommunikéer i första hand utnyttja material, som tillhandahålles av Tidningarnas Telegrambyrå aktiebolag, men må komplettera detta med annat material.

I fråga om väderleksrapporter skall bolaget i första hand utnyttja material, som tillhandahålles av Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut.

Skolradioverksamhet skall bedrivas i samråd med skolöverstyrelsen och överstyrelsen för yrkesutbildning.

§ 6

Begär statlig myndighet, att för allmänheten avsett viktigt meddelande skall utsändas, åligger det bolaget att föranstalta därom. Bolaget har därvid att tillse, att meddelandet får en för rundradio lämplig utformning och att det icke genom sin omfattning eller eljest inverkar menligt på programverksamheten.

Efter prövning i varje särskilt fall må bolaget jämväl utsända sådant för viss eller vissa personer avsett meddelande, som finnes beröra angelägenhet av synnerlig vikt. För sådant utsändande skall utgå avgift, som inbetalas till televerket att gottgöras rundradiorörelsen.

§ 7

Program eller programinslag, där mot betalning eller vederlag i annan form kommersiell reklam medgives, må icke förekomma.

§ 8

Mom. 1. Bolaget svarar för att programmen ej kränka enskild rätt.

Mom. 2. Det åligger bolaget att ställa sig till efterrättelse artiklarna 1—5 i internationella konventionen den 23 september 1936 angående rundradions användning i fredens intresse.

§ 9

Mom. 1. Bolaget äger varje år av radiolicensmedel utfå det belopp, som Kungl. Maj:t finner vara — utöver företagets egna intäkter samt eventuellt utgående särskilda statsanslag — erforderligt för programverksamheten.

För sådant ändamål skall bolaget varje år före den 1 september till Kungl. Maj:t inkomma med redogörelse för beräknat medelsbehov för följande budgetår, därvid uppgift bland annat skall lämnas om den sändningstid, som programverksamheten är avsedd att omfatta. Samråd skall dessförinnan ha skett med telestyrelsen och vid behov även med byggnadsstyrelsen angående fördelningen på olika ändamål av licensmedel och eventuellt utgående särskilda statsanslag till rundradioverksamheten.

Mom. 2. Av Kungl. Maj:t beviljat belopp utbetalas till bolaget i mån av behov efter rekvisition hos telestyrelsen.

Mom. 3. Har bolaget under ett budgetår av licensmedel erhållit mera än som under budgetåret åtgått till programverksamheten, skall det överskjutande beloppet återbetalas till telestyrelsen.

§ 10

Bolaget skall tillse att medel, som stå till dess förfogande, på ändamålsenligt sätt och med iakttagande av god hushållning användas för programverksamhetens bedrivande och vidare utveckling.

§ 11

Bolagets reservfond må icke, med mindre sådant föreskrives i gällande lag, ökas utöver 20 procent av aktiekapitalet.

§ 12

Kungl. Maj:t utser en särskild nämnd (radionämnden) med uppgift att granska bolagets handhavande av programverksamheten. Instruktion för nämnden utfärdas av Kungl. Maj:t.

§ 13

Mom. 1. Finnes skäl att antaga, att bolaget brustit i sina åtaganden enligt denna överenskommelse, må Kungl. Maj:t för förebringande av erforderlig utredning hänskjuta frågan till tre utredningsmän, utsedda på sätt den vid varje tidpunkt gällande skiljemannalagen föreskriver. Därest ifrågavarande utredning ger anledning därtill, äger Kungl. Maj:t skilja bolaget från programverksamheten.

Mom. 2. Har bolaget skilts från programverksamheten äger Kungl. Maj:t inlösa de byggnader, möbler, apparater samt övriga inventarier och installationer, som anskaffats för verksamheten. Därest överenskommelse ej kan träffas om lösenbeloppet, skall det bestämmas av tre värderingsmän, utsedda på sätt den vid varje tidpunkt gällande skiljemannalagen föreskriver. Vidare skall bolaget medverka till att Kungl. Maj:t får utan särskilt vederlag övertaga gällande hyreskontrakt rörande bolagets lokaler.

Mom. 3. Har bolaget skilts från programverksamheten, eller har uppsägning av denna överenskommelse skett utan att före avtalstidens utgång förhandlingar inletts om nytt avtal för tiden därefter, skall bolaget omedelbart träda i likvidation.

Mom. 4. Har bolaget trätt i likvidation, skall efter likvidationens avslutande det belopp, varmed dess behållna tillgångar må överstiga summan av det inbetalade aktiekapitalet och vad som enligt gällande bolagsordning må tillkomma aktieägarna såsom utdelning, tillfalla statsverket.

§ 14

Beslut om ändring av bolagsordningen för bolaget är icke gällande med mindre det fastställts av Kungl. Maj:t.

§ 15

Bolaget äger icke utan Kungl. Maj:ts medgivande till annan överlåta sina rättigheter och skyldigheter enligt denna överenskommelse.

§ 16

Twist om tolkningen eller tillämpningen av denna överenskommelse skall avgöras genom skiljemannaförfarande enligt den vid varje tidpunkt gällande skiljemannalagen.

§ 17

Denna överenskommelse träder i kraft den 1 juni 1959 och skall gälla intill utgången av juni 1964. Överenskommelse förlänges med fem år, därest uppsägning icke sker senast den 30 juni 1963, och därefter med ytterligare fem år åt gången, därest uppsägning icke sker senast ett år före utgången av löpande avtalsperiod.

Mellan Kungl. Maj:t och dåvarande Aktiebolaget Radiotjänst den 14 juni 1947 träffad överenskommelse angående rundradions programverksamhet upphör att gälla med utgången av maj 1959.

Av överenskommelsen äro två exemplar upprättade och mellan parterna utväxlade.

Stockholm den 15 maj 1959

För svenska staten

Sveriges Radio aktiebolag

Regler för programverksamheten vid Sveriges Radio

1. Allmänna regler

Utfärdade av Sveriges Radio

Den som har befattning med programverksamheten inom Sveriges Radio måste, som i inledningen nämnts, iaktta en mängd regler, som är givna i lag, avtal, reglementen osv. Man kan säga att han har ett *programansvar*, dvs. ett ansvar för att programmen är utformade i enlighet med dessa regler.

Programansvaret är i första hand dels ett direkt ansvar mot företaget, dels ett indirekt ansvar mot staten som part i den grundläggande överenskommelsen med Sveriges Radio om programverksamheten.

I andra hand kan programansvaret i vissa fall samtidigt innefatta ett *juridiskt ansvar mot utomstående*, t. ex. mot någon person tillhörande allmänheten eller mot någon utomstående, som medverkar till eller i ett program.

I det följande behandlas först de regler som rör det juridiska ansvaret mot utomstående och därefter övriga allmänna regler.

Regler rörande det juridiska ansvaret mot utomstående

Någon specialreglering i lag av Sveriges Radios eller dess medarbetares juridiska ansvar mot utomstående föreligger ännu inte, men frågan är under utredning genom en av justitieministern tillkallad sakkunnig. Tills vidare är alltså de som har befattning med programverksamheten underkastade samma allmänna rättsregler som gäller för alla medborgare. Dessa reglers tillämpning på rundradios område har behandlats i en artikel »Det juridiska ansvaret för rättskränkningar i rundradioprogram», som har utdelats inom företaget. Med hänsyn härtill kan hithörande frågor behandlas blott i största korthet.

1. De allvarligaste rättskränkningarna är sådana som är straffbara, dvs. straffrättsliga brott; vid sidan av straff utgår här vanligen även skadestånd. Bland brott som kan förekomma i rundradioprogram bör man från praktisk synpunkt främst uppmärksamma ärekränkingsbrott och upphovsrättsliga brott. Beträffande upphovsrättsliga brott hänvisas till ett avsnitt om upphovsrättsliga frågors behandling som senare skall utarbetas för att ingå bland specialreglerna.

Reglerna om ärekränkning är f. n. föremål för revision och blir i den nya brottsbalk, som inom några år kommer att ersätta bl. a. den nuvarande strafflagen, utformade på ett något annorlunda sätt än enligt nuvarande lag. F. n. kan ärekränkingsbrottet efter svårhetsgrad indelas i följande tre typer:

a. *Beskyllning för brott*. Om man påstår eller sprider vidare att en person begått ett visst brott, undgår man ansvar endast om man kan visa en fällande dom rörande brottet ifråga. Domen skall föreligga vid ärekränkningstillfället eller viss tid efteråt.

b. *Annat förtal*. Brottet består i att man beskyller någon eller sprider en beskyllning mot någon för att han har begått en icke straffbar gärning eller har en icke straffbar last, som är menlig för — såsom lagen säger — »hans ära, goda namn och medborgerliga anseende, yrke, näring eller fortkomst». Det är i princip likgiltigt om beskyllningen är sann. Någon bevisning härom får icke föras.

c. *Förolämpning*. Brottet består i smädliga yttranden, hotelser eller andra missfirmliga handlingar.

Andra brott än de nu nämnda, som kan förekomma i program, är t. ex. missfirmelse mot kunglig person eller mot riksdagen, kränkande av främmande makt, samhällsfarlig ryktesspridning, hets mot folkgrupp, brott mot trosfrid, sedlighetssårande gärning, brott mot tystnadsplikt och brott mot militära sekretessbestämmelser (t. ex. att militärt viktiga anläggningar visas i television utan tillstånd).

Beträffande alla brott gäller den viktiga huvudregeln, att man inte kan undgå rättsligt ansvar genom att åberopa att man inte kände till lagens bestämmelser. Var och en är alltså skyldig att orientera sig om rättsreglerna på de områden där han verkar.

En medarbetare i Sveriges Radio kan ej heller åberopa tryckfrihetsförordningens bestämmelser för att undgå ansvar, eftersom Sveriges Radio i sin programverksamhet inte — såsom t. ex. pressen — lyder under dessa bestämmelser. Inte heller är Sveriges Radios nyhetskällor såsom pressens lagligt skyddade. Både meddelare och de medarbetare som på något sätt medverkat till utsändningen av ett brottsligt meddelande blir alltså ansvariga.

Ej heller kan man i och för sig avlasta ansvarsbördan från Sveriges Radio eller dess medarbetare genom att åberopa att en nyhet eller någon annan uppgift hämtats ur en tidning, att den stått i en offentlig handling eller ens att den förekommit i en åklagares promemoria.

2. Det finns också rättskränkningar, som icke är straffbara utan blott ger upphov till civilrättsligt ansvar, främst skadeståndsansvar. Sådana fall förekommer framför allt vid brott mot ett avtal mellan Sveriges Radio och en utomstående. Det förtjänar påpekas, att Sveriges Radio lätt kan drabbas av ansvar för kontraktsbrott genom bristande samordning av verksamheten mellan dess många olika grenar. En programtjänsteman förhandlar med en utomstående om ett program och träffar därvid en viss överenskommelse. Genom denna överenskommelse binder han på grund av s. k. ställningsfullmakt även Sveriges Radio. Om en tjänsteman på en annan avdelning inte får kännedom om överenskommelsen utan handlar i strid mot denna, kan han därigenom ådra företaget skadeståndsskyldighet eller annan påföljd för kontraktsbrott. Det är därför nödvändigt att tjänstemännen lämnar och söker underrättelse om dylika överenskommelser.

3. Man kan säga att bestämmelsen i överenskommelsen med staten § 8 mom. 1 om att Sveriges Radio ansvarar för att programmen ej kränker enskild rätt inskräper företagets ansvar att tillse att rättskränkningar i program förebyggs. Framför allt i detta syfte har bestämmelserna i § 8 av arbetsordningen för Sveriges Radio tillkommit. Mom. 1 understryker bl. a., att var och en är skyldig att tillse, att program, varmed han har befattning, icke kränker lag, avtalet med staten eller annat avtal, vari

Sveriges Radio är part. Mom. 2 stadgar att vissa chefer har att utöva *särskild tillsyn* att program icke innefattar rättskränkning. Sådan tillsyn utövas i princip av sektionschef, redaktionschef eller, där sådan icke finnes, avdelningschef. Det åligger sedan underordnad att till den som har att utöva särskild tillsyn anmäla om han misstänker, att ett program kan innefatta en rättskränkning. Det förutsätts, att var och en som har befattning med program är underrättad om till vem han skall vända sig med anmälan i tveksamma fall.

Övriga allmänna regler

De grundläggande regler för programverksamheten som härefter skall behandlas återfinns i överenskommelsen med staten och framförallt i § 4 mom. 1.

Programverksamheten skall bedrivas under beaktande av ljudradions och televisionens centrala ställning i landets kultur- och samhällsliv.

Programmen skall vara omväxlande till karaktär och innehåll samt ägnade att vidmakthålla och stärka allmänhetens intresse för rundradio.

Vid programmens utformning har bolaget bl. a.

att sakligt, opartiskt och i lämplig form meddela upplysning om nuets händelser och lämna allmänheten orientering rörande viktigare kultur- och samhällsfrågor ävensom stimulera till debatt kring sådana frågor,

att i skälig omfattning tillgodose olika intresseriktningar inom religion, musik, teater, konst, litteratur och vetenskap,

samt att skänka god förströelse och underhållning.

Utsändes samtidigt två eller flera ljudradio- eller två eller flera televisionsprogram, bör bolaget med dessa söka tillfredsställa skilda gruppers önskemål. Därvid bör i görlig mån jämväl mindre gruppers intressen av mera särpräglad natur tillgodoses.

Bland övriga bestämmelser i överenskommelsen som är av intresse i detta sammanhang skall här endast nämnas § 7, som stadgar att program eller programslag, där mot betalning eller vederlag i annan form kommersiell reklam medgives, icke få förekomma. Tolkningen av denna bestämmelse behandlas i »Regler mot reklam».

I det följande skall de ovan från överenskommelsen citerade reglerna kommenteras på några centrala punkter.

Vissa regler anger vad programmen skall innehålla: upplysning om nuets händelser, orientering om viktigare kultur- och samhällsfrågor osv. Andra regler bestämmer, hur detta programinnehåll skall presenteras: sakligt, opartiskt och i lämplig form. Till en början skall några allmänna synpunkter ges på dessa senare regler.

1. En avgörande skillnad mellan rundradion och pressen är, att Sveriges Radio i stort sett är ensam på sitt område, medan det på pressens område förekommer ett stort antal organ som företräder de mest skilda åsiktsriktningar. Inom pressen regleras balansen mellan olika åsiktsriktningar genom diskussion och konkurrens mellan olika pressorgan. Inom rundradion måste denna balans skapas genom särskilda åtgärder från Sveriges Radios sida.

Med hänsyn härtill blir kravet på *opartiskhet* av fundamental betydelse, en huvudregel för all programverksamhet och en nödvändig förutsättning för att allmänhetens förtroende för Sveriges Radio skall kunna bevaras.

I första hand innebär kravet på opartiskhet att Sveriges Radio själv icke får ta ställning i några kontroversiella frågor; vissa undantag från huvudregeln, som gäller demokratiska och andra likartade värden, skall senare beröras. Det måste därför starkt understrykas, att de åsikter som framförts i ett program i regel är de medverkandes och inte Sveriges Radios. Detta kan visserligen inte annat än i något enstaka fall uttryckligen anges i samband med enskilda program, men varje medarbetare bör ha det i tankarna vid utformningen av programmen, så att ingen tvekan uppstår om Sveriges Radios opartiskhet i en behandlad fråga. Sådan tvekan kan särskilt lätt uppstå när Sveriges Radios egna tjänstemän framför åsikter i programmen; till detta viktiga problem återkommer framställningen senare.

I andra hand innebär kravet på opartiskhet att olika åsiktsriktningar får komma till tals i programmen och balanseras på ett rättvist sätt. Detta betyder dock inte, att alla berörda parter måste vara företrädare i ett och samma program. Såsom programledningen uttalat i en promemoria år 1948 är det väsentliga, att kravet på opartiskhet tillgodoses inom ramen för programverksamheten i dess helhet:

Kravet på opartiskhet kan i vissa fall icke tillämpas på de enskilda programinslagen utan måste gälla programverksamheten i dess helhet. Då det gäller sådana frågor av stor kulturell och samhällelig betydelse, där delade meningar föreligger, är det angeläget att dessa behandlas objektivt och ges en så allsidig belysning som möjligt. Detta kan ske därigenom att frågan behandlas i en diskussion eller på så sätt att företrädare för olika åsikter framför dessa vid skilda tillfällen.

Vid tillämpningen av dessa riktlinjer bör beaktas att kraven på en samtidig eller inom en relativt kort tidrymd balanserad partsrepresentation blir större ju mer kontroversiellt ett program förutsättes vara.

2. Kravet på opartiskhet får inte ses isolerat. Man måste ständigt beakta samspelet mellan detta krav och bl. a. kraven på saklighet och lämplig form.

Kravet på *saklighet* innebär i främsta rummet att påståenden skall vara *sanna* och att ämnesval och framställning skall ta sikte på vad som är *väsentligt*. Att sanningen kan gynna en part och missgynna en annan är

uppenbart, men detta får givetvis inte hindra Sveriges Radio från att framföra sanna påståenden eller från att utesluta parter och åsikter, som är oväsentliga i sammanhanget. Den medarbetare som står inför sådana problem måste dock noggrant pröva, om han har goda skäl för vad han i varje särskilt fall anser sant och väsentligt.

Av sanningskravet följer att Sveriges Radio anser sig böra ta ställning för den *vetenskapliga* sakligheten mot klart ovetenskapliga uppfattningar, präglade av vidskepelse, magi, astrologi, religiöst fantasteri osv. Av särskild praktisk betydelse är att hävda den *medicinska* vetenskapens företrädare framför kvacksalveri och liknande företeelser.

3. Kravet på *lämplig form* bör främst ses mot bakgrunden av att programmen enligt överenskommelsen skall vara omväxlande till karaktär och innehåll samt ägnade att vidmakthålla och stärka allmänhetens intresse för rundradio. Här spelar in vad som i dagligt tal kallas det »radiomässiga» och »TV-mässiga». Programmen skall hållas på hög nivå efter sin art och samtidigt vara tillgängliga för de kategorier de vänder sig till.

Termen »i lämplig form» kan också tolkas som en uppmaning till samtliga medarbetare att sikta mot nya programvarianter och för radio och television särskilt lämpade framställningssätt.

4. Vad programmen skall innehålla berörs på åtskilliga ställen i överenskommelsen. Bl. a. har två viktiga uppgifter ålagts Sveriges Radio: *nyhetstjänst* och *kultur- och samhällsorientering*; i båda fallen ingår även *debatt* i uppgiften. Vid behandlingen av reglerna härom skall jämväl de tidigare kommenterade reglerna om opartiskhet, saklighet och lämplig form beaktas.

En saklig, opartisk, oberoende och snabb *nyhetstjänst* är ett demokratiskt värde och ett samhällsintresse. Sveriges Radio har rätt och skyldighet att medverka till att en sådan nyhetstjänst vidmakthålles. I princip bör den bedrivas i enlighet med vanlig journalistisk praxis, ehuru med noggrant iakttagande av skillnaden mellan Sveriges Radios och pressens ställning.

Allmänheten skall kunna lita på de nyheter som Sveriges Radio meddelar. Tillförlitligheten beror främst på de nyhetskällor som utnyttjas. Sveriges Radios medarbetare är skyldiga att försäkra sig om att sådana källor kan bedömas som vederhäftiga.

När ett nyhetsmeddelande rör en fråga, som är kontroversiell eller där starka intressemotsättningar föreligger, kommer ofta en särskild part i förgrunden på bekostnad av andra parter med motsatta åsikter eller intressen. Detta är ofrånkomligt men det är angeläget att värderingen av vad som är en nyhet sker med största omsorg och på ett likartat sätt, så att den icke tillämpas annorlunda om en annan part senare blir aktuell i nyhetssammanhang beträffande samma fråga.

För nyhetsvärderingen svarar den redaktion eller avdelning som producerar programmet; i tveksamma fall har den att föra frågan vidare till högre instans inom företaget i enlighet med reglerna i 8 § arbetsordningen. Till försök från utomstående att på osakliga grunder påverka nyhetsvärderingen — eller nyhetsmeddelandets utformning — skall ingen hänsyn tas.

Inslag i t. ex. Dagens Eko och TV-Aktuellt kan även beröra ämnen som i och för sig inte har något särskilt markerat nyhetsvärde utan främst får detta genom programmet och eventuellt genom därtill anslutande uppmärksamhet i pressen. Vid inslag av denna art, där en viss part får tillfälle att ensam framträda, måste större hänsyn än eljest tas till att andra likvärdiga parter lämnas motsvarande möjligheter att framträda.

En nyhet skall meddelas allmänheten så snabbt detta är möjligt. För Sveriges Radios del gäller dock i särskilt hög grad att snabbheten inte får köpas på bekostnad av korrektheten.

För nyhetstjänsten gäller i övrigt de publiceringsregler som har intagits bland specialreglerna.

5. Ett väsentligt krav på *kultur- och samhällsorienteringen* är, att den täcker alla sidor av kultur- och samhällslivet, att den är så *allsidig* som möjligt.

Det framgår av överenskommelsen, att Sveriges Radio skall »lämna allmänheten orientering rörande viktigare kultur- och samhällsfrågor» och därjämte i »skälig omfattning tillgodose olika intresseriktningar inom religion, musik, teater, konst, litteratur och vetenskap»; vidare »bör i görligaste mån jämväl mindre gruppers intressen av mera särpräglad natur tillgodoses». I ett uttalande från programledningen 1948 heter det, att »personliga meningar i politiska, religiösa, moraliska och konstnärliga frågor bör få komma till uttryck och måste tillerkännas stort programvärde». Överhuvudtaget skall programverksamheten bedrivas, som det heter i överenskommelsen, »under beaktande av ljudradions och televisionens centrala ställning i landets kultur- och samhällsliv».

Allsidigheten fordrar, att man inte väjer för frågor av *kontroversiell* natur, t. ex. under motivering att sådana program kan uppväcka kritik mot Sveriges Radio. Givetvis måste i dylika fall med alldeles särskild noggrannhet övervägas, vad opartiskheten och sakligheten kräver.

När det gäller att *kritiskt* granska och värdera kultur- och samhällsföreteelser eller att redogöra för uppenbara missförhållanden är vad Radionämnden uttalat den 18 januari 1960 vägledande.

Nämnden konstaterar att t. ex. socialreportage har sin givna plats i programmen, att de i första hand bör vara informerande och att de alltid bör göras med omdöme och ansvarskänsla samt ge utrymme åt skilda åsiktsriktningar.

Nämnden uttalar dessutom bl. a. följande:

Radio- och televisionsprogram, som avser åtgörande eller underlåtenhet av myndighet, institution eller företag, vilka väckt irritation eller missnöje bland allmänheten, bör utformas på sådant sätt att den kritiserade institutionen får rättvis chans och rimligt tidsutrymme att framlägga motiv och bakgrund för sin åtgärd resp. underlåtenhet, och den bör beredas tillfälle att ta del av den kritik som framföres i programmet. Härigenom undviker man att programmet får drag av s. k. »insändarkverulans».

Radionämnden har tidigare haft anledning att ta ställning till principfrågan huruvida en vägran från en parts sida i ett program av kontroversiell natur, skall få förhindra sändning av ett planerat program. Rätten att vägra ett deltagande i ett program har självfallet icke ifrågasatts. Nämnden har i dessa tidigare uttalanden framhållit, att en sådan vägran icke skall få förhindra att ett program fullföljes. Bedömningen av vilka åtgärder, som en vägran skall föranleda, måste åvila Sveriges Radio och icke den part som tillfrågats om att medverka.

Enligt praxis ägnar Sveriges Radio programutrymme åt bl. a. recensioner, konsumentupplysning och belysning av kulturella och sociala förhållanden med kritiskt syfte. I dylika sammanhang kan representativ kritik framföras under förutsättning att även den kritiserade partens synpunkter på ett rimligt sätt får komma till uttryck. Beträffande konsumentupplysning bör även observeras vad som stipuleras i »Regler mot reklam».

Vid bedömning av litterära och konstnärliga verk är i regel den kritiserade parten ej företrädd. Kritiska omdömen bör därför göras med måttfullhet, och särskilda krav måste ställas på de medverkandes sakkunskap och integritet.

Även vid kultur- och samhällsorientering bör man i tillämpliga delar iakttä de publiceringsregler som intagits bland specialreglerna.

6. Ett par viktigare ämnesområden inom kultur- och samhällsorienteringen fordrar särskild uppmärksamhet, nämligen dels *politiska* frågor, som upptas till behandling i särskild ordning, dels *religiösa* frågor.

Enligt överenskommelsen med staten har Sveriges Radio skyldighet att »i skälig omfattning tillgodose olika intresseriktningar inom religion . . .».

Detta sker i första hand genom program som innehåller religiös *uppbyggelse*, såsom gudstjänster och andaktsstunder. För dylika program innehåller programledningens uttalande från 1948 vissa riktlinjer:

I fråga om den religiösa uppbyggelsen bör i radioprogrammen beredas plats förutom åt statskyrkan även åt de utomkyrkliga rörelser som motsvarar överenskommelsens krav på kulturell nivå. Det är radioledningen obetaget att låta även främmande trosbekännare komma till tals.

På grundval av dessa riktlinjer har en viss praxis stadgat sig t. ex. beträffande fördelningen av programtid mellan statskyrka och frikyrkor, som i det väsentliga bör följas även i framtiden.

Vid sändning av församlingsgudstjänster svarar Sveriges Radio för valet av gudstjänstlokal men ingriper i regel icke i utformningen av gudstjänsten. Allmänt respekteras dock den principen, att alla lyssnare och inte blott kyrkans eller samfundets egna medlemmar räknas som deltagare i gudstjänsten, varför man i utsändningen undviker sådant som kan uppfattas som polemik mot andra kyrkor eller samfund eller ställningstagande i en aktuell debatt. I program och vid annonsering anges den kyrka eller det samfund varifrån sändningen kommer.

För sändning av uppbyggelseprogram från studion gäller i huvudsak samma regler som för andra program. Sålunda begär Sveriges Radio i regel manuskript, t. ex. för att undvika upprepningar i fråga om ämnesval eller för att på grundval av erfarenheter om lyssnarnas förmåga att förstå eller missförstå, ge råd och anvisningar beträffande programmets utformning och framförande. Vilken kyrka eller vilket samfund den medverkande tillhör anges icke direkt, även om detta stundom indirekt kan framgå av den medverkandes titel.

Sveriges Radio har tillsatt en ekumenisk kommitté såsom rådgivande forum för kontakt mellan olika kyrko- eller samfundsintressen. Kommittén sammanträder fyra gånger om året för att diskutera gångna och kommande program eller allmänna principfrågor.

I andra hand kan olika religiösa riktningars intressen tillgodoses genom *föredrag, diskussioner* m. m. Det bör understrykas att Sveriges Radio på grund av regeln om opartiskhet icke bör ta någon egen ställning vare sig till olika kyrkor eller samfund eller till religiösa eller areligiösa riktningar.

7. Som tidigare angivits måste Sveriges Radio, trots sin opartiskhet, ta en bestämd ställning i vissa frågor. Detta gäller först och främst de *demokratiska värdena*.

Ett grundläggande uttalande gjordes av Radiotjänsts styrelse den 11 mars 1948:

Styrelsen beslöt på förekommen anledning uttala, att Radiotjänst uppfattar försvaret av de demokratiska värdena som en av sina främsta uppgifter. I praktiken innebär detta, att upplysning om tanke- och yttrandefrihetens betydelse har sin givna plats i programmet. Opinionsriktningar, vilkas verksamhet riktar sig mot demokratin, sådan denna uppfattas inom västerländsk kultur, får icke ensidigt komma till tals och får icke lämnas oemotsagda. Vidare bör tillses, att försåtlig propaganda mot demokratin icke insmyger sig i tillsynes opolitiska programpunkter.

En fri och offentlig argumentering i de politiska huvudfrågorna är demokratins bästa försvar. I överensstämmelse härmed ämnar Radiotjänst

icke nu göra någon ändring i hittillsvarande praxis, som innebär att alla politiska riktningar av betydelse har möjlighet att delta i radions politiska debatter.

Detta uttalande skall enligt styrelsens beslut den 27 augusti 1958 fortfarande gälla samt utsträckas till att gälla även televisionsprogram.

På liknande sätt fastslog programledningen 1948, *att radion har skyldighet att hävda den västerländska demokratins grundprinciper, särskilt dess krav på rättssäkerhet samt tanke-, yttrande- och församlingsfrihet.*

Ett särskilt problem är emellertid i vad mån odemokratiska riktningar skall åtnjuta samma rättigheter i rundradion som demokratiska riktningar.

Huvudregeln måste vara, att de odemokratiska riktningarna endast i undantagsfall får komma till tals och att deras uttalanden därvid icke får lämnas oemotsagda. Vidare kan Sveriges Radio låta demokratiska riktningar framträda i program, hävda de demokratiska värdena och kritisera övergrepp mot dessa utan att därför ge odemokratiska riktningar motsvarande möjligheter att framträda eller rätt till försvar eller motkritik. Frågan om rätten för odemokratiska riktningar med representation i riksdagen att delta i rundradions valprogram och andra program av politisk karaktär avses skola upptas till behandling i särskild ordning.

Vad som nu sagts om de demokratiska värdena gäller även andra likartade värden. Sveriges Radio bör således främja humanitet och motverka brutalitet.

Det finns vidare betydelsefulla värden som bör ha en viss företrädesställning i programmen utan att dock bli föremål för ett direkt ställningstagande från Sveriges Radios sida. Bland värden med en sådan företrädesställning har de kristna redan berörts. Ett annat exempel gäller nykterhetsfrågan. Det är självklart att Sveriges Radio skall verka för nykterhet, men det skulle vara oförenligt med regeln om opartiskhet, om företaget också tog ställning för en absolutistisk linje.

8. Såsom tidigare framhållits innebär kravet på opartiskhet att Sveriges Radio själv icke får ta direkt ställning i några kontroversiella frågor med undantag, när det gäller hävdandet av demokratiska och andra likartade värden. Detta bör även vara riktpunkten för all personal inom Sveriges Radio. I annat fall kan Sveriges Radios opartiskhet lätt misstänkliggöras.

I vissa fall får dock personal inom Sveriges Radio enligt praxis föra fram egna åsikter i program. Detta gäller framför allt konst-, teater-, litteraturkritik etc. Härvid förutsätts att kritiken framläggs med kompetens, omdöme och måttfullhet.

I princip bör hävdas att bestämmelsen om opartiskhet endast gäller personalens uppträdande i tjänsten och inte dess engagemang utom tjänsten.

Emellertid har det visat sig, att Sveriges Radios opartiskhet har misstänkliggjorts med hänvisning till dess anställdas framträdanden utom tjänsten. Otvivelaktigt kan sådana framträdanden, som innebär ett bestämt ställningstagande i någon kontroversiell fråga, försvåra vederbörandes arbete i tjänsten. Det har därför föreskrivits i Sveriges Radios tjänstereglemente § 5 mom. 2:

Anställd är skyldig att i offentliga sammanhang avhålla sig från sådana uttalanden och åtgärder som kan medföra att företagets opartiskhet, särskilt på det politiska området, ifrågasättes.

9. De regler som nu angivits tar sikte på en rad vanliga situationer i programverksamheten. I praktiken kommer säkerligen de konkreta fallen att icke sällan avsevärt avvika från de typexempel reglerna är baserade på, och åtskilliga problem är kanske inte alls förutsedda i regelsamlingen. Det är därför angeläget att denna icke brukas så, att man följer den så långt den ger anvisningar men i övrigt anser sig ha full frihet. Den får icke tjäna som alibi för en ansvarlös programverksamhet. En regelsamling kan aldrig helt ersätta det goda omdömet.

Arbetsordning för Sveriges Radio

Godkänd av styrelsen den 15 december 1960

Allmänna föreskrifter

Det åligger samtliga tjänstemän att enligt överenskommelsen mellan svenska staten och Sveriges Radio iakttaga följande:

Programverksamheten skall bedrivas under beaktande av rundradions (ljudradions och televisionens) centrala ställning i landets kultur- och samhällsliv.

Programmen skall vara omväxlande till karaktär och innehåll samt ägnade att vidmakthålla och stärka allmänhetens intresse för rundradio.

Programmen skall vara så utformade att upplysning om nuets händelser lämnas sakligt, opartiskt och i lämplig form samt att allmänheten lämnas orientering rörande viktigare kultur- och samhällsfrågor varjämte debatt kring sådana frågor bör stimuleras.

Olika intresseriktningar inom religion, musik, teater, konst, litteratur, folkbildning, undervisning, politik och vetenskap bör i skälig omfattning tillgodoses.

Samarbete skall eftersträvas med kulturella samhälleliga och sociala institutioner och sammanslutningar samt med företrädare för landets näringsliv.

Programmen skall skänka god förströelse och underhållning.

Programverksamheten skall i huvudsak inriktas på riksprogram, gemensamma för alla landsdelar. Även behovet av lokala och provinsiella inslag bör dock beaktas. Sveriges Radio skall upprätthålla god kontakt med olika landsdelar i syfte att så långt det är möjligt tillgodose deras särskilda behov och önskemål.

Sveriges Radio är ansvarig för att programmen ej kränker enskild rätt.

1 §

Styrelsen

Mom. 1. Styrelsen för Sveriges Radio Aktiebolag utses på sätt, som föreskrives i 9 § av bolagsordningen.

Styrelsen väljer inom sig vice ordförande och utser utom eller inom sig verkställande direktör, benämnd radiochef.

Mom. 2. Styrelsen sammanträder på kallelse av ordföranden eller radiochefen minst fyra gånger om året.

I styrelsens sammanträden deltar såväl ordinarie ledamöter som suppleanter.

Anmäler ordinarie styrelseledamot förfall, inträder suppleant enligt följande ordning:

för av Kungl. Maj:t utsedd ledamot inträder av Kungl. Maj:t utsedd suppleant;

för av bolagsstämma vald ledamot inträder av bolagsstämma vald suppleant.

Mom. 3. Styrelsen skall förvalta bolagets angelägenheter i enlighet med aktiebolagslagens bestämmelser och därvid besluta i följande ärenden:

a) viktigare frågor rörande bolagets ekonomi, såsom statförslag och årsredovisning samt dess inre organisation;

b) långtidsplaner för rundradioverksamheten;

c) viktigare administrativa frågor, såsom avtalsfrågor av principiell betydelse, inrättande och indragning av högre chefstjänster samt anställande och entledigande av ifrågavarande befattningshavare;

d) avgivande av viktigare officiella yttranden och skrivelser;

e) ändringar i överenskommelsen mellan svenska staten och Sveriges Radio angående rundradions programverksamhet samt ändringar i arbetsordning och förslag till ändringar i bolagsordning.

Mom. 4. Styrelsen utser ett arbetsutskott (förvaltningsutskott) på sju personer. Detta skall bestå av styrelsens ordförande, tre av de av Kungl. Maj:t utsedda, och tre av de av bolagsstämman valda ordinarie styrelseledamöterna.

Mom. 5. Arbetsutskottet sammanträder på kallelse av ordföranden eller radiochefen i regel en gång i månaden.

Mom. 6. Arbetsutskottet har att bereda de ärenden, som enligt mom. 3 skall beslutas av styrelsen. I brådskande fall må ärenden av detta slag behandlas av styrelsen direkt utan föregående beredning i arbetsutskottet.

Till arbetsutskottet och verkställande direktören delegerar styrelsen följande ärenden:

a) inrättande och indragning av högre tjänster samt anställande och entledigande av högre tjänstemän med det undantag som stadgas i mom. 3 c;

b) ansökan om ledighet under längre tid för högre tjänstemän;

c) frågor som av radiochefen föreläggs utskottet och som icke enligt mom. 3 skall beslutas av styrelsen.

Mom. 7. I styrelsens och arbetsutskottets sammanträden skall radiochefen deltaga. Övriga tjänstemän skall närvara i den mån så påfordras av styrelsen eller av radiochefen.

2 §

Radiochefen

Mom. 1. Radiochefen skall handha bolagets löpande förvaltning i enlighet med aktiebolagslagens bestämmelser och andra föreskrifter, samt utåt företräda Sveriges Radio.

Mom. 2. Radiochefen fastställer slutgiltigt rundradioprogrammen och skall därvid tillse att de utformas i överensstämmelse med gällande överenskommelse mellan svenska staten och bolaget. Radiochefen skall tre gånger om året lämna styrelsen redogörelse för programplaner.

Mom. 3. Radiochefen skall övervaka att programverksamheten bedrivs under iakttagande av god hushållning, öva tillsyn över arbetet på de olika avdelningarna och föreslå styrelsen de ändringar i gällande föreskrifter som han finner erforderliga.

Mom. 4. Radiochefen skall avgöra sådana personalfrågor som icke skall föreläggas styrelsen eller arbetsutskottet samt utfärda instruktioner för bolagets personal. Han skall kontinuerligt informera styrelsens arbetsutskott om viktigare personalärenden.

Mom. 5. Radiochefen skall företräda Sveriges Radio vid radionämndens sammanträden och tillhandagå nämnden med begärda upplysningar och utredningar.

Mom. 6. Vid förfall för radiochefen utöver två månader inträder som ställföreträdare den medlem av direktionen som styrelsen därtill förordnar och eljest den som radiochefen därtill utser.

3 §

Mom. 1. Bolaget är organiserat på följande sätt:

Centrala kansliet och centralredaktionen under direkt ledning av radiochefen. I centrala kansliet ingår en personaldirektör och en direktör till radiochefens förfogande för handläggning av vissa för företaget gemensamma frågor.

Administrationsavdelningen under ledning av administrativ direktören;

Tekniska avdelningen under ledning av tekniske direktören;

Ljudradion under ledning av programdirektören för ljudradion. Programdirektören biträdes av *centrala programredaktionen* (CPR).

Underställda programdirektören för ljudradion är vidare fyra produktionsavdelningar: *musikavdelningen*, *talavdelningen*, *teateravdelningen* och *underhållningsavdelningen*, vardera under ledning av en avdelningschef.

Televisionen under ledning av programdirektören för televisionen, biträdd av en *programredaktion* samt ett *produktionskontor*. Underställda programdirektören för televisionen är vidare tre produktionsavdelningar: *kulturavdelningen*, *teateravdelningen* och *underhållningsavdelningen*, vardera under ledning av en avdelningschef, samt *filmsektionen* under ledning av en sektionschef.

Förlagsavdelningen under ledning av förlagschefen.

Distriktsorganisationen, som består av distriktscentraler, distriktskontor och lokalredaktioner under ledning av distriktschefer och distriktsredaktioner. Under dessa arbetar lokalredaktioner med lokalredaktörer och kontaktmän. Distriktsorganisationen är direkt underställd radiochefen. I programfrågor tar distriktschefer och distriktsredaktörer direktiv från programdirektörer och avdelningschefer.

Mom. 2. Under radiochefens ledning bildar företags direktörer och förlagschefen en *direktion*. I direktionen kan genom beslut av styrelsen även andra tjänstemän inom företaget ingå. Direktionen sammanträder i regel en gång i veckan och har bl. a. till uppgift att biträda radiochefen vid samordningen av de olika verksamhetsgrenarna samt vid beredningen av ärenden som skall föreläggas styrelsen eller dess arbetsutskott. Radiochefens i direktionen fattade beslut skall protokollföras.

Mom. 3. Under radiochefens ledning bildar programdirektörerna och övriga som radiochefen därtill utser *radiochefens programkollegium*, som sammanträder i regel en gång i veckan och bl. a. har till uppgift att biträda radiochefen vid samordningen av programverksamheten.

Mom. 4. Närmare föreskrifter om bolagets organisation utfärdas av radiochefen.

4 §

Administrative direktören, tekniske direktören och förlagschefen

Mom. 1. Administrative direktören, tekniske direktören och förlagschefen bistår radiochefen och skall i enlighet med utfärdade föreskrifter leda och fördela arbetet inom sina avdelningar.

Mom. 2. Administrative direktören, tekniske direktören och förlagschefen skall med sikte på vad som främjar verksamheten och med iakttagande av god hushållning handha tilldelade anslag. För deras medelsförvaltning gäller särskilda föreskrifter. De skall övervaka att överenskommelser med utomstående institutioner och organisationer tillämpas på det för bolaget fördelaktigaste sättet.

5 §

Programdirektören för ljudradio

Mom. 1. Programdirektören för ljudradion bistår radiochefen och skall i enlighet med utfärdade föreskrifter samordna produktionsavdelningarnas verksamhet, leda programplaneringen och produktionsarbetet samt preliminärt fastställa ljudradioprogrammen, som därefter underställs radiochefen för slutgiltigt fastställande.

Mom. 2. Programdirektören avger yttrande över produktionsavdelningarnas anslagsäskanden och följer deras medelsförvaltning samt föreslår, när han finner påkallat, ändringar i fastställd stat för dessa avdelningar.

Han skall övervaka att överenskommelser med utomstående organisationer och institutioner tillämpas på det för bolaget fördelaktigaste sättet.

Mom. 3. Vid förfall för programdirektören inträder som ställföreträdaren som radiochefen därtill utser.

6 §

Programdirektören för television

Mom. 1. Programdirektören för televisionen bistår radiochefen och skall i enlighet med utfärdade föreskrifter leda programplaneringen och produktionsarbetet inom televisionen samt preliminärt fastställa televisionsprogrammen, som därefter underställs radiochefen för slutgiltigt fastställande.

Mom. 2. Programdirektören skall med iakttagande av god hushållning handha tilldelade anslag. För medelsförvaltningen gäller särskilda föreskrifter.

Han skall övervaka att överenskommelser med utomstående institutioner och organisationer tillämpas på för bolaget fördelaktigaste sättet.

Mom. 3. Vid förfall för programdirektören inträder som ställföreträdaren som radiochefen utser.

Cheferna för rundradions produktionsavdelningar

Cheferna för rundradions produktionsavdelningar bistår programdirektörerna och samråder i viktigare frågor med dessa. De skall leda och fördela arbetet inom sina avdelningar och handha tilldelade anslag med sikte på vad som främjar verksamheten och med iakttagande av god hushållning. De skall övervaka att överenskommelser med utomstående institutioner och organisationer tillämpas på det för bolaget fördelaktigaste sättet.

Tillsyn över program

Mom. 1. Var och en är skyldig att tillse, att program, varmed han har befattning, icke kränker lag, avtalet med staten, annat avtal, vari Sveriges Radio är part, eller de regler för programverksamheten som har fastställts.

Mom. 2. Sektionschef, redaktionschef eller, där sådan icke finns, avdelningschef skall utöva *särskild tillsyn* att program som vederbörande sektion, redaktion eller avdelning åtagit sig att producera för utsändning, icke innefattar kränkning enligt mom. 1. Över program som distriktskontor åtagit sig att självständigt producera för utsändning skall vederbörande distriktschef utöva *särskild tillsyn*. Radiochefen äger också utse annan att utöva *särskild tillsyn*.

Är någon på grund av fritid, resa, sjukdom e. d. förhindrad att utöva *särskild tillsyn* och framgår ej av instruktionerna vem som vid sådant förhinder har att uppehålla hans befattning, skall närmast högre chef utse annan att i den förhindrades ställe utöva *särskild tillsyn*.

Mom. 3. Den som har att utöva *särskild tillsyn* skall, i syfte att förebygga kränkningar enligt mom. 1, själv granska eller på lämpligt sätt låta granska i förväg inspelade program, manuskript eller annat förhandsmaterial till program. I samma syfte äger han att efter samråd med vederbörande producent besluta, om program skall inspelas i förväg eller sändas direkt. Uppkommer fråga om program innefattar kränkning, tillkommer det honom själv att besluta i frågan eller, när så är erforderligt, hänskjuta frågan till beslut av närmast högre chef som är tillgänglig.

Vad som nu sagts gäller i den mån icke högre chef själv påfordrar att verkställa granskning eller att besluta i fråga som nu nämnts.

Mom. 4. Till den som har att utöva *särskild tillsyn*, skall underordnad anmäla när fråga uppkommer, om program varmed han har befattning innefattar kränkning enligt mom. 1.

Instruktion för radionämnden

Fastställd den 31 maj 1963

1. Radionämnden har till uppgift att verkställa den granskning i fråga om Sveriges Radio Aktiebolags handhavande av programverksamheten, som angives i 12 § överenskommelsen den 15 maj 1959 mellan svenska staten och bolaget angående rundradions programverksamhet. I sådant avseende åligger det nämnden huvudsakligen att granska de allmänna riktlinjer, efter vilka programverksamheten planlägges och bedrivs. Nämnden har att på grundval av denna granskning pröva, huruvida programverksamheten i stort sett handhaves i enlighet med bestämmelserna i 4—8 §§ överenskommelsen.

Nämnden äger befogenhet att taga del av programmen samt de anmärkningar mot desamma, som kunna inkomma till bolagets styrelse, ävensom att från bolaget i övrigt infordra de handlingar eller uppgifter, som äro erforderliga för nämndens granskningsuppgift. Däremot har nämnden ej att taga direkt befattning med det löpande arbetet för programmens anordnande och sammansättning.

I ärende som skriftligen anmäles direkt till nämnden för granskning skall nämnden, därest ärendet icke är av den art att det bör överlämnas till bolagets styrelse för handläggning, meddela särskilt beslut, vilket där-efter bör delgivas bolaget samt den som gjort anmälan i ärendet.

2. Det åligger nämnden att årligen före den 1 januari till Kungl. Maj:t inkomma med berättelse angående sin granskning för föregående budgetår ävensom att på särskild anmodan till Kungl. Maj:t avgiva yttrande i de ämnen, som utgöra föremål för nämndens verksamhet. Nämnden äger ock härutöver hos Kungl. Maj:t göra de framställningar i berörda ämnen, vartill nämnden i anledning av sin granskning kan finna anledning.

3. I den mån så prövas lämpligt må nämnden i frågor, som falla under dess bedömande, samråda med bolagets styrelse och verkställande direktör ävensom i dylika frågor till styrelsen avgiva yttrande.

Den som skriftligen gjort anmälan till nämnden må, därest nämnden finner det med hänsyn till särskilda omständigheter påkallat, beredas tillfälle att inför nämnden närmare utveckla sina synpunkter.

Vid överläggning till beslut må endast nämndens ledamöter och sekreterare närvara.

4. Radionämnden utgöres av högst tjugofyra ledamöter, vilka utses av Kungl. Maj:t för viss tid. Bland ledamöterna utser Kungl. Maj:t en att vara nämndens ordförande och en att vara dess vice ordförande. Avlider

ledamot av nämnden, skall ordföranden därom göra anmälan hos Kungl. Maj:t.

5. Radionämnden sammanträder på kallelse av ordföranden. I övrigt skall nämnden sammanträda då Kungl. Maj:t därom förordnar.

Över nämndens förhandlingar skall föras protokoll. Nämndens beslut i anledning av gjord anmälan bör såvitt möjligt motiveras.

6. Radionämnden är beslutför, då minst tolv ledamöter äro närvarande. Såsom nämndens beslut gäller den mening, varom flertalet av de närvarande förenar sig. Vid lika röstetal gäller ordförandens mening. Ledamot äger till protokollet låta anteckna skiljaktig mening.

7. Radionämnden fastställer arbetsordning, som skall delgivas kommunikationsdepartementet och bolagets styrelse.

8. För den fortlöpande granskningen av programverksamheten skall radionämnden tillsätta ett arbetsutskott, vilket jämväl har att förbereda de ärenden, som skola handläggas av nämnden. Arbetsutskottet skall bestå av nämndens ordförande samt högst sex av dess övriga ledamöter.

Utskottets verksamhet skall vara närmare bestämd i arbetsordningen för nämnden eller i särskild arbetsordning.

9. I fråga om ersättning till radionämndens ledamöter och sekreterare förordnar Kungl. Maj:t.

Kostnaderna för nämndens och dess arbetsutskotts verksamhet bestridas av bolaget.

Denna instruktion träder i kraft den 1 juli 1963, då instruktionen för radionämnden den 15 maj 1959 upphör att gälla.

Arbetsordning för radionämnden

Arbetsordning för radionämnden

1. Radionämndens ordinarie sammanträden hålles som regel fyra gånger per år, vanligen en gång per kvartal å tid och plats, som angives i kallelse, vilken utsändes till nämndens ledamöter senast fjorton dagar före sammanträdet. Kallelse till extra sammanträde bör tillställas nämndens ledamöter om möjligt *sex dagar före sammanträdet*s hållande.

2. Vid de ordinarie sammanträdena skall företagas den granskning av Sveriges Radios handhavande av programverksamheten, som angives i § 1 av Kungl. Maj:ts instruktion för Radionämnden av den 31 maj 1963. Dessa och andra eventuella ärenden skall för nämndens behandling förberedas av arbetsutskottet, vars redogörelser och förslag jämte andra till ärendena hörande handlingar skall kommuniceras nämndens ledamöter samtidigt med kallelsens utsändande.

3. Därest ledamot av nämnden önskar väcka en fråga eller framlägga förslag, avsedda att behandlas vid nämndens sammanträde, bör anmälan härom jämte eventuella handlingar insändas till nämndens sekreterare i så god tid, att de hinner delgivas övriga ledamöter och behandlas av arbetsutskottet samt uppföras på dagordningen i samband med kallelsen till det sammanträde, på vilket de skall behandlas.

4. Arbetsutskottet sammanträder i regel varje månad utom månaderna juni, juli och augusti för behandling av de uppgifter, som anförs i § 8 av Kungl. Maj:ts instruktion för Radionämnden av den 31 maj 1963. Utskottet äger i undantagsfall att å nämndens vägnar handlägga särskilt brådskande ärenden, med skyldighet att omedelbart om vad som därvid förekommit underrätta nämndens ledamöter. Utskottet är beslutsmässigt, om fyra av dess medlemmar är närvarande och om beslut ense.

5. Vid ärendenas beredning inom nämnden och arbetsutskottet äger ordföranden i Sveriges Radios styrelse och radiochefen samt de personer till vilka radiochefen delegerat vissa ärenden, närvara och delta.

Vid överläggningar till beslut i andra ärenden än procedurfrågor, må endast nämndens ledamöter och sekreterare närvara. Den som skriftligen gjort anmälan till nämnden må, därest nämnden finner det med hänsyn till särskilda omständigheter påkallat, beredas tillfälle att inför nämnden närmare utveckla sina synpunkter.

6. Såsom nämndens och arbetsutskottets sekreterare tjänstgör därtill av nämnden utsedd person, vilken i denna egenskap ombesörjer protokollföring, förvaring av nämndens handlingar samt nämndens skriftväxling.

7. Vid varje sammanträde utses tvenne ledamöter att jämte ordföranden justera nämndens protokoll.

8. Nämndens handlingar och protokoll är att betrakta som offentliga handlingar. Detta innebär att i första hand Radionämndens justerade protokoll skall finnas tillgängliga för allmänheten, liksom även de anmälningar, som i laga ordning inlämnas till Radionämnden.

9. Representanter från pressen må kunna inbjudas till sammanträden i nämnden då sådana principiella frågor diskuteras, som nämnden anser vara lämpade för behandling i pressens närvaro.

10. Ordföranden och sekreteraren må — om nämnden finner så önskvärt — orientera publicitetsorganen med referat om sådana beslut, vilka kan anses vara av allmänt intresse.

Aktieägareavtal

I samband med att televisionsverksamheten under fastare former anförtrots åt Aktiebolaget Radiotjänst, som numera ändrat sitt firmanamn till Sveriges Radio Aktiebolag, har Kungl. Maj:t med Riksdagens godkännande anbefallt en breddning av intresserepresentationen i bolaget. Denna breddning skall enligt Kungl. Maj:ts direktiv åstadkommas genom att vissa företag och organisationer representerande folkrörelser, kultur, näringsliv m. m. inbjudas att teckna aktier i bolaget. Dessa företag och organisationer ha indelats i tre olika aktieägaregrupper, nämligen

Grupp 1. Tidningar

AB Allehanda
AB Blekinge Läns Tidning
AB Borås Tidning
AB Dala-Demokraten
AB Kvällstidningen Expressen
AB Nordvästra Skånes Tidningar
AB Skånska Dagbladet
AB Småläningen
AB Tidning för Skaraborgs län
AB Östgöta Correspondenten
Aftonbladets AB
A-tryck AB
Dagens Nyheters Aktiebolag
Dalarnas Tidnings- & Boktryckeri AB
Eskilstuna-Kurirens Tryckeri AB
Falun-Kuriren AB
Gefle Dagblads AB
Göteborgs Handelstidnings AB
Hallands Nyheters Tryckeri
H. Halls Boktryckeri AB

Isakssonska Boktryckeri AB
Katrinelholms-Kurirens Tryckeri-Aktiebolag
Lincoln Bloms Boktryckeri AB
Länstidningens Tryckeri AB i Örebro
Norrköpings Tidningars AB
Nya Värmlandstidningens AB
Piteå-Tidningens AB
Smålandspostens Boktryckeri AB
Stockholms-Tidningens AB
Sundsvalls Tidnings AB
Svenska Dagbladets AB
Svenska Morgonbladet AB
Svenska Tidningsutgivareföreningen
Sydsvenska Dagbladets AB
Tidningarnas Telegrambyrå AB
Tidningen Barometerns AB
Tidningen Folket AB
Tidnings AB Norra Skåne
Tidnings AB Östgöten
Trollhättan Tryckeri AB
Tryckeri AB Demokraten
Arbetet Tryckeri AB Framtiden
Tryckeri AB Framåt
Tryckeri AB Ljusnan
Tryckeri AB Norrländska Socialdemokraten
Tryckeri AB Örebro-Kuriren
Tryckeriföreningen Nya Samhället
Uppsala Nya Tidnings Nya AB
Vestmanlands Läns Tidnings AB
Västerbottens-Kurirens AB
Örebro Tryckeri AB
Gust. Österbergs Tryckeri AB
Östergötlands Dagblads AB

Grupp 2. Folk rörelser

Bygdegårdarnas riksförbund
Folkets husföreningarnas riksorganisation
Frikyrkliga samarbetskommittén
Kooperativa förbundet
Kooperativa kvinnogillesförbundet
Landsorganisationen i Sverige
Musikfrämjandet
Riksförbundet Landsbygdens Folk

Riksföreningen Våra Gårdar
 Samverkande bildningsförbunden
 Svenska kyrkans diakonistyrelse
 Sveriges Husmodersföreningars Riksförbund
 Sveriges nykterhetssällskaps representantförsamling
 Sveriges Riksidrottsförbund
 Tjänstemännens Centralorganisation
 Yrkeskvinnors samarbetsförbund

Grupp 3. Näringslivet

Handelns Arbetsgivareorganisation
 Svenska AB Gasaccumulator
 Svenska Arbetsgivareföreningen
 Svenska Radio AB
 Sveriges Grossistförbund
 Sveriges Hantverks- och Småindustriorganisation
 Sveriges Industriförbund
 Sveriges Köpmannaförbund
 Sveriges Lantbruksförbund
 Teatrarnas Riksförbund
 Telefon AB L. M. Ericsson

Efter förhandlingar mellan Kommunikationsdepartementet å ena samt nuvarande och tilltänkta aktieägare å andra sidan har överenskommelse träffats, enligt vilken de olika aktieägargrupperna skola teckna aktier jämlikt följande:

	Nya aktiekapitalet Kr	Nuvarande aktiekapitalet Kr
Grupp 1 Tidningar	432 000	407 100
Grupp 2 Folkrörelser	432 000	
Grupp 3 Näringslivet	216 000	132 900
Summa	1 080 000	540 000

Aktieutdelningen skall ökas från 4 % till 5 %.

Breddningen av intresseunderlaget skall enligt Kungl. Maj:ts direktiv kombineras med en ökning av styrelseledamöternas antal från sju i den nuvarande styrelsen till elva i den blivande, varjämte styrelsesuppleanternas antal skall ökas från nuvarande sex till tio. Sex ledamöter inklusive ordföranden samt fem suppleanter skola utses av Kungl. Maj:t. Återstående fem ledamöter och fem suppleanter skola utses av de tre aktieägargrupperna sålunda, att grupp 1 och grupp 2 utser vardera två ledamöter och två suppleanter samt grupp 3 en ledamot och en suppleant.

Mellan ovan angivna företag och organisationer tillhörande de tre aktieägargrupperna har denna dag träffats följande avtal.

1:o.

Vi godtaga den av Kungl. Maj:t förordade fördelningen av antalet styrelseledamöter och suppleanter mellan de tre aktieägargrupperna.

I enlighet härmed skall

grupp 1 (tidningar) utse två ledamöter och två suppleanter,

grupp 2 (folkrörelser) utse likaledes två ledamöter och två suppleanter samt

grupp 3 (näringslivet) utse en ledamot och en suppleant.

2:o.

Representanter för de tre aktieägargrupperna skola sammanträda senast en vecka före ordinarie bolagsstämma för att förbereda val av styrelse och revisorer och i övrigt för att diskutera frågor av gemensamt intresse för aktieägarna.

Kallelse till sådant sammanträde skall av förtroendemännen för grupp 1 senast en vecka före sammanträdet i rekommenderat brev expedieras till förtroendemännen för de båda övriga grupperna.

3:o.

Jämlikt punkt 7) i den för Aktiebolaget Radiotjänst, numera Sveriges Radio Aktiebolag, gällande bolagsordningen skall aktie, som annorledes än genom giftorätt, arv eller testamente övergår till person, som icke förut är aktieägare i bolaget, ofördröjligen hembjudas förutvarande aktieägare till inlösen.

Vi förbinda oss att tillämpa denna bestämmelse om hembudsskyldighet sålunda, att aktie icke får överlåtas till annan än aktieägare inom samma aktieägargrupp, eller till någon, som på grund av sin verksamhet är att hänföra till denna grupp, att rätt till inlösen av aktie enligt bolagsordningen skall tillkomma allenast aktieägare inom den grupp, till vilken den hembjudna aktien är att hänföra, samt att den, som hembudet gjort, äger att bli för aktien registrerad därest ej inom i bolagsordningen stadgad tid någon aktieägare inom den egna gruppen anmält sig vilja lösa hembjuden aktie eller, sedan lösenbeloppet å dylik aktie i behörig ordning fastställts, icke inom fjorton dagar inlöst aktien.

4:o.

För att säkerställa ett fullgörande av de skyldigheter som vi enligt detta avtal åtagit oss, skola samtliga aktier tillhörande varje aktieägargrupp in blanco transporterade deponeras i bankfack att disponeras av de av respektive grupp utsedda förtroendemännen.

5:o.

Ändring av detta avtal förutsätter enighet mellan de tre aktieägaregrupperna.

Härav fyra originalexemplar upprättade, varav ett överlämnats till Sveriges Radio AB, och ett till representant för envar av de tre aktieägaregrupperna.

Stockholm den 12 oktober 1957

Förteckning över aktieägare i Sveriges Radio Aktiebolag

Grupp 1. Tidningar eller tidningssammanslutningar

AB Allehanda, Örnsköldsvik	50
AB Blekinge Läns Tidning, Karlskrona	18
AB Borås Tidning, Borås	60
AB Dala-Demokraten, Falun	10
AB Engelholms Tidning (AB Nordvästra Skånes Tidningar), Ängelholm	10
AB Kvällstidningen Expressen, Stockholm	50
AB Skånska Dagbladet, Malmö	20
AB Smälänningen, Ljungby	10
AB Svenska Morgonbladet, Stockholm	30
AB Tidning för Skaraborgs Län, Mariestad	5
AB Östgöta Correspondenten, Linköping	180
Aftonbladets AB, Stockholm	168
Dagens Nyheter, Stockholm	325
Dalarnas Tidnings- & Boktryckeri AB, Hedemora	34
Eskilstuna-Kurirens Tryckeri AB, Eskilstuna	18
Falu-Kurirens AB, Falun	10
Gefle Dagblads AB, Gävle	10
Göteborgs Handelstidnings AB, Göteborg	100
Hallands Nyheter AB, Falkenberg	10
H. Halls Boktryckeri AB, Jönköping	18
Isaksonska Boktryckeri AB, Skövde	10
Katrineholms-Kurirens Tryckeri-Aktiebolag, Katrineholm	5
Linköln Blom Boktryckeri AB, Stockholm	5
Länstidningens Tryckeri AB i Örebro, Örebro	30
Norrköpings Tidningars AB, Norrköping	110
Nya Wermlandstidningens AB, Karlstad	40

Piteå-Tidningens AB, Piteå	5
Smålandspostens Boktryckeri AB, Växjö	20
Stockholms-Tidningens AB, Stockholm	260
Sundsvalls Tidnings AB, Sundsvall	50
Svenska Dagbladets AB, Stockholm	526
Svenska Tidningsutgivareföreningen, Stockholm	501
Sydsvenska Dagbladet AB, Malmö	400
Tidningarnas Telegrambyrå AB, Stockholm	766
Tidningen Barometerns AB, Kalmar	30
Tidningen Folket AB, Eskilstuna	20
Tidningen Trollhättan, Trollhättan	5
Tidnings AB Norra Skåne, Hässleholm	10
AB Östgötatryck, Norrköping	30
Tryckeri AB Demokraten, Hälsingborg	5
Tryckeri AB Framtiden, Malmö	30
Tryckeri AB Framåt, Göteborg	30
Tryckeri AB Ljusnan, Bollnäs	51
Tryckeri AB Norrländska Socialdemokraten, Boden	5
Tryckeri AB Örebro-Kuriren, Örebro	10
Tryckeriföreningen Nya Samhället, Sundsvall	10
Uppsala Nya Tidnings Nya AB, Uppsala	10
Vestmanlands Läns Tidnings AB, Västerås	100
Västerbottens-Kurirens AB, Umeå	50
Örebro Tryckeri AB, Örebro	30
Gust. Österbergs Tryckeri AB, Nyköping	30

Summa Grupp 1 4 320

Grupp 2. Folk rörelser

Bygdegårdarnas Riksförbund, Stockholm	20
Folketshusföreningarnas Riksorganisation, Stockholm	70
Sveriges Frikyrkoråd, Stockholm	375
Kooperativa Förbundet, Stockholm	750
Kooperativa Kvinnogillesförbundet, Stockholm	69
Landsorganisationen i Sverige, Stockholm	750
Samverkande Bildningsförbunden, Stockholm	5
Riksförbundet Landsbygdens Folk, Stockholm	750
Riksföreningen Våra Gårdar, Stockholm	50
Samverkande Bildningsförbunden, Stockholm	135
Svenska Kyrkans Diakonistyrelse, Stockholm	375
Sveriges Husmodersföreningars Riksförbund, Stockholm	71

Sveriges Nykterhetssällskaps Representantförsamling, Stockholm . .	140
Sveriges Riksidrottsförbund, Stockholm	10
Tjänstemännens Centralorganisation, Stockholm	750

Summa Grupp 2 4 320

Grupp 3. Näringslivet

Handelns Arbetsgivareorganisation, Stockholm	50
Svenska AB Gasaccumulator, Stockholm-Lidingö	460
Svenska Arbetsgivareföreningen, Stockholm	250
Svenska Radio AB, Stockholm	570
Sveriges Grossistförbund, Stockholm	50
Sveriges Hantverks- och Industriorganisation, Stockholm	50
Sveriges Industriförbund, Stockholm	120
Sveriges Köpmannaförbund, Stockholm	50
Sveriges Lantbruksförbund, Stockholm	250
Teatrarnas Riksförbund, Stockholm	10
Telefon AB L. M. Ericsson, Stockholm	300

Summa Grupp 3 2 160

Summa Grupp 1, 2, 3 10 800

Summa antal aktieägare 77 st.

Radioutredningens förslag till stadgar för Stiftelsen Sveriges Radio

Staten och aktieägarna i Sveriges Radio AB har denna dag genom gemensamt beslut bildat Stiftelsen Sveriges Radio och antagit de stadgar som följer.

Grundläggande bestämmelser

1 §

»Stiftelsen Sveriges Radio», i förkortad form »Sveriges Radio», utgöres av staten och företrädare för folkrörelserna, näringslivet och pressen bildad stiftelse av uteslutande privaträttslig natur.

2 §

Sveriges Radio och dess styrelse har sitt säte i Stockholm.

3 §

Sveriges Radios ändamål är att utan vinstsyfte handha programverksamheten för allmän rundradio och bedriva annan därmed sammanhängande verksamhet.

Med allmän rundradio förstås i dessa stadgar även trådsändningar som avses i 5 § första stycket radiolagen.

4 §

Kungl. Maj:t skall av licensmedel, som upptagits för allmän rundradio, och i särskilda fall även av andra medel tillhandahålla Sveriges Radio de belopp som utöver företagets egna intäkter är erforderliga för verksamheten.

5 §

Sveriges Radio må inte anordna program eller annat inslag i sändning, där kommersiell reklam medges mot betalning eller vederlag i annan form.

Ytterligare regler mot reklam skall utfärdas av Sveriges Radio att gälla sedan de fastställts av Kungl. Maj:t.

6 §

Det tillkommer Sveriges Radio ensam att, under beaktande av lag och dessa stadgar, bestämma vilka program som skall sändas i allmän rundradio här i riket och vad de skall innehålla.

7 §

Sveriges Radios verksamhet skall bedrivas under beaktande av den allmänna rundradios centrala ställning i landets kultur- och samhällsliv. Den skall präglas av saklighet och opartiskhet.

8 §

Kungl. Maj:t skall efter samråd med berörda parter meddela särskilda bestämmelser om uppdelning och samordning mellan Sveriges Radio och televerket av den till allmän rundradio hörande tekniska verksamheten.

9 §

Om Sveriges Radios ställning vid krig, krigsfara eller under andra av krig föranledda utomordentliga förhållanden skall särskild överenskommelse träffas mellan staten och Sveriges Radio. Denna skall bland annat innehålla att avvikelse från dessa stadgar endast får ske, där detta med hänsyn till omständigheterna är nödvändigt.

Programfrågor

10 §

Programmen skall företrädesvis ha karaktären av riksprogram, men även regional- och lokalprogram skall anordnas.

11 §

Utländsk publik och utlandssvenskar skall genom särskilda utlandsprogram erhålla information om svenska förhållanden och tillfälle att hålla kontakt med Sverige.

12 §

Program för undervisning och utbildning skall i skälig omfattning anordnas i samråd med de på området ansvariga myndigheterna.

Har inte särskilda medel anvisats, må Sveriges Radio betinga sig ersättning för dessa program.

13 §

På begäran av statlig myndighet skall Sveriges Radio sända för allmänheten avsett viktigt meddelande och därvid tillse att meddelandet får en för allmän rundradio lämplig utformning och inte genom sin omfattning eller eljest menligt inverkar på programverksamheten.

14 §

Efter prövning i varje särskilt fall må Sveriges Radio mot avgift sända för enskild person avsett meddelande som berör angelägenhet av synnerlig vikt.

15 §

Programmen skall vara omväxlande till karaktär och innehåll, tillgodose önskemål från olika större och mindre grupper i samhället och bereda frågor av kontroversiell natur erforderligt utrymme. De skall bland annat meddela upplysning om nuets händelser, orientera om viktigare kultur- och samhällsfrågor och stimulera till debatt kring dessa ämnen samt skänka god förströelse och underhållning.

Programmen skall utformas på ett för allmän rundradio lämpligt sätt.

På grundval av dessa stadgar skall Sveriges Radio utfärda särskilda regler för hur programmen skall anordnas (programregler).

Ekonomi

16 §

Sveriges Radio skall till Kungl. Maj:t inkomma med planer för medelsbehovet.

Med ledning av dessa planer beräknar Kungl. Maj:t de belopp som skall tillhandahållas Sveriges Radio.

17 §

Sveriges Radio skall tillse att tillgängliga medel på ett ändamålsenligt sätt och med iakttagande av god hushållning används för verksamhetens behov och vidare utveckling.

18 §

Sveriges Radio må förvärva den lösa eller fasta egendom som är behövlig för verksamheten.

För avhändelse eller pantsättning av företaget tillhörig fast egendom eller byggnad på annans grund fordras Kungl. Maj:ts tillstånd.

19 §

Sveriges Radio skall utfärda en instruktion för den ekonomiska förvaltningen att gälla sedan den fastställts av Kungl. Maj:t.

Organisation

20 §

Sveriges Radios ledning utgörs av styrelse och radiochef.

21 §

Styrelsen består av ordförande och ytterligare sex ledamöter, utsedda för en tid av fyra år.

Kungl. Maj:t utser ordförande och därjämte tre ledamöter. Företrädare för folkrörelserna, näringslivet och pressen utser i särskilt stadgad ordning vardera en ledamot.

För varje ledamot utom ordföranden utses en personlig suppleant, som vid förfall för ledamoten kallas till styrelsen.

22 §

Ingår inte radiochefen bland styrelsens ledamöter, skall han ändå närvara vid styrelsens sammanträden med rätt att delta i överläggningarna och att till protokollet anteckna särskild mening i de ärenden som avgörs. Han skall därvid biträdas av ekonomidirektören, om inte styrelsens ordförande annorlunda bestämmer. Vid förfall för radiochefen inträder biträdande radiochefen i hans ställe.

Är telestyrelsen inte företrädd bland styrelsens ledamöter, bör en av dess högre tjänstemän ändå närvara vid styrelsens sammanträden med rätt att delta i överläggningarna och att till protokollet anteckna särskild mening i de ärenden som avgörs. Han skall närvara, när ärende som berör televerket behandlas. Telestyrelsen utser honom och en ersättare, som vid förfall för honom inträder i hans ställe, för en tid av fyra år.

Vad i första och andra stycket sägs om närvaro gäller inte när jäv föreligger eller när styrelsens inre angelägenheter behandlas.

23 §

Styrelsen utser inom sig vice ordförande.

24 §

Styrelsen utser för en tid av högst fem år radiochef och biträdande radiochef.

25 §

Det tillkommer styrelsen att, med de inskränkningar som i andra och tredje stycket sägs, leda och förvalta Sveriges Radios angelägenheter.

Det tillkommer radiochefen att, inom den ekonomiska ram styrelsen fastställt, bestämma vilka program som skall sändas och vad de skall innehålla och att öva tillsyn över att de inte innefattar kränkning av lag, dessa stadgar, andra för företaget gällande föreskrifter eller avtal, vari Sveriges Radio är part.

Den löpande förvaltningen av angelägenheter som inte avses i andra stycket handhas av radiochefen under styrelsens tillsyn. Den omfattar inte åtgärd som med hänsyn till företagets förhållanden är av ovanlig beskaffenhet eller av stor betydelse, men radiochefen må vidta sådan åtgärd, om styrelsens beslut inte utan väsentlig olägenhet för verksamhetens gång kan avvaktas; så snart det kan ske, bör han dock underrätta styrelsen härom.

26 §

Det åligger styrelsens ordförande att tillse att sammanträden hålls då så erfordras. Framställer styrelseledamot eller radiochefen begäran om sammankallande av styrelsen, skall denna begäran efterkommas.

27 §

Styrelsen är beslutför, då mer än hälften av ledamöterna är närvarande; även radiochefen och företrädaren för telestyrelsen skall närvara i ärende, där deras närvaro enligt 22 § påfordras. Beslut må dock inte fattas i något ärende utan att såvitt möjligt samtliga styrelseledamöter erhållit tillfälle att delta i ärendets behandling.

28 §

Som styrelsens beslut gäller den mening om vilken de flesta förenat sig och vid lika röstetal den mening som biträds av ordföranden. Är styrelsen inte fulltalig krävs för beslut att tre av ledamöterna är eniga.

29 §

Radiochefen avgör alla frågor av större vikt efter överläggning med direktionen, vars verksamhet han leder. Övriga ledamöter av direktionen har rätt att till protokollet anteckna särskild mening i de ärenden som avgörs.

30 §

Förutom radiochefen ingår i direktionen biträdande radiochefen, ekonomidirektören, de som närmast under radiochefen svarar för programfrågor i allmänhet och för tekniska frågor samt de ledamöter som efter förslag av radiochefen utses av styrelsen.

31 §

Radiochefen må uppdra åt ledamot av direktionen eller åt annan tjänsteman i Sveriges Radio att i radiochefens ställe handlägga visst ärende eller viss grupp av ärenden.

Om förordnande av någon att i radiochefens ställe ansvara för innehållet i program som sänds gäller vad därom särskilt är stadgat.

32 §

För sin verksamhet skall Sveriges Radio inrätta en central organisation i Stockholm samt en distriktsorganisation som täcker hela landet och är indelad på sätt styrelsen bestämmer.

33 §

Förutom av styrelsen tecknas Sveriges Radios firma av radiochefen samt av den, inom eller utom styrelsen, som styrelsen därtill utser.

34 §

Sveriges Radio skall utfärda en arbetsordning med närmare bestämmelser om organisation och arbetsfördelning inom företaget.

Revision m. m.

35 §

Kungl. Maj:t utser för en tid av fyra år tre revisorer jämte tre suppleanter att granska styrelsens förvaltning och företagets räkenskaper.

36 §

Efter verkställt bokslut skall en av styrelsen och radiochefen avgiven berättelse över det senaste räkenskapsårets förvaltning samt räkenskaperna för granskning överlämnas till revisorerna, som däröver avger berättelse.

Inom ett halvt år efter räkenskapsårets utgång eller den senare tidpunkt Kungl. Maj:t bestämmer skall förvaltningsberättelsen och revisionsberättelsen överlämnas till Kungl. Maj:t.

37 §

Sveriges Radio skall vara undantagen från tillsyn enligt 1929 års lag om tillsyn över stiftelser.

Programråd

38 §

Kungl. Maj:t utser ett programråd med uppgift att lämna radiochefen råd om kommande programs sammansättning och utformning.

Instruktion för rådet utfärdas av Kungl. Maj:t.

39 §

Radiochefen skall minst tre gånger årligen lämna programrådet en redogörelse för viktigare planer rörande programmens sammansättning och utformning och, tillsammans med de tjänstemän inom Sveriges Radio han därtill utser, överlägga med rådet om dessa planer och andra till rådets uppgift hörande frågor som väcks av rådets ledamöter.

Radionämnd

40 §

Kungl. Maj:t utser en radionämnd med uppgift att granska huruvida programmen anordnats i enlighet med dessa stadgar eller med stöd därav utfärdade föreskrifter.

Instruktion för nämnden utfärdas av Kungl. Maj:t.

41 §

Sveriges Radio skall tillhandahålla radionämnden erforderligt material för dess granskning.

Radiochefen eller annan tjänsteman inom Sveriges Radio skall på kallelse närvara vid sammanträde med nämnden för att lämna upplysningar i de ärenden som behandlas.

Nämndens protokoll rörande granskningen skall tillställas Sveriges Radio.

Stadgarnas giltighetstid

42 §

Dessa stadgar skall gälla för en tid av åtta år.

43 §

Kungl. Maj:t må efter samråd med Sveriges Radio och bemyndigande av riksdagen meddela beslut om ändring av stadgarna från och med utgången av den i 42 § nämnda giltighetstiden.

Har tiden utgått utan att Kungl. Maj:t meddelat beslut om ändring, skall stadgarna gälla för en ytterligare tid av åtta år och på samma sätt för följande perioder av åtta år.

44 §

Kungl. Maj:t må även under den i 42 § nämnda giltighetstiden meddela beslut om ändring, ifall det sker med godkännande av minst sex ledamöter av Sveriges Radios styrelse och efter bemyndigande av riksdagen. Ändring av 25 § andra stycket skall godkännas även av radiochefen.

Har en bestämmelse i stadgarna ändrats enligt första stycket skall den ändå gälla för samma tid som övriga bestämmelser.

Brott mot stadgarna

45 §

Skulle Kungl. Maj:t finna att styrelseledamot eller radiochefen brutit mot dessa stadgar, må Kungl. Maj:t lämna honom särskilt meddelande härom.

Skulle styrelsen finna att radiochefen brutit mot dessa stadgar, må den lämna honom särskilt meddelande härom.

46 §

Skulle Kungl. Maj:t finna att styrelseledamot grovt brutit mot dessa stadgar, må Kungl. Maj:t avskeda honom.

Skulle styrelsen finna att radiochefen grovt brutit mot dessa stadgar, må styrelsen avskeda honom.

Twist om stadgarna

47 §

Twist om tolkning eller tillämpning av dessa stadgar avgörs av skiljemän. Dessa stadgar träder i kraft den 1 juli 196 , då Sveriges Radio upplöses och Stiftelsen Sveriges Radio börjar sin verksamhet. Bolagets samtliga tillgångar, skulder och övriga rättigheter övertas av stiftelsen utom inbetalat aktiekapital jämte den i bolagsordningen stadgade utdelningen som överlämnas till aktieägarna. Staten överför i stiftelsens ägo de byggnader och fastigheter som ställts till bolagets förfogande men som hittills förvaltats av byggnadsstyrelsen.

Stockholm den / 196 .

För svenska staten efter riksdagens bemyndigande:

.....

Såsom företrädare för folkrörelserna:

.....

Såsom företrädare för näringslivet:

.....

Såsom företrädare för pressen:

.....

PK:s publiceringsregler

Publicistklubben har sedan 1923 utgivit sina publiceringsregler, vilka gång efter annan överarbetats. De här föreliggande reglerna gäller från den 1 januari 1953.

Stockholm i december 1956.

PUBLICISTKLUBBEN

Styrelsen

Rikets säkerhet

Var varsam vid reportage om spionbrott och brott mot rikets säkerhet. Håll gällande bestämmelser i minnet vid publicering av text, bilder och kartor över befintliga eller planerade anläggningar för rikets militära, civila eller ekonomiska försvar. Överträdelse kan medföra skada för försvaret och folkförsörjningen.

Alla är skyldiga känna till vad tryckfrihetsförordningen och sekretesslagen stadgar. Obs. bestämmelserna om meddelares och författares rätt till anonymitet och om straff vid röjande av anonymiteten.

Tryckfrihetsförordningens bestämmelser om missbruk av tryckfriheten är begränsade till vad som är att hänföra till brott, vilka beivras av samhällets organ. Men även inom de gränser, som sålunda är dragna för tryckfriheten, måste regler finnas för att hindra tillkomsten av oriktiga eller genom sin ofullständighet skadande meddelanden samt till skydd för den enskilde mot onödigt lidande. De publiceringsnormer, som här föreligger, vill tjäna detta syfte till gagn för envar. Publicistklubben vädjar enträget och allvarligt till pressen, till varje man och kvinna i dess tjänst, att noga besinna och hålla i minnet dessa regler för god publicistisk sed.

Riktig information

Läsarnas förtroende är grunden för all sund journalistik. Detta förtroende kan vinnas och bibehållas endast genom en oavslätlig strävan att giva korrekt information. Skilj på nyheter och kommentar. Rubrik skall ha täckning i textinnehållet.

Giv plats för befogade genmälen

Den enskildes rätt till skydd för sitt anseende och sin integritet skall respekteras. Publicitet, som kränker privatlivets helgd måste undvikas, där ej ett oavvisligt allmänintresse kan kräva offentlig belysning.

Giv plats åt befogade genmälen, helst likvärdig med den som beretts påståenden det gäller.

Döm ingen ohörd

Publicera icke anmälningar till polisen om brott utan att noga pröva om anmälan förefaller grundad. Betänk att polisens och åklagarens utredning

i brottmål, förundersökningen — med hänsyn till att den misstänkte kan vara oskyldig — enligt rättegångsbalkens regler i princip är hemlig, till dess åtal beslutats. Återgiv därför icke ostyrkta påståenden om personer, som nämnts eller utpekats i samband med brott.

Offentliggör icke enskildas anmälningar mot tjänstemän, läkare, advokater m. fl. till JK, JO, MO, RÅ, medicinalstyrelsen, skolöverstyrelsen och skolstyrelser, advokatsamfundet eller liknande instanser förrän sannolikheten för deras berättigande noga prövats och den anmälde erbjudits tillfälle att i tidningen eller på annat sätt förklara sig. Myndigheters åtgärder på grund av tjänstemäns förseelser i tjänsten bör ej offentliggöras om icke förseelserna är av graverande natur eller av principiell vikt.

Publicera med ansvar

Undvik detaljerade beskrivningar över tillvägagångssättet vid brott.

Publicera sedlighetsförbrytelser blott om fortsatt fara för omgivningen finnes eller särskilda omständigheter eljest föreligger, som motiverar att allmänheten får kännedom om dem. Skydda offren.

Visa hänsyn

Omnäm icke självmord eller självmordsförsök, som ej begåtts i samband med grövre brott eller under särskilt uppseendeväckande omständigheter.

Pröva noga, om icke publicering kan ske utan att namnet på en för brott misstänkt anhållen, häktad, åtalad eller dömd, särskilt villkorligt, utsättes. Föreligger tvekan om den misstänkte, anhållne, häktade eller åtalade begått brottet, bör namnet i varje fall icke tillkännages, förrän målet avgjorts av domstol. Namn bör icke publiceras på unga lagöverträdare och ej heller vid förstagångsbrott, där villkorlig dom kan väntas.

Uppgifter från personundersökningar eller annan utredning om den misstänktes person, som företas för bestämmandet av påföljd, bör icke publiceras. Skall det någon gång ske, återges endast huvudpunkter.

Namnges icke den misstänkte, anhållne, åtalade, häktade eller dömd, antyd då icke heller vem som avses. Framdrag icke gamla, ovidkommande eller i sammanhanget betydelselösa förseelser.

Framhäv icke i rubriker eller på annat sätt misstänkta, anhållna, åtalade, häktade eller dömda personers ras eller nationalitet, yrkesbeteckningar, politiska eller religiösa ståndpunkter, om de är för saken ovidkommande.

Omnäm icke anmälningar och åtal, som tillkommit i uppenbart skandaliserings- eller utpressningssyfte.

Beslut om villkorlig frigivning eller framställning om nåd eller beslut därom publiceras endast om särskilda skäl föreligger.

Håll domstolsreportagen objektiva

Föregrip icke domstolens avgörande genom partitagande i skuldfrågan.

Försök återge båda parternas ståndpunkter. Publicera icke endast vad ena parten anfört i rapporter eller inlagor, vid rättegångsförhandlingar e. d. Båda parternas uttalanden, påståenden, genmälen, bör ges likvärdig offentlighet. Har ett mål på ett eller annat sätt omnämnts, bör även domen eller annat slutligt avgörande omtalas.

Känn ansvar även för bilderna

Vad som här sagts om texten gäller i tillämpliga delar även om bildmaterialet. Bilder får ej uppges föreställa något annat än det vid fotograferingen avbildade. Undvik skräckbilder av alla slag. Fotografiska eller tecknade porträtt av unga lagöverträdare bör undvikas. Publicera ej bilder av personer, vilkas namn utelämnats i texten.

Samråd i tvistiga fall

Samråd i tvistiga fall med övriga redaktioner på orten om lika förfarande.

Skall TV vara uppfostrande och opinionsbildande eller
enbart speglande och neutral? I hur hög grad får det jour-
nalistiska elementet dominera över kravet på
opartiskhet? Får TV-reportern aldrig sympatisera
med en intervjuad? Har TV rätt att driva en egen linje
i abortfrågan? – De grundläggande förutsättningarna för
TV:s verksamhet har hittills uppmärksammats
förvånansvärt liten utsträckning. "Kan vi lita på TV?" vill
bidra till att fylla den luckan och till att förnya debatten kring
TV:s programpolitik och samhällets kontroll över vårt
nyaste och slagkraftigaste massmedium.

Studieförbundet Näringsliv och Samhälle
Sköldungagatan 2 • Stockholm C

